

ئالتايدىن مەزكۇر قۇرئان تۈركىستان كىتابخانىسى

تۈركىستان كىتابخانىسى

تۈركىستان كىتابخانىسى

عتل - قۇرال

(قازاق تىلىنىڭ غەربى)

۲-قىسىم

تۈركىستان كىتابخانىسى

Грамматика киргизского языка.

2-я ПЯТЬ

Второе издание.

№ 676

Тираж: 1000

Туркестанский Гос. Ун-т

Издательство

Учпедгиз-Литиздат

1959

1959

Баймуратов

А. Байтурганов

Бил сурама.

تال - قورال

(نازاق نليمك صرفى)

۴۰۰ جلد

Грамматики киргизского языка

2-я часть.

ورگستان جوم، مېنىك حك مەن نەشرىياتى

سو یلاو بولمده ری

(۱) ذات - اسم.

ذات اسم نارسه دك آتن كور سته تن سوز در، نارسه ديب نه تور لی ده
بولسا بار ذاتدار دی اینامز. ذات نیکنده ایکی متور لی: برهولری - کوز گه
کور به تن، فولاقا ایستیله تن، مور نه ایسکه لهن، تلگه نایلا تن دینه گه سیز یلتن
دیبه کتی ذاتدار؛ ایکنجه لری - کوز گه کور به تن، فولاقا ایستیله تن، مور نه
ایسکه لهن، تلگه نایلا تن، دینه گه سیز لهن - آدام آغل مین عانا پلتن
دیر کسز ذاتدار.

سول دیره کتی هم دیر ه کسز ذاتدار دك آتن کور سته تن سوز در دی ذات

ایسم دیجه.

دیره کتی ذاتدار دك ایسم کور سته تن سوز در، مثلا: چیر، سووه آی

کون، دیس، آن، کوی، ایس، فوگس، مدام، آچیلنی نوجیلنی جالاق

سووننی وغیر یلاری،

دیره کسز ذاتدار دك ایسم کور سته تن سوز در، مثلا: باق، باله، جان داولم

لوی، سفز، اویات، رینج، قووانج وغیر یلاری،

(۱) داغدیلان دیروو، نومنده گی سوز لهن دك (اچنده گی دیره کتی -

دیره کسز ذاتدار دك ایسم آیرنوو

نارمین تاسدی سوو یوز ار، آدام ذاتدی سوو یوز ار، اولگهن آرساننان

مفری تچقان آرئی، آن آوناغان چیرده نولک فالادی، عایت فوترسا، ایسن نابار

لویچی کوب بولسا فوی آرام اولار. کولده جور گهن فوگس فاز کول فادرین

بلر مه؟ چولده جور گهن دوو ادق! چول فادرین بلر مه؟ ناگری آسیراغان ترفیقینی.

موری چیمس. چور نانک مالوزی اولسه ده عتسی اوامس. کور مهن نوینی

کور مهن. بیخکه بچاق سوورما! ایکی سوگشار تالاسما، برفار فاساچیم توسس.

بورکت قار تاسمه، تچقان اولار. فوسدا عصوت جوق، جلیبده اوت جوق اونلای

نور صک اویده کوب صانادا کوب؛ اویانی میر صک اوی داجوق، سانادا جوق

ایسك بارددا اینه گندی جاب. آچوو دوشمان آئل دوس، آغلیگا آئل قوس، سیر،
تویس ساری آئن، سارغابغان جینر مرادقا، آشقان غلار لویانقا،
ذات-ایسم ابکی منورلی بولادی: برهولری-نارسه نك دیر بیس، موز بامیناغانا
لویانغان: جالقی ایسم؛ ایکجه لری-نارسه نك، برینه ایسه، یارلی نایما نولغان؛
جالپی ایسم.

جالقی ایستمدار: احمد، آملای، آنه‌ای، فزاجار، سمدی، غرم، تنای.
جالپی ایستمدار: کس، اهرمهك، والا، دالا، ابل، جورت، اولت، اولكه، پادشاهی.
(۲) داغدیلاستدیرور، نوو، لنگی، مویله‌مدار لك، اجند، گئی جاقی هم چالپی
ایستمداری آبر، نوو.

[illegible]

ذات - اوسمىدە ابكى آيىرس بار: (۹) چىكەك، (۲) كۆپتەك،
چىكەك آيىرس نارسەنىڭ چىكە كۆپىدە گى اوسمىك نۇرى، مىلا، آنا،
دېنە، اومىراو، بىلەن، اوى، "اوى حرنای، كېرنەى، آچو، چى، فاز، قونان،
آيان، چىلەك.

كوبتك آيىرس نارىنىڭ كۆپ كۆپىنىڭ گى ايسىنىڭ مەنۇرى، مۇلا، آنالار،
دېنە، دېمەلەر، اومىراولار، بېلەولەر، اوبلار، اوبلەر، مونايلار، كېرەيلەر

(۳) داغستان نامہ پر وہ نوہ نام کی سوزدہری جیکہ لک آبیر حذان گنوبک
آبیر صفا کوہر ندو.

کسی، آدام، حای، دای، جاج، مانگدای، می، هباک، بیت، مور، کور،
کربک، قاص، مور، فنانو، آرو، ابرو، نزل، منی، مور، نانگدای، ناماق،
اوکچ، حای، فولاف، ساهای، ایش، ساهال، کبوده، فابرها، آفا، تیری، اوکی، بیل،
ایمن، ایپی، نره، ای، مور، آری، بیدای، ناری، سول، موگری، جورا،
چوب، فاک، هوک، اوکار، اباق، فاباق، مار، هاکمر، حار، باق، بید، فولو،
آیمر، فوجار، بر، او، او، اوهر، ک، نور، ای، اوکی، ایله، لگی.

دات. افسدہ ایک، باب ہزار: (۱) حای غالب، (۲) ناویلی غالب

جای مالت - باره‌ک بی طرف کویت، یگی امسیتات عتوی، مالا
جیکه‌چده: آنا دینه او میراو بیتمو. او یی، مالتی، کیرنی، آتوی، ملی، غار
فونای، آباق، جبلک، کویت، آتال، دینه، او میراوار، بیتمو، او یی، آتال،
او یی، مالتی، کیرنی، آتال، دینه، او میراوار، بیتمو، او یی، آتال،
جبلک، دینه.

نار دلدی قالب - میر نار صفت ایکنی نار صفت مینچکنون گورو صفت نیک
مسوز کت منوری

ئاۋەلەك (بىكى نۇرلى: ۱) اوشىغا ئاۋەلەك. ۲) اورتاق ئاۋەلەك. اوشىغا
 ئاۋەلەك. بىر ئاۋەلەك اۋەلەك اوشىغا بىر ئاۋەلەك. اورتاق
 ئاۋەلەك. بىر ئاۋەلەك اۋەلەك اۋەلەك. اورتاق. بىر ئاۋەلەك. ئاۋەلەك
 ئاۋەلەك. ۱) چاق (بىر ئاۋەلەك) ۲) چاق (بىر ئاۋەلەك) ۳) چاق (بىر ئاۋەلەك)

تاریخ لدی، قابلا ایکی ویت وار؛ (۱) آنایاق ویت (۲) سپایاق ویت.

I. اوکلیا اوکلیا

۱۰۱. نام: آهوج، جنم: تارم، قونم: ابام، جلاگم.
 ۱۰۲. نام: ناچلی جانی (مینگک): نام: دینگ، او میراوم، بیلنوم: اورم.

۲ نېچى جان (مېغەشكە) : اڭلاڭ دېھنىڭ لومبىراۋىك، بېلبىقۇڭ، ئاۋىك، *ئاۋىك.

سرنابك، كبر نابك، آموهك، چەك، قازك، قونانك، آباغك، جەلەك.

۳ نچى چاق (بوكەك): اناسى، دېنەسى، اومىر اوى، بېلەوى، اوىس،
 ەلوىس، سرنابى، كىرنەبى، آچووى، جىبىسى، قازى، قونانى، آباغى، جەلەگى،
 كۈبچە: ۹ نچى چاق (مىندك): آنالارم، دېنەلەرم، اومىر اولارم، بېلەلەرم،
 اولارم، اوبىلەرم، سرنابلارم، كىرنەبلەرم، آچوولارم، جىبەلارم، قازدارم،
 قوناندارم، آباغدارم، جەلەلەرم.

۴ نچى چاق (مىندك): آنالاراك، دېنەلەراك، اومىر اولاراك، بېلەلەراك،
 اولاراك، اوبىلەراك، سرنابلاراك، كىرنەبلەراك، آچوولاراك، جىبەلاراك، قازداراك،
 قونانداراك، آباغداراك، جەلەلەراك.

۳ نچى (بوكەك): آنالارى، دېنەلەرى، اومىر اولارى، بېلەلەلەرى،
 اوبىلەلەرى، سرنابلەرى، كىرنەبلەرى، آچوولەرى، جىبەلەرى، قازدارى،
 قوناندارى، آباغدارى، جەلەلەرى.

۴ نچى (بوكەك): آنالارنى، دېنەلەرنى، اومىر اولارنى، بېلەلەلەرنى،
 اوبىلەلەرنى، سرنابلارنى، كىرنەبلەرنى، آچوولارنى، جىبەلەرنى، قازدارنى،
 قوناندارنى، آباغدارنى، جەلەلەرنى.

II ارزاق تاۋەلىك

جىكەچە: ۹ نچى چاق (بوكەك): اامىر، دېنەم، اومىر اومىر، بېلەلەمىز،
 اوبىلەمىز، سرنابىمىز، كىرنەبىمىز، آچوومىز، جىبىمىز، قازىمىز،
 قونانىمىز، آباغىمىز، جەلەگىمىز.

۲ نچى چاق (مىندك): آنالار، دېنەلەر، اومىر اولار، بېلەلەر،
 اولار، اوبىلەر، سرنابلار، كىرنەبلەر، آچوولار، جىبەلەر، قازدار،
 قوناندار، آباغدار، جەلەلەر.

۳ نچى چاق (بوكەك): آنالارى، دېنەلەرى، اومىر اولارى، بېلەلەلەرى،
 اوبىلەلەرى، سرنابلەرى، كىرنەبلەرى، آچوولەرى، جىبەلەرى، قازدارى،
 قوناندارى، آباغدارى، جەلەلەرى.

۴ نچى چاق (مىندك): آنالارنى، دېنەلەرنى، اومىر اولارنى، بېلەلەلەرنى،
 اوبىلەلەرنى، سرنابلارنى، كىرنەبلەرنى، آچوولارنى، جىبەلەرنى، قازدارنى،
 قوناندارنى، آباغدارنى، جەلەلەرنى.

۲ نچى چاق (مىندك): آنالارىمىز، دېنەلەرىمىز، اومىر اولارىمىز، بېلەلەرىمىز،
 اولارىمىز، اوبىلەرىمىز، سرنابلارىمىز، كىرنەبلەرىمىز، آچوولارىمىز،
 جىبەلەرىمىز، قازدارىمىز، قوناندارىمىز، آباغدارىمىز، جەلەلەرىمىز.

۳ نچى چاق (بوكەك): آنالارىمىز، دېنەلەرىمىز، اومىر اولارىمىز، بېلەلەرىمىز،

اويللار، اويللار، سويللار، كيرنلار، آويللار، چيللار، نازدارى،
ئوناندارى، آياقدارى، چيلكندى.

۵) داغدىلاندىرۇ. اوسى اولكى بولسا، بامسا ذات - امم موزدەردى
ال، اورتاق ناوەلەك نوزىنە تومرتۇ.

ايسكەرتۇ. آنايلىق ريت بىن سويلگەندە، اوشاچا ناوەلەك نوزىنە
آينىلدى. سايلىق ريت بىن سويلگەندە اورتاق ناوەلەك نوزىنە آينىلدى.
شلا، آنايلىق ريت

چىكەچە: ۱ نچى جاق - آنام، آنام، بالام، آدم، امم، بامم

۲ نچى جاق - آناك، آناك، بالاك، آناك، امك، بامك

۳ نچى جاق - آنامى، آنامى، بالامى، آدمى، اممى، باممى

كوبچە: ۱ نچى جاق - آنالارم، آنالارم، بالالارم، اندارم، امدارم، بامدارم.

۲ نچى جاق - آنالارك، آنالارك، بالالارك، اندارك، امدارك، بامدارك.

۳ نچى جاق - آنالارى، آنالارى، بالالارى، اندارى، امدارى، بامدارى.

سايلىق ريت.

چىكەچە: ۱ نچى جاق - آنامز، آنامز، بالامز، آنامز، اممىز، باممىز.

۲ نچى جاق - آناكز، آناكز، بالاكز، آناكز، امكز، بامكز.

۳ نچى جاق - آنامىز، آنامىز، بالامىز، آنامىز، اممىز، باممىز.

كوبچە: ۱ نچى جاق - آنالارىمىز، آنالارىمىز، بالالارىمىز، اندارىمىز، امدارىمىز،
بامدارىمىز.

۲ نچى جاق - آنالارىك، آنالارىك، بالالارىك، اندارىك، امدارىك، بامدارىك.
بامدارىك.

۳ نچى جاق - آنالارى، آنالارى، بالالارى، اندارى، امدارى، بامدارى.

۶ داغدىلاندىرۇ. تومەندەكى موزدەردى اوسى اولكى بولسا، اولى
آنايى ريتكە، موناك سايلى ريتكە اودارنىسۇ (چىكەچە، كوبچە، موز)
چاقىق نوزلارى مېن).

آرپا، كورپە ناز، اىگە، ناز، تومەندەكى موز، موز، ريت، چاق، موز،
ناك، كوك، ناز، موز.

سوراولار.

ذات نوورالی قاراق نلده اكنى سوراولار: كس نوورالی «كم؟»
«هپ سوراپم؛ بامقا داندان نوورالی «نه؟» دپ سوراپم.

جالغاو هم جالغاو لقدار.

جالغار اكنى «نورلى: ۱) سيمىتك جالغاو، ۲) كويتك جالغاو،
سيمىتك جالغاو لار سوز دهرلك اويلا-دويپنه صمب بولادى.
كويتك جالغاو لار نارسه نك. حيكه ايمس، كوت كويتكى ايسمن كورمته دى.
سيمىتك جالغاو بيسه: ۱) الك جالغاو «دك»، ۲) بارس جالغاو «غا»،
۳) تاپس جالغاو «دى»، ۴) جاتس جالغاو «دا»، ۵) چفس جالغاو «دان».
كويتك جالغاو نرو - اف: «لار».
«لار» جالغاو حكككه سوزده «لهر» بولادى.
سوزدك اياق ديسى داوسسز، ياكى جارتى داوستى ديس بولسا
«لار» جالغاو «دار» بولب، «لهر» جالغاو «دهر» بواب اوزگهره دى.
جالغاو لقدار: مينهن، اوچن، ارقىلى، نورالى، ناقربتى وغبرى سوندلى
جالغاو. مباحدا جورهن سوزده.
آلدنداغى سوزدك اياق ديسىتك آرانبا ناراب «ميندن» جالغالوق
«مينهن» بولبدا آينىلادى. نسفا نورلارى: «مين»، «مين».
سيمىتك جالغاو لقداردا سوزدك اياق ديسىتا قاراي، نورلجه جالغانادى
مثال موچن نورلى - نورلى سوزدهر آلب، جالغاب قاراي:

جاي قالب.

۱) جيوان سوزدك آيانى داوستى ديس بولسا:

آغا	دېگن سوز	چيكة جه	كويجه
آنا	كم؟	آغا:	كندم؟
الك جالغاو	كمنك؟	آمانك:	كندمردك؟
بارس جالغاو	كمنك؟	آهافا:	كندمركه؟
			آغالار
			آمالاردك
			آغالارها

تاپس جالماو كىس؟ آغانى؟ كىلىمىدى؟ آغلاردى
 چانس جالماو كىمى؟ آعادى؟ كىلىمىدى؟ آغلاردا
 چىس جالماو كىمى؟ آعادان؟ كىلىمىدى؟ آمالاردان
 ۱) داغدىلاندىرۇ. آغا، بالا، آنا، آيا، فلا، دالا، سىم باشقا آياغى «آ»
 سوز دەردى جالماولانۇ.

«ئارى» دېگەن سوز چىكەچە كۆچە
 آنا نە؟ ئارى ئىلەر؟ ئارىلار
 اك جالماو نەدە؟ ئارىدەك نەلەردە؟ ئارىلاردەك
 بارىس جالماو نەگە؟ ئارىغا نەلەرگە؟ ئارىلارغا
 تاپس جالماو نەنى؟ ئارىنى نەلەرى؟ ئارىلاردى
 چانس جالماو نەدە؟ ئارىدا نەلەردە؟ ئارىلاردا
 چىس جالماو نەدەن؟ ئارىدان نەلەردەن؟ ئارىلاردان
 ۲) داغدىلاندىرۇ. ئاۋى، ئازى، سولى، ئىلى، ئىنى، ئاننى سىم
 باشقا آياغى «ى» سوز دەردى جالماولانۇ.

۳) چىكەچە سوزدەك آياغى داۋىستى دېسى بولسا:
 «كىمە» دېگەن سوز چىكەچە كۆچە
 آنا نە؟ دىنە ئىلەر؟ دىنەلەر
 اك جالماو نەدە؟ دىنەدەك دىنەلەردەك؟ دىنەلەردەك
 بارىس جالماو نەگە؟ دىنەگە نەلەرگە؟ دىنەلەرگە
 تاپس جالماو نەنى؟ دىنەنى دىنەلەردى؟ دىنەلەردى
 چانس جالماو نەدە؟ دىنەدە نەلەردە؟ دىنەلەردە
 چىس جالماو نەدەن؟ دىنەدەن دىنەلدەن؟ دىنەلدەن
 ۳) داغدىلاندىرۇ. آكە، چىكە، كۆچە، نىكە، تۈك، تۈپە
 سىم باشقا آياغى «ە» سوز دەردى جالماولانۇ.

«كىسى» دېگەن سوز چىكەچە كۆچە
 آنا كىم؟ كىسى كىلىمىدى؟ كىسىلەر
 اك جالماو كىمە؟ كىسىدەك كىمەدەك؟ كىمەلەردەك
 بارىس جالماو كىگە؟ كىسىگە كىمىگە؟ كىمىلەرگە
 تاپس جالماو كىسى؟ كىسىنى كىمىدى؟ كىمىلەردى

جانس جالغۇ كىلە؟ كۈيەۋدە؟ كىلەردە؟ كۈيەۋدەردە؟
 ھىس جالغۇ كىلە؟ كۈيەۋدەن كىلەردەن؟ كۈيەۋدەردەن؟

(۷) داغدىلاندىرۇو، مىلو سوز دەردى جالغۇلاتۇو: ايسگو، سىلو، ايلو، بىلەو، كۈمەو.

«اۋى» دە	چىكەچە	كۈيەۋ
آنا؟	نە؟	اۋى؟
الك جالغۇ	نەنك؟	اۋىدك؟
بارس جالغۇ	نەگە؟	اۋىگە؟
تاس جالغۇ	نەنى؟	اۋىنى؟
جانس جالغۇ	نەدە؟	اۋىدە؟
ھىس جالغۇ	نەدەن؟	اۋىدەن؟

(۸) داغدىلاندىرۇو، مىلو سوز دەردى جالغۇلاتۇو: كۈي، كۈمەي، مەي، مەي كىنەي، مەۋەگۈي.

مۇنان تورىنەدى: چىكەچە سوزدك آياغى جارتى دارىنى دىس بولسا، جالغۇلار دا اوزگەرس بولاسى، مىلا، غا جالغۇگە بولب، دا جالغۇدە بولب، دان جالغۇ دەن بولب، اوزگەرلەگەي: جانادا كۈيەك جالغۇلار چىكەچە سوز دەردە لىر بولب اوزگەرلەگەي.

ايسكەر تۇو، جالغۇلار جۇۋان - چىكەچە سوز دەردك بارىنە بىردەي، مىلا، چار مېنەن، چار «اۋى»، چار آر بىلى، چار نوۋرالى، چار نافرېنى،
 تاي « تاي » تاي « تاي » تاي « تاي » تاي «
 كۈيەۋ « كۈيەۋ » كۈيەۋ « كۈيەۋ » كۈيەۋ « كۈيەۋ »
 «اۋى» «اۋى» «اۋى» «اۋى» «اۋى» «اۋى»

(۹) جۇۋان سوزدك آياغى قاتاك دىس بولم:

آيان، دېگەن سوز	چىكەچە	كۈيەۋ
آنا؟	نە؟	آيان؟
الك جالغۇ	نەنك؟	آياندك؟
بارس جالغۇ	نەگە؟	آيانغا؟
تاس جالغۇ	نەنى؟	آياندى؟
جانس جالغۇ	نەدە؟	آياندا؟
ھىس جالغۇ	نەدەن؟	آياندان؟

لېسكەرتوو. موز آياغى قاناتك دېس بولسا، جالداو باھداغى تەۋە دەيسى
«ت» مېنى اېستېلدى، اوندای اورفدا، «ت» جازباي «د» خرغ جازوو
مېنى.

(۹) داغدىلاندىروو، ئابلان، آت، قوس، قاب، پاج، توب، مې باھدا آياغى
ماتاك دېسنى سوزدەردى جالاولانوو.

§ ۶) جىكچكە سوزدك آياغى قاناتك دېس بولسا:

بېت « دېگەن سوز	چىكە چە	كوبچە
آناو	تە ؟	تەلەر ؟
الك جالداو	تەنك ؟	تەلەردك ؟
پارس جالداو	تەگە ؟	تەلەرگە ؟
قابىس جالداو	تەنى ؟	تەلەردى ؟
جانس جالداو	تەدە ؟	تەلەردە ؟
چىس جالداو	تەدەن ؟	تەلەردەن ؟

(۱۰) داغدىلاندىروو، اېت، مېس، پاج، جورەك، مېب، مېوپ مې باھدا
آياغى قاناتك دېسنى جىكچكە سوزدەردى جالاولانوو.

§ ۷) جوران سوزدك آياغى امرالى دېس بولسا:

«مال» دېگەن سوز	چىكە چە	كوبچە
آناو	تە	تەلەر ؟
الك جالداو	تەنك ؟	تەلەردك ؟
پارس جالداو	تەگە ؟	تەلەرگە ؟
قابىس جالداو	تەنى ؟	تەلەردى ؟
جانس جالداو	تەدە ؟	تەلەردە ؟
چىس جالداو	تەدەن ؟	تەلەردەن ؟

(۱۱) داغدىلاندىروو، قول، جار، جاز، پاج، جال، قز، توز، مې
باھدا آياغى امرالى دېسنى سوزدەردى جالاولانوو.

§ ۸) جىكچكە سوزدك آياغى امرالى دېس بولسا:

«كوز» دېگەن سوز	چىكە چە	كوبچە
آناو	تە	تەلەر ؟
الك جالداو	تەنك ؟	تەلەردك ؟
پارس جالداو	تەگە ؟	تەلەرگە ؟
قابىس جالداو	تەنى ؟	تەلەردى ؟
جانس جالداو	تەدە ؟	تەلەردە ؟
چىس جالداو	تەدەن ؟	تەلەردەن ؟

پارس چالغار	نەگە؟	گوزگە	نەلەرگە؟	گوزدەرگە
قابىس چالغار	نەنى؟	گوزدى	نەلەردى؟	گوزدەردى
چانس چالغار	نەدە؟	گوزدە	نەلەردە؟	گوزدەردە
چىس چالغار	نەدەن؟	گوزدەن	نەلەردەن؟	گوزدەردەن

ايسىكرتوو. «موز آياغى» ر. بولسا، كوينك چالغار «دار» «دەر» بولماي، «لار» «لەر» كويندە مالادى.

۹۲) داغدىلاندىرە وو. «موز، كول، ايسل، چىر، ارە گوز م باسقا آياغى امرالى دىسنى چكچكە موزدەردى چالغار لائوو.

§ ۹) جوان سوزدك آياغى امرالس دىس بولسا:

«نان» دىگن «موز»	چىكچە.	كويچە.
آداو	نە؟	نان
الك چالغار	نەنك؟	نانك
پارس چالغار	نەگە؟	نانغا
قابىس چالغار	نەنى؟	ناندى
چانس چالغار	نەدە؟	ناندا
چىس چالغار	نەدەن؟	ناندىن

۹۳) داغدىلاندىرە وو چار. آك، م، م، ناك، چاك م باسقا آياغى امرالس دىسنى چووان موزدەردى چالغار لائوو.

§ ۱۰) چكچكە موزدك آياغى امرالس دىس بولسا:

«چىم» دىگن «موز»	چىكچە.	كويچە.
آداو	نە؟	چىم
الك چالغار	نەنك؟	چىمك
پارس چالغار	نەگە؟	چىمگە
قابىس چالغار	نەنى؟	چىمدى
چانس چالغار	نەدە؟	چىمدە
چىس چالغار	نەدەن؟	چىمدەن

۹۴) داغدىلاندىرە وو. «مىك، كون، ام، كوك، كىم، چوگن م باسقا آياغى امرالس دىسنى چكچكە موزدەردى چالغار لائوو.

تاۋەلدى قالپ

آ لوڭيا تاۋەلدىك

(۹۱ §) جوۋان سوزدك آياغى جاي قالپدا دارىسى دېس بولسا
تاۋەلدى قالپقا چالغولار بولاي چالغاندى:

چىكچە: آنا	۱ نچى چاق	۲ نچى چاق	۳ نچى چاق
آنا	آنام	آناڭ	آناسى
آناڭ چالغاي	آنامىڭ	آناڭنىڭ	آناسىنىڭ
بارىس چالغاي	آناما	آناڭما	آناسىما
تاپىس چالغاي	آنامدى	آناڭدى	آناسىدى
جانىس چالغاي	آنامدا	آناڭدا	آناسىدا
چىقىس چالغاي	آنامنان	آناڭنان	آناسىنان
كوپچە: آناۋ	آنالارم	آناڭلارنىڭ	آناسىلارنىڭ
آناڭ چالغاي	آنالارمىڭ	آناڭلارمىڭ	آناسىلارمىڭ
بارىس چالغاي	آنالارىما	آناڭلارىما	آناسىلارىما
تاپىس چالغاي	آنالارمىدى	آناڭلارمىدى	آناسىلارمىدى
جانىس چالغاي	آنالارمدا	آناڭلارمدا	آناسىلارمدا
چىقىس چالغاي	آنالارمىنان	آناڭلارمىنان	آناسىلارمىنان

(۹۵ §) داغدىلاندىرۇۋ. بالا، جافا، تارى، چرىي، قورا، قىرىي، جوۋىلدى
سوزىدردى اوسى جوۋارنى اولگى بويىچا تاۋەلدى قالپدا چالغولانۇۋ.

(۹۲ §) چىكچە سوزدك آياغى جاي قالپدا دارىسى دېس بولسا
تاۋەلدى قالپدا چالغولار بولاي چالغاندى:

چىكچە: آنا	۱ نچى چاق	۲ نچى چاق	۳ نچى چاق
آنا	آنام	آناڭ	آناسى
آناڭ چالغاي	آنامىڭ	آناڭنىڭ	آناسىنىڭ
بارىس چالغاي	آنامما	آناڭما	آناسىما
تاپىس چالغاي	آنامدى	آناڭدى	آناسىدى
جانىس چالغاي	آنامدا	آناڭدا	آناسىدا
چىقىس چالغاي	آنامنان	آناڭنان	آناسىنان
كوپچە: آناۋ	آنالارم	آناڭلارنىڭ	آناسىلارنىڭ
آناڭ چالغاي	آنالارمىڭ	آناڭلارمىڭ	آناسىلارمىڭ
بارىس چالغاي	آنالارىما	آناڭلارىما	آناسىلارىما
تاپىس چالغاي	آنالارمىدى	آناڭلارمىدى	آناسىلارمىدى
جانىس چالغاي	آنالارمدا	آناڭلارمدا	آناسىلارمدا
چىقىس چالغاي	آنالارمىنان	آناڭلارمىنان	آناسىلارمىنان

بارس جالغاو	تېرىلەر مە	تېرىلەر گە	تېرىلەر يە
تابس جالغاو	تېرىلەر مەدى	تېرىلەر گەدى	تېرىلەر يەدى
جانس جالغاو	تېرىلەر مەدە	تېرىلەر گەدە	تېرىلەر يەدە
چەس جالغاو	تېرىلەر مەنەن	تېرىلەر گەنەن	تېرىلەر يەنەن

(۱۶) داغدىلاندىرۇ. كەبۇدە، جىگە، توامكى، كەپسى كۆپى، و غېرى
 سۇنداي سوزدەردى اوسى كورسە سىگەن اولسكى بوبىغا ناوەلدى قالبدى جالغاو لانور
 § (۱۳) جووان سوزدەك آلفى جاي قالبدى جارتى داوستى دەس
 بولسا، تاوەلدى قالبدى يالغاو لار بولاي جالغانادى:

«تاناو» دىگەن سوز	۱ نەى جاق	۲ نەى جاق	۳ نەى جاق
چىكەچە: آناو	تاناو م	تاناو ك	تاناو ي
الك جالغاو	تاناو مەك	تاناو گەك	تاناو يەك
بارس جالغاو	تاناو مەما	تاناو گەما	تاناو يەما
تابس جالغاو	تاناو مەدى	تاناو گەدى	تاناو يەدى
جانس جالغاو	تاناو مەدا	تاناو گەدا	تاناو يەدا
چەس جالغاو	تاناو مەنەن	تاناو گەنەن	تاناو يەنەن
توبىچە: آناو	تاناو لار م	تاناو لار ك	تاناو لار ي
الك جالغاو	تاناو لار مەك	تاناو لار گەك	تاناو لار يەك
بارس جالغاو	تاناو لار مەما	تاناو لار گەما	تاناو لار يەما
تابس جالغاو	تاناو لار مەدى	تاناو لار گەدى	تاناو لار يەدى
جانس جالغاو	تاناو لار مەدا	تاناو لار گەدا	تاناو لار يەدا
چەس جالغاو	تاناو لار مەنەن	تاناو لار گەنەن	تاناو لار يەنەن

(۱۷) داغدىلاندىرۇ. آو، باو، ناو، جاو، فاروو، جلور و غېرى سوزداو
 سوزدەردى اوسى كورسە سىگەن اولسكى بوبىغا ناوەلدى قالبدى جالغاو لاروو.

«قوى» دىگەن سوز،	۱ نەى جاق	۲ نەى جاق	۳ نەى جاق
چىكەچە: آناو	قوىم	قوىك	قوىي
الك جالغاو	قوىمەك	قوىگەك	قوىيەك
بارس جالغاو	قوىمەما	قوىگەما	قوىيەما
تابس جالغاو	قوىمەدى	قوىگەدى	قوىيەدى
جانس جالغاو	قوىمەدا	قوىگەدا	قوىيەدا
چەس جالغاو	قوىمەنەن	قوىگەنەن	قوىيەنەن

كۆپچە:

قوبلار	قوبلار	قوبلار	آناو
قوبلارنىڭ	قوبلارنىڭ	قوبلارنىڭ	الك جالغاو
قوبلارنىڭ	قوبلارنىڭ	قوبلارنىڭ	بارس جالغاو
قوبلارنىڭ	قوبلارنىڭ	قوبلارنىڭ	ئاقس جالغاو
قوبلارنىڭ	قوبلارنىڭ	قوبلارنىڭ	چاقس جالغاو
قوبلارنىڭ	قوبلارنىڭ	قوبلارنىڭ	چاقس جالغاو

(۱۸) داغدىلايدىدۇ. باي، مالاي، ساي، توي، ناي، جاي وغىرى
سوندای، زىددى اوسى ئورمىنىكىن اولگى بويىغا ئاۋەلدى قالېدا جالغولانۇو.

۳ نى جاق	۲ نى جاق	۱ نى جاق	«مى» دېگەن سوز
مى	مى	مى	چىكەچە: آناو
مى	مى	مى	الك جالغاو
مى	مى	مى	بارس جالغاو
مى	مى	مى	ئاقس جالغاو
مى	مى	مى	چاقس جالغاو
مى	مى	مى	چاقس جالغاو
مى	مى	مى	كۆپچە: آناو
مى	مى	مى	الك جالغاو
مى	مى	مى	بارس جالغاو
مى	مى	مى	ئاقس جالغاو
مى	مى	مى	چاقس جالغاو
مى	مى	مى	چاقس جالغاو

(۱۹) داغدىلايدىدۇ. مى، قى وغىرى سوندای سوزدەردى اوسى
ئورمىنىكىن اولگى بويىغا ئاۋەلدى قالېدا جالغولانۇو.

§ (۲۰) جىگچكە سوزنىڭ آياغى جاي قالېدا جارتى دارىستى دەپ
بولسا، ئاۋەلدى قالېدا جالغولار بولاي جالغانادى:

۳ نى جاق	۲ نى جاق	۱ نى جاق	«ايگىو» دېگەن سوز
ايگىو	ايگىو	ايگىو	چىكەچە: آناو
ايگىو	ايگىو	ايگىو	الك جالغاو
ايگىو	ايگىو	ايگىو	بارس جالغاو
ايگىو	ايگىو	ايگىو	ئاقس جالغاو

جانس جالغار	ايگە ولىمىدە	ايگە ولىمىدە	ايگە ولىمىدە
چىس جالغار	ايگە ولىمىدە	ايگە ولىمىدە	ايگە ولىمىدە
آناو	ايگە ولىمىدە	ايگە ولىمىدە	ايگە ولىمىدە
الك جالغار	ايگە ولىمىدە	ايگە ولىمىدە	ايگە ولىمىدە
بارس جالغار	ايگە ولىمىدە	ايگە ولىمىدە	ايگە ولىمىدە
تاس جالغار	ايگە ولىمىدە	ايگە ولىمىدە	ايگە ولىمىدە
جانس جالغار	ايگە ولىمىدە	ايگە ولىمىدە	ايگە ولىمىدە
چىس جالغار	ايگە ولىمىدە	ايگە ولىمىدە	ايگە ولىمىدە

• گرى ۵ دېگەن سوز ۱ نەچى جاق ۲ نەچى جاق ۳ نەچى جاق

چىكەچە: آناو	كوبىم	كوبىك	كوبى
الك جالغار	كوبىمىك	كوبىمىك	كوبىمىك
بارس جالغار	كوبىمىك	كوبىمىك	كوبىمىك
تاس جالغار	كوبىمىك	كوبىمىك	كوبىمىك
جانس جالغار	كوبىمىك	كوبىمىك	كوبىمىك
چىس جالغار	كوبىمىك	كوبىمىك	كوبىمىك
آناو	كوبىمىك	كوبىمىك	كوبىمىك
الك جالغار	كوبىمىك	كوبىمىك	كوبىمىك
بارس جالغار	كوبىمىك	كوبىمىك	كوبىمىك
تاس جالغار	كوبىمىك	كوبىمىك	كوبىمىك
جانس جالغار	كوبىمىك	كوبىمىك	كوبىمىك
چىس جالغار	كوبىمىك	كوبىمىك	كوبىمىك

• گرى ۵ دېگەن سوز ۱ نەچى جاق ۲ نەچى جاق ۳ نەچى جاق

چىكەچە: آناو	بىمىم	بىمىك	بىمى
الك جالغار	بىمىمىك	بىمىمىك	بىمىمىك
بارس جالغار	بىمىمىك	بىمىمىك	بىمىمىك
تاس جالغار	بىمىمىك	بىمىمىك	بىمىمىك
جانس جالغار	بىمىمىك	بىمىمىك	بىمىمىك
چىس جالغار	بىمىمىك	بىمىمىك	بىمىمىك
آناو	بىمىمىك	بىمىمىك	بىمىمىك
الك جالغار	بىمىمىك	بىمىمىك	بىمىمىك
بارس جالغار	بىمىمىك	بىمىمىك	بىمىمىك
تاس جالغار	بىمىمىك	بىمىمىك	بىمىمىك
جانس جالغار	بىمىمىك	بىمىمىك	بىمىمىك
چىس جالغار	بىمىمىك	بىمىمىك	بىمىمىك

الك جالقاو	بيلا ركنك	بيلا ركنك	بيلا ركنك
يارس جالقاو	بيلا رينه	بيلا رينه	بيلا رينه
تابس جالقاو	بيلا رندي	بيلا رندي	بيلا رندي
جاس جالقاو	بيلا ركنه	بيلا ركنه	بيلا ركنه
چوس جالقاو	بيلا رينه	بيلا رينه	بيلا رينه

(۳۰) داغدیلان دیروزی اوس اولنگی بویجا، کوهی، مای، مپی،
کینه و غیری جای قالدیا آغدا جارتی دارتی، بار سوز دوردی، هاله لانیرو،
(۳۱) جوهان سوز داک آیاننی جای قالدیا دار سوز دس بولسا، تاو دلدی
قالدیا هاله اولار بولای هاله ناددی؛

۱۔ دل دہکن سوز ۲۔ بھی جاق ۳۔ بھی جاق

مالي	مالك	مالم	آذو
مالينك	مالكوك	مالمنك	الك جالغاو
مالينا	مالكوا	مالبما	بارس جالغاو
مالن	مالندي	مالندي	تاس جالغاو
مالدا	مالكدا	مالدا	چانس جالغاو
مالينان	مالكنان	مالمان	جفس جالغار
مالداري	مالدارك	مالدارم	كويچه : آذو
مالدارينك	مالداركوك	مالدارمنك	الك جالغاو
مالدارينا	مالداريكوا	مالداربما	بارس جالغاو
مالدارن	مالدارندي	مالدارندي	تاس جالغاو
مالدارندا	مالداركدا	مالدارمدا	چانس جالغاو
مالدارينان	مالداركنان	مالدارمان	جفس جالغاو

(۲۸) داغدیلا، دیروو، اوسى اولگى بونىها چاله، قار، قاز، قاب، قاق، قاق، آس وغیری سوندای آياغى داوسىز دىستى سوزدهردى تاولدى قالدای
عالم اولانوو.

۱۶ § چىڭچىڭكە سوزىڭ آياغى جاي قالمىدا داۋىسىز دېيىپ بولسا،
داۋىلىق قالمىدا چالغۇ بولاي جالغانادى.

ایست دیگن موز	۱ نهی جاق	۲ نهی جاق	۳ نهی جاق
حکیمه: آغا	ایتم	ایتمک	ایتم
الک بالغا	ایتمک	ایتمک	ایتمک

چەس جالغۇر آبالار بىزدان آبالار بىزدان

(۲۳) داغدېلاندىرۇرۇ، آياغىدا داۋىتى دەس ئور جۈۋان سوز دەردى
ئوسى اولگى بويىغا جالغۇلار ئورۇ.

چىكچە سوزداڭ آياغى جاي قالپىدا داۋىتى دەس بولسا، ئورتاق
تاۋەلدەك قالپىدا جالغۇلار بولاي جالغانادى.

دەنى، دېگەن سوز ۱ نى جاق ۲ نى جاق ۳ نى جاق

چىكچە: آنا	۱ نى جاق	۲ نى جاق	۳ نى جاق
الک جالغۇر	۱ نى جاق	۲ نى جاق	۳ نى جاق
بارس جالغۇر	۱ نى جاق	۲ نى جاق	۳ نى جاق
تاس جالغۇر	۱ نى جاق	۲ نى جاق	۳ نى جاق
چاس جالغۇر	۱ نى جاق	۲ نى جاق	۳ نى جاق
چەس جالغۇر	۱ نى جاق	۲ نى جاق	۳ نى جاق

كويچە: آنا ۱ نى جاق ۲ نى جاق ۳ نى جاق

الک جالغۇر	۱ نى جاق	۲ نى جاق	۳ نى جاق
بارس جالغۇر	۱ نى جاق	۲ نى جاق	۳ نى جاق
تاس جالغۇر	۱ نى جاق	۲ نى جاق	۳ نى جاق
چاس جالغۇر	۱ نى جاق	۲ نى جاق	۳ نى جاق
چەس جالغۇر	۱ نى جاق	۲ نى جاق	۳ نى جاق

(۲۴) داغدېلاندىرۇرۇ، اوسى اولگى بويىغا آياغى داۋىتى چىكچە
سوز دەردى ئورتاق تاۋەلدەك ئورۇندە جالغۇلار ئورۇ.

(۱۸۴) جۈۋان سوزداڭ آياغى جاي قالپىدا داۋىتىسز ياجارتى داۋىتى
دەس بولسا، ئورتاق تاۋەلدەك ئورۇندە جالغۇلار بولاي جالغانادى.

«باس» دېگەن سوز ۱ نى جاق ۲ نى جاق ۳ نى جاق

چىكچە: آنا	۱ نى جاق	۲ نى جاق	۳ نى جاق
الک جالغۇر	۱ نى جاق	۲ نى جاق	۳ نى جاق
بارس جالغۇر	۱ نى جاق	۲ نى جاق	۳ نى جاق
تاس جالغۇر	۱ نى جاق	۲ نى جاق	۳ نى جاق
چاس جالغۇر	۱ نى جاق	۲ نى جاق	۳ نى جاق
چەس جالغۇر	۱ نى جاق	۲ نى جاق	۳ نى جاق

کوبچه	آناو	باشدار یېز	باشدار یېز
الک جالغاو	باشدار یېز دك	باشدار یېز دك	باشدار یېز دك
بارس جالغاو	باشدار یېز غا	باشدار یېز غا	باشدار یېز غا
تابس جالغاو	باشدار یېز دی	باشدار یېز دی	باشدار یېز دی
جانس جالغاو	باشدار یېز دا	باشدار یېز دا	باشدار یېز دا
چفس جالغاو	باشدار یېز دان	باشدار یېز دان	باشدار یېز دان

(۲۵) داغدیلا دیرو، اوس اولسگی بوینجا آیافی داوسسز یا چارنی داوسنی جوران سوزدهردی اورناق تاوهدك نورنده جالغاولانوو.

(۱۹۹) هکچکه سوزدك آیافی جای قالیدا داوسسز یا چارنی داوسنی بوس بولسا، اورناق تاوهدك تورینه جالغاولار بولای جالغانادی.

کوبچه	آناو	کوبچه	کوبچه	کوبچه	کوبچه
الک جالغاو	کوبچه دك	کوبچه دك	کوبچه دك	کوبچه دك	کوبچه دك
بارس جالغاو	کوبچه گه	کوبچه گه	کوبچه گه	کوبچه گه	کوبچه گه
تابس جالغاو	کوبچه دی	کوبچه دی	کوبچه دی	کوبچه دی	کوبچه دی
جانس جالغاو	کوبچه ده	کوبچه ده	کوبچه ده	کوبچه ده	کوبچه ده
چفس جالغاو	کوبچه دن	کوبچه دن	کوبچه دن	کوبچه دن	کوبچه دن
کوبچه	آناو	کوبچه	کوبچه	کوبچه	کوبچه
الک جالغاو	کوبچه دك	کوبچه دك	کوبچه دك	کوبچه دك	کوبچه دك
بارس جالغاو	کوبچه گه	کوبچه گه	کوبچه گه	کوبچه گه	کوبچه گه
تابس جالغاو	کوبچه دی	کوبچه دی	کوبچه دی	کوبچه دی	کوبچه دی
جانس جالغاو	کوبچه ده	کوبچه ده	کوبچه ده	کوبچه ده	کوبچه ده
چفس جالغاو	کوبچه دن	کوبچه دن	کوبچه دن	کوبچه دن	کوبچه دن

(۲۶) داغدیلا دیرو، اوس اولسگی بوینجا آیافی داوسسز یا چارنی داوسنی جکمه سوزدهردی اورناق تاوهدك نورنده جالغاولانوو.

جای قالب سین تاوهدی قالب آراسند اغی آیرقدار:

بارس جالغاو	ی طرف	۱ نهی جای	۲ نهی جای	۳ نهی جای
تابس جالغاو	غاه گه	آ، ه	آ، ه	آ، ه
جانس جالغاو	دی، لی	-	-	-
چفس جالغاو	دا، ده	-	-	-
	نا، نه	-	-	-
	نا، نی	-	-	-

توریتو

حالفوا

(۶) سیمپتک - فک، دک، خا، قا، گه، گه، نی، دی، و

دان، زن، دهن، نهان.

(۲) گوشتك - لار، لهر، دار، دهر.

تفاوت د کدو:

(۲) اوشاچا۔ م، لٹ، ی (سی) (*)

(۲) اورنگ-مہر (یمز)، شکر (یگر)، ی (سی) (**)

ذات ایستادن تووغان سوزدهر.

ئوبكى ذات- اسممەر ئوبكى ذاتىڭ ايسمن كورسەتەدى. ئوبكى ذاتى
ئانسان ايككى ذات بولسا، اول ايككى ذاتىنى انام ماۋچى ئوبكى ذاتىڭ
اسمىنە ەر-تورۇ چورايىدار چىقارادى.

۱۰۰

۸) «چی» چورتای ذانداک ایسه بینه جالانادی: مول دانقا قاتیبی بار
آداملردی آناو «اوچن» منلا، «اوی» دیگن سوزگه «چی» چورتاغن جالاب
«اویچی» دییز: اوی استه بنن آدامدی آناو «اوچن» جالقی «دیگن» سوزگه
«چی» چورتاغن جالاب، «حقیچی» دییز: جلقی بامان آدامدی آناو «اوچن»
«بالق» دیگن سوزگه «چی» چورتاغن جالاب، «بالقچی» دییز: بالی اولایش
آدامدی آناو «اوچن» «ایگن» دیگن سوزگه «چی» چورتاغن جالاب، «ایگچی»
دییز: ایگن ایگورچی آدامدی آناو «اوچن» «سوو» دیگن سوزگه «چی»
چورتاغن جالاب، «سووچی» دییز: سوو ناسیبنن آدامدی آناو «اوچن»
وغیری سوندای.

(۱) داغدیلا ندیروو. "چی" جورنامن، بالفاناراق، مسورده ردی
تأثیر و سب، بالفانزو.

(*) «سوز ایاهی» نامی بهیچ بولسا، «دی» «الدینا» «من»، قوسیلادی.

(۵۵) اور تاق تاوہ لکھکے ۳۰ ہائی اوگچا تاوہ لکھکے بین پردہ ی : اور تاقیقیم

لؤلؤلار دېگەن ، سوز اويلاغانلارنىڭ

۴) «لق» (لك، دق، دك، نك) چورتاق ذات - ايسىگە جالغاندى:
 اولى، سول ذات «ا» چورتاق ذاتى نارسەنى آناو «اوچن» مثلا، «آرقا»
 دىگەن «سوزگە» «لق» چورتاق فوسب، «آرقا» دىيىز: «آرقا» «اوچن» چورتاق
 نارسەنى آناو «اوچن» «نير» دىگەن سوزگە «لك» چورتاق فوسب، «نيرلك»
 دىيىز: «نير» «اوچن» چورتاق نارسەنى آناو «اوچن» «مورن» دىگەن سوزگە
 «دق» چورتاق فوسب، «مورندق» دىيىز: «مورن» «اوچن» چورتاق نارسەنى
 آناو «اوچن» «تون» دىگەن سوزگە «دك» چورتاق فوسب، «توندىك» دىيىز:
 «تون» «اوچن» چورتاق نارسەنى آناو «اوچن» «اوت» دىگەن سوزگە «نق»
 چورتاق فوسب، «اوتتق» دىيىز: «اوت» «اوچن» چورتاق نارسەنى آناو «اوچن»
 «اوركەچ» دىگەن سوزگە «تك» چورتاق فوسب، «اوركەچتك» دىيىز: «اوركەچ»
 «اوچن» چورتاق نارسەنى آناو «اوچن» وغىرى سونداي.

ايكنچى، باشقا نارسەلەرگە سول ذات اولچى بولاندىن كورسەتتو «اوچن»
 مثلا، «آي» دىگەن سوزگە فوسب «لق» چورتاق جالغاب، «آيلىق» دىيىز:
 «آيلىق» اولچى بولغاندىن كورسەتتو «اوچن» «توبە» دىگەن سوزگە «لك»
 چورتاق جالغاب، «توبەلك» دىيىز: «توبەلك» باشقا «ا» اولچى بولغاندىن كورسەتتو
 «اوچن» «چال» دىگەن سوزگە «دق» چورتاق جالغاب، «چالدىق» دىيىز: «چالدىق»
 باشقا «ا» اولچى بولغاندىن كورسەتتو «اوچن» «كون» دىگەن سوزگە «دك» چورتاق جالغاب،
 «كوندىك» دىيىز: «كوندىك» باشقا «ا» اولچى بولغاندىن كورسەتتو «اوچن» «اوتق»
 دىگەن سوزگە «نق» چورتاق جالغاب، «اوتتق» دىيىز: «اوتتق» باشقا «ا» اولچى
 بولغاندىن كورسەتتو «اوچن» «كوبلارك» دىگەن سوزگە «تك» چورتاق جالغاب،
 «كوبلارك» دىيىز: «كوبلارك» باشقا «ا» اولچى بولغاندىن كورسەتتو «اوچن».

«اوچنچى» سول ذاتىك قالپىن كورسەتتو «اوچن» مثلا، «آعا» دىگەن
 سوزگە «لق» چورتاق جالغاب، «آعالىق» دىيىز: «آعالىق» كورسەتتو «اوچن»
 «قالى» دىگەن سوزگە «لك» چورتاق جالغاب، «قالىلك» دىيىز: «قالى» قالپىن
 كورسەتتو «اوچن» «چال» دىگەن سوزگە «دق» چورتاق جالغاب، «چالدىق»
 دىيىز: «چالدىق» كورسەتتو «اوچن» «ايل» دىگەن سوزگە «دك» چورتاق
 جالغاب، «ايلدىك» دىيىز: «ايلدىك» قالپىن كورسەتتو «اوچن» «جورت» دىگەن
 سوزگە «نق» چورتاق جالغاب، «جورتتق» دىيىز: «جورتتق» قالپىن كورسەتتو «اوچن»
 ۳) داغىرلاندىرغۇ «لق»، (لك، دق، دك، نك) چورتاق جالغانلىق
 سوزدىن ئايرىپ، جالغانلىق.

(۳۸) چيلىق: (چىلىك) جورناق ذات - ايسىمىدە خالىغاندا، مەنول ذات لايىق
 قالىپىن آناو "ئۈچىن، مەنلا، ئادەم" دېگەن سوزگە "چيلىق" جورناغىن خالىغاندا،
 "آدامچىلىق" دېيىز: "آدامغا لايىق قالىپىن آناو "ئۈچىن، چىلىك" دېگەن سوزگە
 "چىلىك" جورناغىن خالىغاندا، "چىلىكچىلىك" دېيىمىز: چىلىككە لايىق قالىپىن آناو
 "ئۈچىن، قاراق" دېگەن سوزگە "چىلىق" جورناغىن خالىغاندا، "قاراقچىلىق" دېيىمىز:
 قاراققا لايىق قالىپىن آناو "ئۈچىن،

[illegible]

(۳) دھندیلانسیروو، چھپاق، چھپاک، چورنقد، ارن جانفاری، سور دھندی،
نابھیز، چھپاک، سور.

۴۸) چل جورناق ذات افسینه جالغادور، سول ذاتی ایکنجی ذات
جاوانا تندیض، سوپه نندیگن کورسه نوز "اوجن، بالا، اویقی" دیگن سوز گه
چل جورناقن جالغاب، "اویقیچل" دیب، اویقی سوبه نندیگن کورسه نوز!
"اولت" دیگن سوز گه چل جورناقن جالغاب، "اوتچل" دیب، اولتدی
سوبه نندیگن کورسه نوز؛ "قازاق" دیگن سوز گه چل جورناقن جالغاب، "قازاقچل"
دیب، قازاقدی سوبه نندیگن کورسه نوز و غیره موندای.

(ع) داغديلا نديروو. ههله چورئاغن. الفارلق سوز دهردي تا قيرب به العانور.

§ ۵) «چاق» (چك) چورتاق دات ايسېنىڭ، قالغاندى سول دائىرك كېڭەنلىگىن
كورسەتۈرۈپ، «چاق» دېگەن سۆز «چاق» دېگەن سۆزنىڭ «چاق» دېگەن سۆزىنىڭ
ئابدۇ كېڭەنلىگىن كورسەتەن، «اۋى» دېگەن سۆزنىڭ «چاق» چورتاقىن چالغان،
«اۋىچك» دېگەن سۆزنىڭ كېڭەنلىگىن كورسەتەن، «اۋىچك» دېگەن سۆزنىڭ

۵) داغدىلاندىرود. "چى" (چىك) خورنىساق چالغانراق - وزدەردى
ايغىز چالغانو.

86) «چاق»، (۴۴) جورئاق دا ذات اييمينه جالغاندى، مولداشنىڭ كېڭەنلىگىن
كورسەتتۈرۈش، مۇلا: «قومان» دېگەن سۆزگە «چاق» جورئاقىن جالغان،
«قومانچاق» دېيىپ قوماننىڭ كېڭەنلىگىن كورسەتتۈرۈش، «كورپە» دېگەن سۆزگە
«چاق» جورئاقىن جالغان، «كورپەچە» دېيىپ، «كورپە»نىڭ كېڭەنلىگىن كورسەتتۈرۈش
قىزىق مەنىدۇر.

§ ۱۰) «سز» جورناق ذات ایسینه جالغانادی، سول ذاتك ابکنجی ذاتدا جوقتیفن کورسهنوو، اوجن، مثلا، «بالا» دیگن سوزگه «سز» جورناغن جالعاب «بالاسز» دیب بالاس جوقتیفن کورسهنوو، «مل» دیگن سوزگه «سز» جورناغن جالعاب «مالسز» دیب مالی جوقتیفن کورسهنوو: «جن» دیگن سوزگه «سز» جورناغن جالعاب، «چانسز» دیب، جانی جوقتیفن کورسهنوو و غیر ی سوندای.

۱۰) داغدیلانندیروو. «سز» جورناغن جالغایفن سوزدهر تابقیزب جالغانوو.

§ ۱۱) «لاس» (لەس، داس، دەس، تاس، تەس) جورناق ذات ایسینه جالغانادی، سول ذاتا باسقارلار اورناق ابیکه دیگن کورسهنوو، اوجن، مثلا، «آتا» دیگن سوزگه «لاس» جورناغن جالعاب، «آتالاس» دیب، آتاغا اورناق ابیکه ندیگن کورسهنوو. «جیر» دیگن سوزگه «لەس» جورناغن جالعاب، «جیرلەس» دیب جیرگه اورناق ابیکه ندیگن کورسهنوو. «چول» دیگن سوزگه «لاس» جورناغن جالعاب، «چوللاس» دیب، چولغا اورناق ابیکه ندیگن کورسهنوو. «کول» دیگن سوزگه «دەس» جورناغن جالعاب، «کولدەس» دیب، کولگه اورناق ابیکه ندیگن کورسهنوو. «قودق» دیگن سوزگه «تاس» جورناغن جالعاب، «قودقتاس» دیب، قودقا اورناق ابیکه ندیگن کورسهنوو. «چاک» دیگن سوزگه «تەس» جورناغن جالعاب، «چیکتەس» دیب، چیکگه اورناق ابیکه ندیگن کورسهنوو و غیر ی سوندای.

۱۱) داغدیلانندیروو. «لاس» (لەس، داس، دەس، تاس، تەس) جورناغن جالغایفن سوزدهر تابقیزب جالغانوو.

§ ۱۲) «ایکه» جورناق ذات ایسینه جالغانادی، سول ذاتدی زوو، توتوو، اوجن یا کیکین اولاو، اوجن، «آغا» دیگن سوزگه «ایکه» دیگن جورناق جالعاب، «آغا ایکه» دیب، آغای زور توتقانمز یا کی سکوژئن اولاغابمز کورینه دی. «ایکه» جورناق جالین ایسگه جای جالغانادی، جالق ایسگه جالغانادی اول ایسم قسقاریلپ آیدلادی، مثلا، «اسماعیل» دیگن ایسم، جورناق جالغانادی قسقاریلپ، «اس-ایکه» بولادی. «ابراھیم» دیگن ایسم، جورناق جالغانادی قسقاریلپ، «اب-ایکه» بولادی و غیر ی سوندای.

ایسکوتوو، ایسکه جورناق کورسهنوو، اولکمز آدامدارغا آیدلادی، کی سوزدهر، «ایکه» اورینماجالمز، «ای-ای»، «آغا-آغا»، «آپا-آپا»، «آنا-آنا».

«کچه» سويل گنده ايسهينه باسقا جورناق، يائي جورناق اورينا «تور»
 «موز جالغانادي، مثلا، جان، آن، مان، چ. سويکه نده «تور محمد» ديگه
 ايسم «تورمان» بولب، «اير محمد» ديگه ايسم «ايرجان» بولب، قوس محمد
 ديگه ايسم «قوسان»، «جوما علي» ديگه ايسم «جوماچ» بولب، وهيري
 سونداي جورناقدار يا سوزدهر قوسيلب آينلادي.

(۱۲) داغديلانديروو، جوغاريدا كورسه نلگه «ايكه»، «جان»، «مان»،
 «آ»، «چ» جورناقدارين جالغاناق سوزدهر تايييزب جالغانوو.

(۱۳) «چاڭ» (ههڭ) جورناق ذات ايسهينه جالغانادي، سول ذات ايكنهي
 ذاتا كورناو ايكنه نديگي كورسه نوو «اوچن، مثلا، چاپان» ديگه سوزگه «چاڭ»
 جورناغن جالغاب، «چاپانچاڭ» ديسيز: كسي اوسننه چاپان كورناو ايكه نديگن
 كورسه نوو «اوچن» «بورك» ديگه سوزگه «ههڭ» جورناغن جالغاب، «بوركچهڭ»
 ديسيز: كسي بامدا بورك كورناو ايكه نديگن كورسه نوو «اوچن».

ايسكورتوو. «ههڭ» (ههڭ) جورناق باسقا معنادادا جورهدى. سني، ذات
 ايسهينه جالغانادي باسقا معنا نوو غبزوو «اوچن، مثلا، آچوو» ديگه سوزگه
 «چاڭ» جورناغن جالغاب، «آچووچهڭ» ديسيز: آچوري اوڭاي پايذا بولانديغن
 كورسه نوو «اوچن» «تير» ديگه سوزگه «چهڭ» جورناغن جالغاب، «تيرچهڭ»
 ديسيز: تيري تير چانديغن كورسه نوو «اوچن» «كر» ديگه سوزگه «چهڭ»
 جورناغن جالغاب، «كرچهڭ» ديسيز: كر اوڭاي نولانديغن كورسه نوو «اوچن»
 «سويپ» «چاڭ» (ههڭ) جورناق ذات ايسهينه جالغانادي: سول ذاتا
 اوڭاي پايذا بولانديغن كورسه نوو «اوچن» ده.

(۱۴) داغديلانديروو «ههڭ» (ههڭ) جورناقدار ايكي تورلي معنادادا
 جالغاناق سوزدهر تايييزب، جالغانوو.

(۱۵) «آ»، «آ» (۴) جورناق ذات ايسهينه جالغانادي سول ذاتا
 آينلديروو «اوچن، مثلا، «آس» ديگه سوزگه «آ» جورناغن جالغاب، «آسه»
 ديسيز: آسدا آسكه آينلديروو «اوچن» «ديم» ديگه سوزگه «آ» جورناغن
 جالغاب، «ديمه» ديسيز، ديمي آسكه آوداروو «اوچن».

(۱۶) داغديلانديروو «آ» (۵) جورناق جالغاناق سوز تايييزب، جالغانوو
 (۱۷) «لا» (لا) (۶) جورناق ذات ايسهينه جالغانادي «امده»
 سول ذات بين اهنو «اوچن، مثلا، «تغا» ديگه سوزگه «لا» جورناغن جالغاب
 «مقالا» ديسيز: «امده» ناما بين اهنو «اوچن» «چيكة» ديگه سوزگه «لا»

جورناغن توشب، «چینگله» دېييز: «اسدی پېگه مېن استو» اوچن؛ «توز»
 «بېگن سوزگه» دا؛ جورناغن جالغاب، «توزدا» دېييز: «اسدی توز مېن استو»
 اوچن؛ «کوز» دېگن سوزگه «ده» جورناغن جالغاب، «کوزده» دېييز:
 «اسدی کوز مېن استو» اوچن؛ «تاياق» دېگن سوزگه «تا» جورناغن جالغاب،
 «تاياقتا» دېييز: «اسدی تاياق مېن استو» اوچن؛ «تس» دېگن سوزگه «ته»
 جورناغن جالغاب، «تسته» دېييز: «اسدی تس مېن استو» اوچن.

(۱۵) داغديلانديروو، «لا» (ل، د، ده، تا، نه) جورناغن جالغاب،
 سوزدهر تاقيزب، جالغابوو.

§ (۱۶) «غار» (تارا، کەر) جورناق ذات ايسمينه جالغانادی، «اسقار»
 سول داندا بولنديروو «اوچن؛ مثلا، «آڭ» دېگن سوزگه «غار» جورناغن
 جالغاب، «تقار» دېييز: «تقار بولنديروو» اوچن؛ «باس» دېگن سوزگه
 «قار» جورناغن جالغاب، «باسقار» دېييز: «باسقا بولنديروو» اوچن؛ «ايس»
 دېگن سوزگه «کر» جورناغن جالغاب، «ايسکر» دېييز: «ايسک بولنديروو» اوچن.
 (۱۶) داغديلانديروو، «غار» (تار، کەر) جورناق جالغانادی، سوزدهر
 تاقيزب، جالغابوو.

§ (۱۷) «سن» جورناق ذات ايسمينه جالغانادی، سول ذات سياقتانوو
 اوچن؛ مثلا، «آدام» دېگن سوزگه «سن» جورناغن جالغاب، «آدامسن» دېييز:
 «آدام سياقتانوو» اوچن؛ «جگت» دېگن سوزگه «سن» جورناغن جالغاب،
 «جگتسن» دېييز: «جگت سياقتانوو» اوچن.
 (۱۷) داغديلانديروو، «سن» جورناق جالغانادی، سوزدهر تاقيزب،
 جالغابوو.

§ (۱۸) «چيلا» (چېلا) جورناق ذات ايسمينه جالغانادی، «سول ذات»
 سياقتی استوردي کورمهتروو «اوچن؛ مثلا، «قازاق» دېگن سوزگه «چيلا»
 جورناغن جالغاب، «قازاقچيلا» دېييز: «قازاق سياقتی استور» اوچن؛ «ايسنهک»
 دېگن سوزگه «چيلا» توشب، «ايسنهکوله» دېييز: «ايسنهک سياقتی استور» اوچن.
 (۱۸) داغديلانديروو، «چيلا» (چېلا) جورناغن جالغانادی، سوزدهر تاقيزب،
 جالغابوو.

§ (۱۹) «قي» (ک) جورناق ذات ايسمينه جالغانادی، «سول ذات» پايلا
 بولدون کورمهتروو «اوچن؛ مثلا، «اوت» دېگن سوزگه «قي» جورناغن جالغاب،
 «اوتقي» دېييز: «اوت پايلا بولدون کورمهتروو» اوچن؛ «چيل» دېگن سوزگه
 «ک» جورناغن توشب، «چيلک» دېييز: «چيل پايلا بولدون کورمهتروو» اوچن؛

بول جورناقار اورئنا كېي سوز دهرده «آي» (ه) جورناق دا آيىلادى، مثلا،
«اوت، دېگەن سوزگە «آي» جورناقان جالغاب «اوناي» دېيىز: اوت پابدا
بولوون كورسەتتو «اوچن» «ايس» دېگەن سوزگە «ه» جورناقان جالغاب
«ايسە» دېيىز: ايس پابدا بولوون كورسەتتو «اوچن».

(۱۹) داغدىلاندىروو. «ق» (ك) «آي» (ه) جورناقار جالغاقارلىق
سوز دهر تاقىزب، جالغاقارو.

§ (۲۰) «گەر» جورناق ذات ايسىنە جالغانادى، سول ذاتى تولدانووجىنى
«اوچن» مثلا، «ساودا» دېگەن سوزگە «گەر» جورناقان جالغاب، ساودا گەر»
دېيىز: ساودانى تولدانووجىنى كورسەتتو «اوچن».

(۲۰) داغدىلاندىروو. «گەر» جورناقان جالغاقارلىق سوز دهر تاقىزب
جالغاقارو.

§ (۲۱) «دای» (د) جورناق ذات ايسىنە جالغانادى، باسقا ذاتى سول
ذاتقا بالا «اوچن، نېگەر اوچن» مثلا، «آي» دېگەن سوزگە «دای» جورناقان
جالغاب، «آيداي» دېيىز: «بىر نارسەنى آيىلاعا اندا: «كون» دېگەن سوزگە
«دەي» جورناقان جالغاب، «كوندەي» دېيىز: نارسەنى كوردە بالا اندا «اوقى»
دېگەن سوزگە «دای» جورناقان جالغاب، «اوقداي» دېيىز: اوقدا بالا اندا
«چېر» دېگەن سوزگە «دەي» جورناقان جالغاب، «چوئدەي» دېيىز:
چوبە بالا اندا.

(۲۱) داغدىلاندىروو. «دای» (دەي) جورناقان جالغاقارلىق سوز دهر
تاقىزب جالغاقارو.

§ (۲۲) «دەگى» (دەگى) جورناق ذات ايسىنە جالغانادى، نارسەنىك بولوو
سول ذاتا ايكەندېگن كورسەتتو «اوچن» مثلا، «تاو» دېگەن سوزگە «دەگى»
جورناقان جالغاب، «تاو دەگى» دېيىز. بولووى ناودا بولسا: ««اوى» دېگەن
سوزگە «دەگى» جورناقان جالغاب، «اويندەگى» دېيىز: بولووى اويندە بولسا،
«جىس» دېگەن سوزگە «دەگى» جورناقان جالغاب، «جاسىدەگى» دېيىز: بولووى
جاس كېزدە بولسا: «توس» دېگەن سوزگە «دەگى» جورناقان جالغاب
«توسىدەگى» دېيىز: بولووى «س» كېزدە بولسا.

(۲۲) داغدىلاندىروو. «دەگى» (دەگى) جورناقان جالغاقارلىق سوز دهر
تاقىزب جالغاقارو.

(۲) سىن - ايسىم

۵ نارسەلەردىڭ سىن كۆرسەتمەن سۆزدەردى سىن - ايسىم دېيىمىز.
 سىن (بىكى، تۈرلى، (۱) تىك سىنى، (۲) سىرسىنى، تىك سىنى نارسەنىڭ تىگىن
 كۆرسەتەدى، مەلە، آغاچ، آباق، كۆمىس، قاسق، آلتۇن، چۈشك، قاغاز، قىچا، جۈز
 قۇمان، كىمىز، قالاپاق، ماقنا، مەس، قاپس، چۈگەن، غەيرى سۆندۈپلەر.

ازدەتتۈ. تىك سىنى سۆزدەر تاپتۇرۇو.

سىرسىنى نارسەنىڭ اچىكى ئىسقى سىرىن، رېنىكىن، بەنى، تۈرىن، تۈسۈن
 تۈگىن، تۈرلەس، بېچىن، چاق، كۈن، كۆرسەتەدى، مەلە، سىك، آلاسا، چۈشۈن.
 كىچىك، تۈپ، نازىك، آرقى، سىم، تۈپ، آچ، چەمەر، چۈشۈن، اوسنا، اولاق،
 آق، قارا، قىزىل، سارى، كۆك، چىش، تۈرى، كۆرەك، چاندەر، بۈرۈل، رېرىك.
 كىچىك، تىمەك، مەس، چاندەر، مەس، قۇر، موم، كۇنار، غەيرى سۆندۈپلەر.

ازدەتتۈ - سىرسىنى سۆزدەر تاپتۇرۇو.

سىرسىن (۱) چىراي بار، (۲) چىراي چىراي (۳) تالغاۋلى چىراي
 (۴) تالغاۋلى چىراي.

چىراي چىراي ئارقى-كەم دېيى نارسەنىڭ سېقىن چىراي كۆرسەتەدى، مەلە، چاقسى
 تالغاۋلى چىراي ئارقى-كەم دېيى نارسەنىڭ سېقىن چىراي كۆرسەتەدى، مەلە، چاقسى
 تالغاۋلى چىراي ئارقى-كەم دېيى نارسەنىڭ سېقىن چىراي كۆرسەتەدى، مەلە، چاقسى

تالغاۋلى چىراي ئارقى-كەم دېيى نارسەنىڭ سېقىن چىراي كۆرسەتەدى، مەلە، چاقسى
 تالغاۋلى چىراي ئارقى-كەم دېيى نارسەنىڭ سېقىن چىراي كۆرسەتەدى، مەلە، چاقسى
 تالغاۋلى چىراي ئارقى-كەم دېيى نارسەنىڭ سېقىن چىراي كۆرسەتەدى، مەلە، چاقسى

تالغاۋلى چىراي ئارقى-كەم دېيى نارسەنىڭ سېقىن چىراي كۆرسەتەدى، مەلە، چاقسى
 تالغاۋلى چىراي ئارقى-كەم دېيى نارسەنىڭ سېقىن چىراي كۆرسەتەدى، مەلە، چاقسى
 تالغاۋلى چىراي ئارقى-كەم دېيى نارسەنىڭ سېقىن چىراي كۆرسەتەدى، مەلە، چاقسى

تالغاۋلى چىراي ئارقى-كەم دېيى نارسەنىڭ سېقىن چىراي كۆرسەتەدى، مەلە، چاقسى
 تالغاۋلى چىراي ئارقى-كەم دېيى نارسەنىڭ سېقىن چىراي كۆرسەتەدى، مەلە، چاقسى
 تالغاۋلى چىراي ئارقى-كەم دېيى نارسەنىڭ سېقىن چىراي كۆرسەتەدى، مەلە، چاقسى

تالغاۋلى چىراي ئارقى-كەم دېيى نارسەنىڭ سېقىن چىراي كۆرسەتەدى، مەلە، چاقسى
 تالغاۋلى چىراي ئارقى-كەم دېيى نارسەنىڭ سېقىن چىراي كۆرسەتەدى، مەلە، چاقسى
 تالغاۋلى چىراي ئارقى-كەم دېيى نارسەنىڭ سېقىن چىراي كۆرسەتەدى، مەلە، چاقسى

ازدەتتۈ. تالغاۋ قوشمىچىلارنىڭ سۆزدەر تاپتۇرۇو.

۲۸) راق، رەك قوشمالارنى ئالغۇ، چىراي داپىلادى، مىلا، سىردان چاقى
يىك، آندىن آناي مەنى؛ ئاراھىدان قاڭك آلاما؛ اوساننان دوسان كەي؛
نەردەن آغاچ چىكل وغىرى سوندای

ئالغۇ چىرايىن گۈمبەندە، كۈپ دېگەن سوز قوشىلىپ آيتىلادى، مىلا،
سىر نەردەن كۈپ آلاما؛ قوئى آندىن كۈپ(۰) آرزان؛ ئالدىن ئاراھى كۈپ
يىك؛ نەردەن آغاچ كۈپ چىكل وغىرى سولای.

داغدىلاندىرۇ، تۈمەندەگى سوزدەردى ئالغۇ، چىرايىن ۰، مەنكىز وۇ؛
قىندان كۈز چاقى؛ كۈزدەن چاقى؛ آبرائىن نەز چاقى؛ آغاھىدان نەز
تەرك؛ نەز كەينى قاسى آو؛ ئۆلكىدەن ماسقەر اولىكەن؛ كىسەرتكىدىن چىلان
ئوزىن؛ تۈمەندەن ئۆل زور؛ چىكەندەن كۈپى قانك؛ بولدىرگەندەن چە قىل؛
جازوودان اوتور اوڭى؛ ئىشۇردەن كۈل كەي؛ آبدان كۈن چاقى؛ ئابىندان
قورق، اوزىن؛ بۇيىدان ئارى اوساق؛ كىزدەن چوبەرەك چوئا، كۈلدەن ئىكز
تەرك؛ مانىدان نەز سوبۇ.

ازدەنسور اوسىلار سىياقتى سوزدەردى بالارغا ئاتا رورۇ.

۳۹) تاڭداۋلى چىراي ئارسەنك سىنى اۈنە آرنى يا كىمىن گۈرۈمەندى
اۈنى گۈرۈمەندى، مارچىن چاقى چىرايدىنى سوزدەك آلدىنا لىك، ئاق، ئاپ، تىم،
يىك، قىس، دىگەن سوزدە قوشىلىپ آيتىلادى، مىلا، اۈك چاقى، ئاق چىمىن، ئاپ
زىرەك، تىم، ئورفاق، يىك، ئازىك، قاسى، باتىر وغىرى سوندالار.

۳) داغدىلاندىرۇ، چاقى چىرايلى سوزدە تەبىرىپ، اولارغا ئاتا كىداۋ

نەرسىلىقى سوزدەن قوسترتۇرۇ.

تاڭداۋلى چىراي ايكىچى سول دە بولادى؛ چاقى چىرايدىنى سوز تاڭدا
كۈلى چىراغا ئورۇمگە ئاس دىمدارى بولەك آلىپ، اوڭان، پ، دېسى چالغانى
سول بولەككە دىگەن دىمدار سوز آلدىنا قوشىلىپ آيتىلادى، مىلا، آ-نى = آپ
آنى، او-لاق = اۈپ-اولاق، چو-لاق = چۈپ-چولاق، ق-قا قىپ-قىقا
خا-چاق = تپ-ئاپاق، چا-چاق = چاپ-چاپاق، م-مىز = مېپ-مېمىز،
ئ-فچام = اپ-افچام وغىرى سوندالار.

۴) داغدىلاندىرۇ، چاقى چىرايدىنى سوزدە تەبىرىپ، اولارغا «پ»

قوشىرىپ، تاڭداۋ چىرايى ايتكىزۇرۇ.

(۱) دۈپ، دىگەن سوز اورنىدا دانىلورام دىگەن سوزدە آيتىلادى.

آلك جالغا؟ نه؟ چي؟ نه؟ آلك جالغا؟
 بارس جالغا؟ نه؟ چي؟ نه؟ بارس جالغا؟
 تابس جالغا؟ نه؟ چي؟ نه؟ تابس جالغا؟
 جاتس جالغا؟ نه؟ چي؟ نه؟ جاتس جالغا؟
 چيس جالغا؟ نه؟ چي؟ نه؟ چيس جالغا؟
 قيسقاسمى: ذات - سىلك جالغا لا رى ذات - ايسمىلك جالغا لا رى اياى
 سويسينا قار ايسى.

ذات - مى ذات - ايسم مىقاتى جاي قالىد ادا: تاو لى قالىد ادا آيتلاى
 داغدىلاندىر وى. ذات - سن سوز دى آلك جالغا لا توو. سلا، آرداى
 ايسات، آمل، جاتى، پاى، كىمى و غىرى سولداى.
 ۱۱ جاي سى

۹. آلاسا آدام، دىگىر
 چي؟ آناو قانداى آدام؟ آلاسا آدام
 آلك جالغا؟ قانداى آدامىك؟ آلاسا آدامىك
 بارس جالغا؟ قانداى آدامغا؟ آلاسا آدامغا
 تابس جالغا؟ قانداى آدامى؟ آلاسا آدامى
 جاتس جالغا؟ قانداى آدامدا؟ آلاسا آدامدا
 چيس جالغا؟ قانداى آدامنان؟ آلاسا آدامنان
 سويسينا: آناو قانداى آدامىك؟ آلاسا آدامىك
 آلك جالغا؟ قانداى آدامىك؟ آلاسا آدامىك
 بارس جالغا؟ قانداى آدامىك؟ آلاسا آدامىك
 تابس جالغا؟ قانداى آدامىك؟ آلاسا آدامىك
 جاتس جالغا؟ قانداى آدامىك؟ آلاسا آدامىك
 چيس جالغا؟ قانداى آدامىك؟ آلاسا آدامىك

۱۰. سويس مال دىگىر سوز
 چي؟ آناو قانداى مال؟ چي؟ مال
 آلك جالغا؟ قانداى مالىك؟ چي؟ مالىك
 بارس جالغا؟ قانداى مالغا؟ چي؟ مالغا
 تابس جالغا؟ قانداى مالى؟ چي؟ مالى
 جاتس جالغا؟ قانداى مالدا؟ چي؟ مالدا
 چيس جالغا؟ قانداى مالنان؟ چي؟ مالنان

مەنسى چالغاي	قاندای	مالدار؟	سېز مالدار
آناو	قاندای	مالدار؟	سېز مالدار
الک چالغاي	قاندای	مالداردا؟	سېز مالداردا
بارس چالغاي	قاندای	مالدارغا؟	سېز مالدارغا
تابس چالغاي	قاندای	مالداردى؟	سېز مالداردى
جاتس چالغاي	قاندای	مالداردا؟	سېز مالداردا
چىس چالغاي	قاندای	مالداردا؟	سېز مالداردا

مولىم كورمىدەدى. چالغايلىرى سىز بىسىگە چالغاندايىسىز كىشىلەر ئات -
بىسىگە چالغاندايىسىز

داغدىلاندىرور. چاي سىندى سوزدەردى چالغايلىرى، مەلە، باي، قازاق،
ساراق كىسى، قارا سېز، تۈرى، آت، تۈل چالغان، ئان كىيلىك، زىنلە بالا
قېرى سولداي سوزدەردى.
ئىك سىز كورمىدەن سوزدەردە چالغايلىرى ئويلاپ چالغاندايىسىز، يەنى
ئارىسىنىڭ ئېگىن آناوچى سوزدەردە چالغاندايىسىز، ئارىسىنىڭ ماۋىزىن آناوچى سوزدەردە
چالغاندايىسىز. مەلەن كورمىدەردى.

۳. ئالتىن آقچا دېگەن سوز.

چىكەچە	آناو	قاندای	آقچا؟	آلتى	آناو
الک چالغاي	قاندای	آقچا؟	آلتى	آقچا؟	آناو
بارس چالغاي	قاندای	آقچا؟	آلتى	آقچا؟	آناو
تابس چالغاي	قاندای	آقچا؟	آلتى	آقچا؟	آناو
جاتس چالغاي	قاندای	آقچا؟	آلتى	آقچا؟	آناو
چىس چالغاي	قاندای	آقچا؟	آلتى	آقچا؟	آناو
آناو	قاندای	آقچا؟	آلتى	آقچا؟	آناو
الک چالغاي	قاندای	آقچا؟	آلتى	آقچا؟	آناو
بارس چالغاي	قاندای	آقچا؟	آلتى	آقچا؟	آناو
تابس چالغاي	قاندای	آقچا؟	آلتى	آقچا؟	آناو
جاتس چالغاي	قاندای	آقچا؟	آلتى	آقچا؟	آناو
چىس چالغاي	قاندای	آقچا؟	آلتى	آقچا؟	آناو

بىسىمىز تۈرۈ. «قاندای آقچا؟» دېگەن سوزلاردا «ئە آقچا؟» دېگەن
«ئادى. خى ئىك سىزدا. قاندای» دېگەن گۈرى، «ئە، ئوب سوزلار كۆپىمەن»
دېگەن سوزلاردايىسىز.

داغدىلاندىرۇو. تېك سىن كورسەتمەن سوز دەردى جانغاۋ لارۇو. مىلا
كوسى قاسى. آغاچ آياق، قاپس جوگەن وقىرى سوزداۋ سوز دەردى
سىن. ايسەنەن تووغان سوز دەردى

تو بىر سىن. ايسەنەن داندك مىندان كورسەتمەدى. نارسەك سىن قاپسى
كوسىن تىقارى بولسا، ياكى مىندان اوتەن ياققا نارسە ياكى اس بولسا، سىن.
ايسەنەن سىز سوزلى جورتاندار جالغانادى.

§ ۱) لاۋ (لار، داۋ، دەۋ، ئار، تەر) جورتاق سىن ايسەنەن جالغانادى،
ئىق سول سىن ايسەنەن كورسەتمەن لارچىن؛ مىلا، سارى، دېگەن سوزگە
لاۋ جورتان جالغان. سارىلاۋ دېيىپ، ئىق سارى ايسەنەن كورسەتمەن؛
كوسى دېگەن سوزگە لاۋ جورتان جالغان، كىرلەۋ دېيىپ، ئىق كىرلەۋ دېيىپ،
كورسەتمەن؛ لوزىن دېگەن سوزگە داۋ جورتان جالغان، لوزىنداۋ دېيىپ،
لوزىنداۋ سوزىن ايسەنەن كورسەتمەن؛ كورەك دېگەن سوزگە دەۋ جورتان
جالغان، كورەك دەۋ دېيىپ، ئىق كورەك ايسەنەن كورسەتمەن؛ ئىق دېگەن
سوزگە تاۋ جورتان جالغان، آقتاۋ دېيىپ، ئىق آقتاۋ ايسەنەن كورسەتمەن؛
كوك دېگەن سوزگە تەر جورتان جالغان، كوكتەر دېيىپ، ئىق كوك
ايسەنەن كورسەتمەن وغىرى سوزداۋ.

۱) داغدىلاندىرۇو. لاۋ (لار، داۋ، دەۋ، ئار، تەر) جورتاندارى
جالغاناراق سىن. ايسەنەن تاقىزىپ، جالغانوۋ

§ ۲) چىل جورتاق سىن ايسەنەن جالغانادى سول مىققا يېيىدىگەن كورسەتمەن
لوزىن، مىلا، ئىق دېگەن سوزگە چىل جورتان جالغان، آقچىل دېيىپ، ئىق
كىكە يېيىدىگەن كورسەتمەن؛ كوك دېگەن سوزگە چىل جورتان جالغان،
كوكچىل دېيىپ، كوك ئوككە يېيىدىگەن كورسەتمەن.

كى سىن. ايسەنەن كەچىل اورىسا قىل، غىلت جورتاندار جالغانادى مىلا.
سارى، سارغل، ياكى سارغات، سور، سورغل ياكى سورغىلت،
بوز، بوزغل ياكى بوزغىلت، قۇل، قۇغل ياكى قۇغىلت، قورى،
قورغل وغىرى سوزداۋ.

كى سىن. ايسەنەن كەچىل اورىسا قىلتم جورتان جالغانادى، مىلا، آچچى،
آچقىلتم، ئوچچى، ئوچقىلتم.

۲) داغدىلاندىرۇو. چىل، قىل، غىلت، قىلتم جورتاندار جالغاناراق
سوز دەردى تاقىزىپ، جالغانوۋ.

۴۵ (۱ لئى، ۲ لك، ۳ دى، ۴ تا، ۵ تى، ۶ ئىك) جورناقىن مىن ايسىمىنە جالغانادى سول
سنان چىققان دەرەكسىز دانتىك ايسىن كورسەتمەن "اوجىن، مىلا، جاقسى" دىگەن
سوزگە "لئى" جورناقىن جالغان، جاقسىلىق دىگەن دانتىك ايسىن كورسەتمەن
"ايگى" دىگەن سوزگە "لك" جورناقىن جالغان، ايگىلىك دىگەن دانتىك ايسىن
كورسەتمەن: "آراز" دىگەن سوزگە "تى" جورناقىن جالغان، آرازدىق دىگەن
دانتىك ايسىن كورسەتمەن: "تيك" دىگەن سوزگە "لك" جورناقىن جالغان
"تيگىلىك" دىگەن دانتىك ايسىن كورسەتمەن: "توق" دىگەن سوزگە "تى"
جورناقىن جالغان، توقتىق دىگەن دانتىك ايسىن كورسەتمەن: "زيو" دىگەن
سوزگە "لك" جورناقىن جالغان، زيوكىك دىگەن دانتىك ايسىن كورسەتمەن
شېرىلارنى سوندای.

۴۶ (۱ داغدىيلاندىرۇ، ۲ لئى، ۳ لك، ۴ دى، ۵ تا، ۶ ئىك) جورناقىن جالغانار
سوزدەر تاغىزىت، جالغانو.

۴۷ (۱ چىلىق، ۲ چىلىك) جورناقى مىن ايسىمىنە جالغانادى سول كوى قال-
بولغاندىن كورسەتمەن "اوجىن، مىلا، تا، دىگەن سوزگە "چىلىق" جورناقىن
"تارچىلىق" دىيىپ، تاركوى قال بولغاندىن كورسەتمەن: "ايرىكن، دىگەن سوزگە
"چىلىك" جورناقىن جالغان، "ايرىكنچىلىك" دىيىپ، "ايرىكن، كوى قال بولغاندىن
كورسەتمەن شېرى سوندای.

۴۸ (۱ داغدىيلاندىرۇ، ۲ چىلىق، ۳ چىلىك) جورناقىن جالغانارنى سوزدەر
تاغىزىت، جالغانو.

۴۹ ايسىمىنە تورو، "كچكەنە"، (آزغانا) دىگەن مىن ايسىمىنە غوسى سوزدەر
كچكەنە، گانا، آزغانا، آز، فانا.

۵۰ (۱ لا، ۲ لك، ۳ دا، ۴ تا، ۵ تى، ۶ ئىك) جورناقى مىن ايسىمىنە جالغانادى: سول تورو
بولدىرۇ "اوجىن، مىلا، جاقسى" دىگەن سوزگە "لا" جورناقىن جالغان، جاقسىلىق
دىيىپ: "جانسى توردە بولدىرۇ "اوجىن: "آدمە، دىگەن سوزگە "لك" جورناقىن
جالغان، "آدمە" دىيىپ: "آدمە توردە بولدىرۇ "اوجىن: "جامان، دىگەن سوزگە
"لا" جورناقىن جالغان، "جاماندا" دىيىپ: "جامان توردە بولدىرۇ "اوجىن:
"تيك" دىگەن سوزگە "دە" جورناقىن جالغان، "تيگەنە" دىيىپ: "تيك بولدىرۇ
"اوجىن: "آق" دىگەن سوزگە "لك" جورناقىن جالغان، "آقتا" دىيىپ: "آق توصىپ
بولدىرۇ "اوجىن: "تيگىن دىگەن سوزگە "لك" جورناقىن جالغان، "تيگىستە"
دىيىپ: "تيگىن بولدىرۇ "اوجىن.

المؤمنين بآيات الله

دروغی جو فارغی ہو کر وہ تلنگھن والہا آیتلادی۔ اول جای ایسہ بتک
ایکویسی سات۔ ایسہ کہ ترکہ لمہی بویار نہ تہ بگینوں باہتا۔ ران آیتلادی: میر
پرو، ایکو، اوچ۔ مارچہو، نوریت، نوریتو، بیس۔ بیسہو، آئی۔ آئی
جینی۔ جینہو، دیلینب، بولاہیا آیتیلور جینی کہ ہیں۔ آئی بار، بولار خاڈا
ایسہ تک دہ آیتلادی۔

[illegible]

بوللاردان باشقا نەرسەنىڭ بولغىنىنى بىلمەس، بولمىگەنلىكىنى بىلمەس،
 - ئورمان بار، ئۇلار تېملىك دېگەن ئادەلەتنى تېملىك ساق، - ئارنى، چارم، جېرول
 - ئاقارنىڭ ئىلىدە تېملىك مەندەك بولمىسى، ئىنىنى، ئۆزى،

سای ایسم جالغاولاری ذات ایسم، من - ایسم جالغاولاری من بوده
آتیلا و بناقاری جالغاولار یا تکیلی - انا جالغانادی، یا جانداغی یا ما - ایسم
جالغانادی. جاداغای ایسمه تیک یا ما قاز ایسمه قورسارلانی آیتلما این بولغانادی
جالغاولار اولارغا قای کوردهده اوزیمه جالغانادی. مثالدار آلب، قاراق.

I جای قالب

بادامای ایستاد

(۱) جوئے کی صورت میں مال کا تحائف لاری

کویا

$\sigma = 1.1$.33

151.

ولا

پیشہ و ملازمت؟

1892

۱۲۸۵

سالتو ایستدیگی

سالتو ایستدیگی دیکه نیمز - عرب تاوهانی کورمه تنکهنده آیتیلانن موردور
 سلا، مافون نارسونه کورمه تنکهنده: اوسى، بول، منلو دییمز: آلس نارسونه
 کورمه تنکهنده: سول: آناو دییمز، اوسى، بول، منلو، سول، آناو دییمز
 موردور سالتو ایستدیگی بولادی.

سالتو ایستدیگیك ده جالغز جالغولاری غانا اورگوریت قویمایدی، اوزده
 روده اورگوریتکیریدی. مثال مبین کورمه تنک:

کویچه	چیکهجه	(۱) «اوسى» دیکه نیمز؟
اوسیلار	اوسى	آناو
اوسیلاردا	اوسىك	الك جالغز
اوسیلارغا	اوسىغان	بارس جالغز
اوسیلاردی	اوسىنى	نابس جالغز
(اوسیدا اورتینا) اوسیلاردا	اوسیدا	جانس جالغز
(اوسیدان اورتینا) اوسیلاردان	اوسیدان	چفس جالغز

کویچه	چیکهجه	(۲) «سول» دیکه نیمز؟
بولار	اوسى	آناو
بولاردا	اوسىك	الك جالغز
بولارغا	اوسىغان	بارس جالغز
بولاردی	اوسىنى	نابس جالغز
بولاردا	اوسیدا	جانس جالغز
بولاردان	اوسیدان	چفس جالغز

داغدیلا ندیروو. اوسى اولسگی: بونینچا «سول» دیکه نیمز موردور
 جالغولار توو.

کویچه	چیکهجه	(۳) «منلو» دیکه نیمز؟
منالار	منلو	آناو
منالاردا	منلوك	الك جالغز
منالارغا	منلوغان	بارس جالغز
منالاردی	منلونی	نابس جالغز

(۱) «اوسىغان» از آیتیلادی، کویچه، تاوهانی قالدی آیتیلادی.

منالاردا
منالاردا

جائس جالغاو قايىسىدا منادا
جئس جالغاو قايىسىدان منادان

داغدىلاندىرور. اوسى اولىگى بويىچا «آناو» دىگەن سوزدى
جالغاولاتور.

سوراو ايسەندىگى

سوراو ايسەندىگى دىگەنمىز - بىرودەن بىر تارمە تورالى سوراقتا
آيىلان سوزىدىن. آدام تورالى سوراقتا، كىم؟ دىيىز، بىر تارمە تورالى
سوراقتا، «نە؟» دىيىز. بىر تارمە ايكەندىگى سوراقتا، «قايىسى؟» دىيىز.
تارمەك سى تاقىتى سوراقتا، «قانداي؟» دىيىز. تارمەك سى تاقىتى
سوراقتا، «نېچچى؟» دىيىز. تارمەك سى تاقىتى سوراقتا، «قانداي؟» دىيىز.
سوراقتا، «قانداي؟» دىيىز. تارمەك سى تاقىتى سوراقتا، «قانداي؟» دىيىز.
«نېچچى؟» دىيىز. بىرگىل تورالى سوراقتا، «قانداي؟» دىيىز. كىم؟ نە؟
قايىسى؟ قانداي؟ نېچچى؟ قانداي؟ نېچچى؟ قانداي؟ دىگەن سوزدى
سوراو ايسەندىگى بولادى.

سوراو ايسەندىگى بىر سوراقتا ايسەندىگى بىر سوراقتا
بىر كىچە اوزگەردى، بىر سوراقتا بولارداق بارىنەن، بىر سوراقتا
بىر سوراقتا بولارداق بارىنەن، بىر سوراقتا بولارداق بارىنەن.

كىم؟ نە؟ دىگەن سوزدى	چىكەچە	كىم؟ نە؟	كىم؟ نە؟
آناو	كىم؟	نە؟	كىم؟ نە؟
الەك جالغاو	كىم؟	نە؟	كىم؟ نە؟
بارس جالغاو	كىم؟	نە؟	كىم؟ نە؟
جائس جالغاو	كىم؟	نە؟	كىم؟ نە؟
جائس جالغاو	كىم؟	نە؟	كىم؟ نە؟
جئس جالغاو	كىم؟	نە؟	كىم؟ نە؟

نېچچى؟ نېچچى؟	چىكەچە	نېچچى؟	نېچچى؟
آناو	نېچچى؟	نېچچى؟	نېچچى؟
الەك جالغاو	نېچچى؟	نېچچى؟	نېچچى؟
بارس جالغاو	نېچچى؟	نېچچى؟	نېچچى؟
جائس جالغاو	نېچچى؟	نېچچى؟	نېچچى؟

چانئس جالغاو ئېچىۋىدە؟ ئېچىۋىدە؟ ئېچىۋىدە؟ ئېچىۋىدە؟
چانئس جالغاو ئېچىۋىدە؟ ئېچىۋىدە؟ ئېچىۋىدە؟ ئېچىۋىدە؟
قايىسى؟ قانداي؟ چىكەپە ئوبچە
قايىسى؟ قانداي؟ قايىسىلار؟ قاندايلار؟
قايىسىنىڭ؟ قاندايىنىڭ؟ قايىسىلارنىڭ؟ قاندايلارنىڭ؟
قايىسىغان؟ قاندايىغا؟ قايىسىلارغا؟ قاندايلارغا؟
قايىسى؟ قاندايى؟ قايىسىلاردا؟ قاندايلاردا؟
قايىسىدا؟ قاندايىدا؟ قايىسىلاردا؟ قاندايلاردا؟
قايىسىدىن؟ قاندايىدىن؟ قايىسىلاردىن؟ قاندايلاردىن؟

قايىسىغا، قانچان؟ چىكەپە ئوبچە
قايىسىغا؟ قانچان؟ چىكەپە ئوبچە
قايىسىغا؟ قانچان؟ چىكەپە ئوبچە
قايىسىغا؟ قانچان؟ چىكەپە ئوبچە
قايىسىغا؟ قانچان؟ چىكەپە ئوبچە
قايىسىغا؟ قانچان؟ چىكەپە ئوبچە
قايىسىغا؟ قانچان؟ چىكەپە ئوبچە
قايىسىغا؟ قانچان؟ چىكەپە ئوبچە

سورايىسىد كىرەتلىك «قانچان؟» دېگەن نىمەن باسقۇچلارنى ئالەمنى قانچى
يېنىدە ئېيتىلادى.
داغدىلاندىرۇر. جۇغراڧىيى جازاغان سورايىسىد كىرەتلىك بارىدە
ئالەمنى قانچى يېنى جالغۇلانۇر.
چىكەتەر ئېيتىلىدىكى.

چىكەتەر ئېيتىلىدىكى دېگەن نىمەن بارىدە نىڭ چىكەتەر ئېيتىلىدىكى
سورايىسى، مىللا، باۋى، بارچا.
«سورايىسى» دېگەن «سورايىسى» دېگەن نىمەن بارىدە نىڭ چىكەتەر ئېيتىلىدىكى
ئېيتىلىدىكى ئورنىغا سورايىسى، مىللا، بارچا، سورايىسى، سورايىسى، سورايىسى.
سورايىسى، سورايىسى، سورايىسى، سورايىسى، سورايىسى، سورايىسى.
چىكەتەر ئېيتىلىدىكى قانچان نىڭ چىكەتەر ئېيتىلىدىكى، ئالەمنى قانچى
يېنىدە ئېيتىلادى. مىللا، بارچا، سورايىسى، سورايىسى، سورايىسى.

I آنایی قالب

۳ نهی جاق	۲ نهی جاق	۱ نهی جاق	«اوز» دېگهن مسوز
ماوزی	ماوزك	ماوزم	چېكه چه : آناو
ماوزېښك	ماوزكښك	ماوزمنك	الك جالغاو
ماوزېنه	ماوزېځه	ماوزېنه	بارس جالغاو
ماوزن	ماوزكډی	ماوزهدی	تابس جالغاو
ماوزنده	ماوزكده	ماوزمده	جانس جالغاو
ماوزېنه	ماوزكښنه	ماوزمنه	چفس جالغاو
ماوزدهری	ماوزدهرك	عوق	آناو
ماوزدهرېښك	ماوزدهركښك	—	الك جالغاو
ماوزدهرېنه	ماوزدهرېځه	—	بارس جالغاو
ماوزدهرېډی	ماوزدهركډی	—	تابس جالغاو
ماوزدهرېنده	ماوزدهركده	—	جانس جالغاو
ماوزدهرېنه	ماوزدهركښنه	—	چفس جالغاو

II سپایی قالب

چوق	ماوزېښك	ماوزېمز	چېكه چه : آناو
—	ماوزېښكډك	ماوزېښكډك	الك خالغا
—	ماوزېښكځه	ماوزېښكځه	بارس جالغاو
—	ماوزېښكډی	ماوزېښكډی	تابس جالغاو
—	ماوزېښكده	ماوزېښكده	جانس جالغاو
—	ماوزېښكښنه	ماوزېښكښنه	چفس جالغاو
—	ماوزدهرېښك	ماوزدهرېښك	آناو
—	ماوزدهرېښكډك	ماوزدهرېښكډك	الك جالغاو
—	ماوزدهرېښكځه	ماوزدهرېښكځه	بارس جالغاو
—	ماوزدهرېښكډی	ماوزدهرېښكډی	تابس جالغاو
—	ماوزدهرېښكده	ماوزدهرېښكده	جانس جالغاو
—	ماوزدهرېښكښنه	ماوزدهرېښكښنه	چفس جالغاو

I آنایی قالب.

۳ نهی جاق	۲ نهی جاق	۱ نهی جاق	«باری» دیگن موسوز
جوق	جوق	جوق	جیکهچه:
مباری	مبارک	جوق	کوبچه: آناو
مبارینک	مبارکدک	—	الک جالغاو
بارینه	باریکه	—	بارس جالغاو
مبار	بارکدی	—	نابس جالغاو
بارنده	بارکده	—	جانس جالغاو
بارینه	بارکنده	—	چفس جالغاو

II سایی قالب.

جوق	جوق	جوق	جیکهچه:
—	مباریکز	مباریهز	کوبچه: آناو
—	مباریکزدک	مباریمزدک	الک جالغاو
—	باریکزگه	باریمزگه	بارس جالغاو
—	مباریکزدی	مباریمزدی	نابس جالغاو
—	باریکزده	باریمزده	جانس جالغاو
—	باریکزدهن	باریمزدهن	چفس جالغاو

I آنایی قالب.

۳ نهی جاق	۲ نهی جاق	۱ نهی جاق	«بارچا» دیگن موسوز
بارچاس	بارچاک	جوق	جیکهچه: آناو
بارچاسینک	بارچاکدک	—	الک جالغاو
بارچاسینا	بارچاکا	—	بارس جالغاو
بارچاسین	بارچاکدی	—	نابس جالغاو
بارچاسیندا	بارچاکدا	—	جانس جالغاو
بارچاسینلار	بارچاکنان	—	چفس جالغاو
بارچالاری	بارچالارک	—	کوبچه: آناو
بارچالارینک	بارچالارکدک	—	الک جالغاو
بارچالارینا	بارچالارکاکا	—	بارس جالغاو
بارچالارین	بارچالارکدی	—	نابس جالغاو

جانس جالغاو	—	بارچالار كندا	بارچالار نندا
چفس جالغاو	—	بارچالار كنان	بارچالار ننان

II سپايى قالب.

يېڭىچە: آناو	بارچامز	بارچا كز	—
الك جالغاو	بارچامزدك	بارچا كزدك	—
بارس جالغاو	بارچامزغا	بارچا كزغا	—
نايس جالغاو	بارچامزدى	بارچا كزدى	—
جانس جالغاو	بارچامزدا	بارچا كزدا	—
چفس جالغاو	بارچامزدان	بارچا كزدان	—
كۆيۈچ: آناو	بارچالار يەز	بارچالار يگز	—
الك جالغاو	بارچالار يەزدك	بارچالار يگزك	—
بارس جالغاو	بارچالار يەزغا	بارچالار يگزغا	—
نايس جالغاو	بارچالار يەزدى	بارچالار يگزى	—
جانس جالغاو	بارچالار يەزدا	بارچالار يگزدا	—
چفس جالغاو	بارچالار يەزدان	بارچالار يگزدان	—

تانىقتى ايسىدىگى.

تانىقتى ايسىدىگى دېگەنمەن — نارسىنىڭ جۈننىيەن ياكى آنى بېلىگىلى
 ايمەستىگىن: ياكى تۈگەن ايمەستىگىن كۆرسەتكەنمەن ايتىلغان سۆزدەر. مثلاً. ھېچ
 كىم ھېچ نېمە دانىمە ھېچ بولار جۈننىقتى كۆرسەتەدى؛ كېيى، قايسى بولار
 كەل ايمەستىگىن كۆرسەتەدى؛ بىرەۋالە كىم. آلدەنە — آنى بېلىگىلى ايمەستىگىن
 رەتەتەدى.

ھېچ كىم، ھېچ نېمە، دانىمە بىرەۋ، آلدە كىم آلدەنە دېگەن سۆزدەردىڭ
 نەدرچە جالغاۋلارى غانا اوزگەزدى.

كىيى قايسى بىر، ھېچ بىر دېگەن سۆزدەر چىكتەۋ ايسەد كەرنچە اوزگەرەدى،
 ئاۋەلدەك غانا جالغاۋلارى قوسىلادى، مثلاً،

I آنايى قالب

كىيى، دېگەن سۆز:	انچى جاق	انچى جاق	انچى جاق
يېڭىچە: آناو	—	كىيىڭ	كىيىڭ
الك جالغاو	—	كىيىڭنىڭ	كىيىڭنىڭ

بارس جالغاو	-	كېيىگە	كېيىنە
تابس جالغاو	-	كېيىگىدى	كېيىن
جانس جالغاو	-	كېيىگە	كېيىنە
چىقس جالغاو	-	كېيىگەن	كېيىنەن

II سېمىي قالب

چىكەچە: آناو	كېيىمەز	كېيىگىز	-
الك جالغاو	كېيىمەز دىك	كېيىگىز دىك	-
بارس جالغاو	كېيىمەز گە	كېيىگىز گە	-
تابس جالغاو	كېيىمەز دى	كېيىگىز دى	-
جانس جالغاو	كېيىمەز دە	كېيىگىز دە	-
چىقس جالغاو	كېيىمەز دەن	كېيىگىز دەن	-
«ھىج مېر» دېگەن مەسۇرە:	۱ نەس جاق	۲ نەس جاق	۳ نەس جاق
آناو	-	ھىج مېر ك	ھىج مېرى
الك جالغاو	-	ھىج مېر كىك	ھىج مېرىك
بارس جالغاو	-	ھىج مېرىگە	ھىج مېرىنە
تابس جالغاو	-	ھىج مېرىگىدى	ھىج مېرىن
جانس جالغاو	-	ھىج مېرىگە	ھىج مېرىنە
چىقس جالغاو	-	ھىج مېرىگەن	ھىج مېرىنەن

سېمىي قالب

آناو	ھىج مېرىمەز	ھىج مېرىگىز	-
الك جالغاو	ھىج مېرىمەز دىك	ھىج مېرىگىز دىك	-
بارس جالغاو	ھىج مېرىمەز گە	ھىج مېرىگىز گە	-
تابس جالغاو	ھىج مېرىمەز دى	ھىج مېرىگىز دى	-
جانس جالغاو	ھىج مېرىمەز دە	ھىج مېرىگىز دە	-
چىقس جالغاو	ھىج مېرىمەز دەن	ھىج مېرىگىز دەن	-

ايتىستىك

ايتىستىك دېگەن نېمەن. ئاندا دىك ايتىكەن. ايتىكەن ايتىكەن كۆرەتەن-ئۆزىدە?
 «بولت تورلادى؛ كۈن چاۋدى؛ سۈر ئاسىدى» «بولت، تورلامادى؛ كۈن
 لچاۋمادى؛ سۈر ئاسىدى» دېيىمەن. بولت، كۈن، سۈر - ئاندا، تورلادى»

«جاودی»، «تاسیدی» دېگن سوزدهر بولغان اسدهردی کورسه ته دی. «تورلامادی»، «جاریمادی»، «تاسیمادی» دېگن سوزدهر بولغان اسدهردی کورسه ته دی. «تورلامادی» - «تورلامادی»، «جاودی» - «تاسیدی» - «تاسیمادی» دېگن سوزدهر ایتستک بولادی.

ایتستک بولغان - بولغان - ایکی نورلی اسدی کورسه تکه ندهر. ایکه بولینه دی: (۱) «بولمادی، (۲) «بولمیز. مونان باسقا اینسکدک اوزگه چه ایکی توری بار: (۱) «کوسه مچه، (۲) «ایسه مچه. داغدیلا ندیروو. اون بولمادی ایتستک، اون بولمیز ایتستک سوز تاپقیزب جازدیروو.

ایتستک

ایتسدهر.

ایتستکده اون «نورلی ایتس بار: (۱) «سایاقتی ایتس، (۲) «سالت ایتس، (۳) «اورناق ایتس، (۴) «اوزدک ایتس، (۵) «اوزگه لک ایتس، (۶) «بیده لیدی ایتس، (۷) «ارقیز ایتس، (۸) «چاغش ایتس، (۹) «دورکندی ایتس، (۱۰) «اوسگکی ایتس.

(۱) «سایاقتی ایتس

سایاقتی ایتس دیمیز - اینکه ن اسکه مبر نارسه سایاقتالی بولسا، مثلا، خط جازدم، «چوب چاپدم، «فارماق سالدم - دېگه نده: جازدم، چاپدم، سالدم - اسدهر. «خط جازدم» دېگه نده جازوو اسینه خط سایاقتالب تور. «چوب چاپدم» دېگه نده چاپوو اسینه مچوب سایاقتالب تور. «فارماق سالدم» دېگه نده سالوو اسینه فارماق سایاقتالب تور. «جازدم»، «چاپدم»، «سالدم» دېگن حیالشی، نارسه سایاقتالانن اسدی کورسه نه نن سوزدهردی سایاقتی ایتس دیمیز. داغدیلا ندیروو. قرائت کتابداغی مقالانک مبرن آلب، مونک اهنده گی سایاقتی ایتسدهردی کورسه نکیزوو.

(۲) «سالت ایتس

سالت ایتس دیمیز - اینکه ن اسکه سایاقتالب، بابلانن نورغان مچ نارسه بولسا، مثلا، مین جورمن، مین نورمن، اول اونر. مینک جورگه نیمه، مینک نورغانلکا، اونک اوتوغانینا سایاقتالب نورغان مچ نارسه جوق.

اير جان كولىدى؛ نورمان جىلادى؛ برمان جوگردى؛ اير جانك
كولسگەننە، نورمانك جىلاننا، برمانك جوگرگەننە، سابقالب نورمان
بىچ نارسە جوق.

«جورمن»، «نورمن»، «اوتر»، «كولى»، «جىلادى»، «جوگردى»،
دېگەن سىناقى سابقالب سىدى كورسەتەن سوزدەردى سالت اينس دېيەن.
داغدىلاندىرۇو. قرائت كىتابىنان بر مقلالە آلب، سونداغى سالت
ايتىستىكەردى كورسەتكىزۇو.

(۳) اورتاق ايتىس

اورتاق اينس دېيەن - اس جىكە استەلمەسە، مىسلا، بالاچارمىدى؛ جاو
سوغىدى؛ بالوان كورەمىدى.
بالاچار جارىسووغا بولمايدى. برەو مېن جارىسادى؛ جاو ماوزى مېن
«اوزى» سوغىپايدى؛ برەو مېن سوغىسادى، بالوان «اوزى» مېن «اوزى» كورەسەيدى،
برەو مېن كورەمىدى؛ اوسىداى جىكە استەلمەيتىن، ايكى جاناب استەيتىن استەردى
كورسەتەن سوزدەردى اورتاق اينس دېيەن.
داغدىلاندىرۇو. قرائت كىتابىنان مقلالە آلب؛ سونداغى اورتاق
ايتىستىكەردى كورسەتكىزۇو.

(۴) اوزدك ايتىس

اوزدك ايتىس دېيەن - استەردى باسقاغا استەرك «اسن اوزىنە استەسە،
مىلا، مېن جوونىم؛ مېن تارانك؛ اول ماقتاندى.
«جوونىم» دېسە باسقالى جووغان بولار ايدى؛ «جوونىم» دېگەندە
«اوزن جووغان بولادى، يەنى اسى باسقاغا اېيەس، اوزىنە استەگەن بولادى.
«تارانم» دېسە، باسقالى تاراغان بولار ايدى، «تارانم» دېگەندە اسى
باسقاغا اېيەس، اوزىنە استەگەن بولادى.
ماقتاندى دېسە، باسقالى ماقتانغان بولار ايدى، ماقتاندى دېگەندە باسقالى
اېيەس، اوزن ماقتانغان بولادى
«جوونىم»، «تارانك»، «ماقتاندى» دېگەن سىناقى باسقاغا استەرك اسى
اوزىنە استەردى كورسەتەن سوزدەردى اوزدك ايتىس دېيەن.
داغدىلاندىرۇو. قرائت كىتابىنان بر مقلالە آلب، سونداغى اوزدك
ايتىستىكەردى كورسەتكىزۇو.

(۵) اوزگەلك ايتس.

اوزگەلك ايتس دېيىمىز - بىرەردىكى اسىيەتچىلىك بولۇپ، مەسىلەن: ئانىنى چوڭزىدى، قولىنى ئورگىزدى، تۈپەنى ئورغىزدى دېگەندە ئانىنىڭ چوڭزىنى، قولىنى ئورگىزىنى، تۈپەنىنى ئورگىزىنى بولغانىدى كۆرسەتەتتى. اولارنىڭ ئىچىدىن اسىيەتچىلىك، ئات چوڭزىدى، قولىنى ئورگىزدى، تۈپەنىنى ئورگىزدى بولار ايدى. «چوڭزىدىم»، «قولىنى ئورگىزدىم»، «تۈپەنىنى ئورگىزدىم» دېگەن مەنىنى - بىرەردىكى اسىيەتچىلىك كۆرسەتەتتى سۆزدەردى اوزگەلك ايتس دېيىمىز. داغدۇلاندېرۇو. قىرائىت كىتابىنان بىر ماقالە ئالب، سۇنداقى اوزگەلك ايتسەردى كۆرسەتكىزۇو.

(۶) يىدەلدى ايتس.

يىدەلدى ايتس دېيىمىز - «اسىيەتچىلىك بولۇپ، مەسىلەن: ئانىنى چوڭزىدى، قولىنى ئورگىزدى، تۈپەنىنى ئورگىزدى» دېگەندە ئانىنىڭ چوڭزىنى، قولىنى ئورگىزىنى، تۈپەنىنى ئورگىزىنى بولغانىدى كۆرسەتەتتى. اولارنىڭ ئىچىدىن اسىيەتچىلىك، ئات چوڭزىدى، قولىنى ئورگىزدى، تۈپەنىنى ئورگىزدى بولار ايدى. «چوڭزىدىم»، «قولىنى ئورگىزدىم»، «تۈپەنىنى ئورگىزدىم» دېگەن مەنىنى - بىرەردىكى اسىيەتچىلىك كۆرسەتەتتى سۆزدەردى اوزگەلك ايتس دېيىمىز. داغدۇلاندېرۇو. قىرائىت كىتابىنان بىر ماقالە ئالب، سۇنداقى يىدەلدى ايتسەردى كۆرسەتكىزۇو.

(۷) ارقىز ايتس

ارقىز ايتس دېيىمىز - اسىيەتچىلىك بولۇپ، مەسىلەن: ئانىنى چوڭزىدى، قولىنى ئورگىزدى، تۈپەنىنى ئورگىزدى دېگەندە ئانىنىڭ چوڭزىنى، قولىنى ئورگىزىنى، تۈپەنىنى ئورگىزىنى بولغانىدى كۆرسەتەتتى. اولارنىڭ ئىچىدىن اسىيەتچىلىك، ئات چوڭزىدى، قولىنى ئورگىزدى، تۈپەنىنى ئورگىزدى بولار ايدى. «چوڭزىدىم»، «قولىنى ئورگىزدىم»، «تۈپەنىنى ئورگىزدىم» دېگەن مەنىنى - بىرەردىكى اسىيەتچىلىك كۆرسەتەتتى سۆزدەردى اوزگەلك ايتس دېيىمىز. داغدۇلاندېرۇو. قىرائىت كىتابىنان بىر ماقالە ئالب، سۇنداقى ارقىز ايتسەردى كۆرسەتكىزۇو.

(۸) چاغىس ايتس

چاغىس ايتس دېيىمىز - اورۇننىڭ اسىيەتچىلىك بولۇپ، مەسىلەن: ئانىنى چوڭزىدى، قولىنى ئورگىزدى، تۈپەنىنى ئورگىزدى دېگەندە ئانىنىڭ چوڭزىنى، قولىنى ئورگىزىنى، تۈپەنىنى ئورگىزىنى بولغانىدى كۆرسەتەتتى. اولارنىڭ ئىچىدىن اسىيەتچىلىك، ئات چوڭزىدى، قولىنى ئورگىزدى، تۈپەنىنى ئورگىزدى بولار ايدى. «چوڭزىدىم»، «قولىنى ئورگىزدىم»، «تۈپەنىنى ئورگىزدىم» دېگەن مەنىنى - بىرەردىكى اسىيەتچىلىك كۆرسەتەتتى سۆزدەردى اوزگەلك ايتس دېيىمىز. داغدۇلاندېرۇو. قىرائىت كىتابىنان بىر ماقالە ئالب، سۇنداقى چاغىس ايتسەردى كۆرسەتكىزۇو.

«کورەستردم»، «تابستردم»، «سوغستردم» دېگەن سېمانى سوزدەردى چاغى
اېنىس دېيىز.

داغدىلاندىروو. قرائت كىتابىنان مقالە آلىپ، سونداغى چاغى اېنىسەردى
كورسەتكىزۈۈ.

(۹) دور كندى ايتىس

دور كندى اېنىس دېيىز - قايتا - قايتا استىلەنن ءاسى، مثلاً، خۇ
جازغىلام، ملنق آتغىلام، قىلغان - واقىلام. «جازغىلام»، «آتقىلام»،
«جولقىلام»، دېگەن سوزدەردە ءاسىڭ غىر رېت اېنىس، غىر نېچە رېت استە -
لگەن كورسەتەدى. «جازغىلام»، «آتقىلام»، «جولقىلام» دېگەن سېمانى
سوزدەردى دور كندى اېنىس دېيىز.

داغدىلاندىروو. قرائت كىتابىنان مقالە آلىپ، سونداغى دور كندى اېنىسەردى
كورسەتكىزۈۈ.

(۲۰) اوسكى ايتىس

اوسكى اېنىس دېيىز - كۈچە يگەن ءاسى. مثلاً، آت جور كىرەدى؛ سوو
ئاسكىرەدى، بالا اويقتا كىرەدى. «جور كىرەدى» دېگەندە جورو كۈچە يگەننى
كورىنەدى؛ «ئاسكىرەدى» دېگەندە ئاسقن كۈچە يگەننى كورىنەدى؛
«اويقتا كىرەدى» دېگەندە اويقتا كۈچە يگەننى كورىنەدى؛ «جور كىرەدى»،
«ئاسكىرەدى»، «اويقتا كىرەدى» دېگەن سېمانى سوزدەردى اوسكى اېنىس دېيىز.
داغدىلاندىروو. بالا ئاسىنا غىر نېچە اوسكى اېنىسەردى كورسەتەنن
سوزدەردى تاپقىزۈۈ.

رايىلار

اېنىسكە ۱۴ راي بار: (۱) تويىق راي، (۲) بىلك راي، (۳) آچقى راي،
(۴) شرطتى راي، (۵) ايرهول راي، (۶) زىنچ راي، (۷) قالاور راي، (۸) سىنمدى
راي، (۹) سىنمىز راي، (۱۰) موڭ راي، (۱۱) كونس راي، (۱۲) قايرلو
راي، (۱۳) ازالى راي، (۱۴) تىرس راي.

تويىق راي

تويىق راي دېيىز - ءاسىڭ يېنى بىلگىسىز تويىق كۈپدە نورغانداغى
اېنىلانن سوز تۈرۈن. مثلاً: قاراماق، ساراماق، بارماق، جازباق، آنباق، ابرەك.

اۋچەك، جورمەك، تۈزەك، كېتەك، دېگەندەكم؟ قاچان؟ قالاي؟ استەگەنى مەلۇم
لېيەس. اۋسنادى سوزدەر تويۇق راي بولادى.

تويۇق راي ايتىنىڭ بىر تۈرى، چالپى تۈرى؛ سۈندۈدان چالپى ايتىنىڭ
چاينان سۈيەگەندە اۋسى تويۇق رايىداغى تۈرى ايتىلدى. تويۇق رايىدان اۋرى
ايتىنىڭ اۋزگەرەدى. اۋزگەرەندە، ھەر رايىڭ چالماۋى اۋزىچە باسقا بولادى.

رايىلاردا اۋچ چاقى بولادى: ۱ نچى چاقى (آينوۋچى)، ۲ نچى چاقى
(نەكداۋچى)، ۳ نچى چاقى (بۈگەك); ۱ىكى آيىرس بار: ۱) چىكەك آيىرس،
۲) كۈيتەك آيىرس؛ ۳ اۋچ چاقى بار: ۱) اۋسى چاقى، ۲) اۋسەكەن چاقى،
۳) كىلەر چاقى. اۋسى اۋچ چاقى، ۱ىكى آيىرس، ۳ اۋچ چاقى بۈيۈك، ۳ سوز
تويۇرىڭ اباڭى دېيىمىز، ايتىنىڭ اۋزگەرەدى. ايتىنىڭ اۋزگەرەدى
تۈرۈستىدا دېسار ايكى - آق ئاڭا بولمىدە: ۱) داۋستى دېس، ۲) باسقا دېسار،
(داۋستى ھەم چارنى داۋستى دېسار). ۳ سوز تويۇرىڭ اباڭى داۋستى دېس
بولسا چالماۋىمىن تۈيۈر اراسىمىز «ي» دانەكەر بولادى؛ داۋستى ياكى يارنى
داۋستى دېس بولسا «آ»، «ە» دانەكەر بولادى.

ايتىنىڭ رايىلارمىن اۋزگەرەندە ايكى تۈرلى ايتىلدى: ۱) دارا تۈردە
۲) قوسار تۈردە. قوسار تۈردە سۈيەگەندە كۈمەكچى ايتىنىڭ قوسىلا
ايتىلدى. كۈمەكچى ايتىنىڭ دېگەنمىز: نورماق، جورمەك، اۋترماق،
چانماق، بارماق، بولماق، اۋماق، بېرمەك، كېلمەك، كېتەك، كورمەك، اۋتەك،
ئاسناماق، قويماق، قالماق، اۋمەك. مۇنان باسقا ايتىنىڭ جاي ايتىنىڭ بولادى.
قوسار تۈردە سۈيەگەندە جاي ايتىنىڭ مەنە بېرۈچى بولپ، آلدە
جۈرەدى: كۈمەكچى ايتىنىڭ اۋزگەرەدى بولپ، سۈكدا جۈرەدى. قوسار
تۈرىن قويا تۈرپ حازىرە دارا تۈرىن كۈرەنمىز. قوسار تۈرى ايتىنىڭ
كۈمەكچە ھەم ايسىچە تۈرلەرى چاينان سۈيەگەندە كۈرەنمەكچى.

ايتىنىڭ تۈركى تۈرى سالت ايتىس بىن سالتىتى ايتىس؛ اۋزگەرەلى
تۈرۈندى ايتىدەر. سۈندۈدان باسماق ايكەۋى ايكى - آق مۈچەلى: ۱) تۈيۈر،
۲) چالماق؛ باسقا ايتىدەر ۳ اۋچ مۈچەلى: ۱) تۈيۈر، ۲) چورماق، ۳) چالماق،
تۈيۈرمىن چورماق ايكەۋى چالماۋدان آيىر سۈيەگەندە ئوقۇل دېيىمىز. سۈيەك،
چالماق تۈركى ايتىدەر، تۈيۈر چالماق؛ نوۋندى ايتىدەر، تۈيۈر چالماق
چالماق. ايتىنىڭ چالماقلىرى ايسىم چالماقلىرىن اۋزگەرە بولمايدىغان ھەم
ھەر دانەكە سۈيەك چىڭ آيىر ايتىن بولمايدىغان چالماقلىرىنى چىڭ دېيىمىز.

(۲) بيلك راي.

بيلك راي دييهر. ماسدى اهنوگه يا اسنه سكه كيسب آينفاندان موز
 موزن. هر ايتسدين موزيرى موزن توپلن آلپ، بيلك راي موزنده چكند آيتب
 كوره بيلك بولمى نوره: جازباق (ساباق ايتس) جلاماق (سالت ايتس)
 كوره سبهك (اورناق ايتس) جورنيان (اورنه ايتس) جاتقزباق (اوزگهك
 ايتس) قازدرماق (بيدولدى ايتس)، چيگل (ايتس ايتس) آتسرماق (چاغش
 ايتس) چابقلاماق (دوركندى ايتس) آلتقيراماق (اوككى ايتس). بولمسز
 نوره: جازباسقا جلاماسقا، كوره سبهك، جورنيان، قازدرماسقا، جاتقزباسقا
 چيگل، سكه، آتسرماسقا، چابقلاماسقا، آلتقيراماسقا.

چيكتهو:

بولمى تورلهرى:	۱نجى جاق	۲نجى جاق	۳نجى جاق
چيكتهو: جاز	جاز اين	جاز	جاز اين
جلا	جلا اين	جلا	جلا اين
كورس	كورس اين	كورس	كورس اين
جرون	جورنيان اين	جرون	جورنيان اين
قازدر	قازدير اين	قازدر	قازدير اين
جاتقز	چاتقز اين	جاتقز	چاتقز اين
چيگل	چيگل اين	چيگل	چيگل اين
آتسرم	آتسرم اين	آتسرم	آتسرم اين
چابقلا	چابقلا اين	چابقلا	چابقلا اين
آلتقير	آلتقير اين	آلتقير	آلتقير اين
كورچه:	جاز ابق	جاز كدار	جاز اين
جلا	جلا ابق	جلا كدار	جلا اين
كورس	كورس ابق	كورس كدار	كورس اين
جرون	جورنيان ابق	جورنيان كدار	جورنيان اين
قازدر	قازدير ابق	قازدير كدار	قازدير اين
جاتقز	چاتقز ابق	چاتقز كدار	چاتقز اين
چيگل	چيگل ابق	چيگل كدار	چيگل اين
آتسرم	آتسرم ابق	آتسرم كدار	آتسرم اين

چابقیلا	چابقیلا	چابقیلا	چابقیلا
آلکفیرا	آلکفیرا	آلکفیرا	آلکفیرا
جوزبای	جوزبای	جوزبای	جوزبای
چابقیلا	چابقیلا	چابقیلا	چابقیلا
کوره سبه	کوره سبه	کوره سبه	کوره سبه
جوزبای	جوزبای	جوزبای	جوزبای
فازدرما	فازدرما	فازدرما	فازدرما
چانقزبا	چانقزبا	چانقزبا	چانقزبا
چینگله	چینگله	چینگله	چینگله
آنسیرما	آنسیرما	آنسیرما	آنسیرما
چابقیلاما	چابقیلاما	چابقیلاما	چابقیلاما
آلکفیراما	آلکفیراما	آلکفیراما	آلکفیراما
جوزبای	جوزبای	جوزبای	جوزبای
چابقیلا	چابقیلا	چابقیلا	چابقیلا
کوره سبه	کوره سبه	کوره سبه	کوره سبه
جوزبای	جوزبای	جوزبای	جوزبای
فازدرما	فازدرما	فازدرما	فازدرما
چانقزبا	چانقزبا	چانقزبا	چانقزبا
چینگله	چینگله	چینگله	چینگله
آنسیرما	آنسیرما	آنسیرما	آنسیرما
چابقیلاما	چابقیلاما	چابقیلاما	چابقیلاما
آلکفیراما	آلکفیراما	آلکفیراما	آلکفیراما

داغدیلا ندیروو، هر اینسدن هر نورلی سوزدهر آلب، بیلک رای
 عین چکنه زو.

(۳) آچق رای

آچق رای دییمز - امدی آچق بیانداینن 'سوزدک' نورن: آچق رایدای
 سوزدهر بیلک رایدای ایکی آیرس، اوج جاندان باصقا اوج میزگیل
 سوبلنب اوزگهردی.

جکته و:

اوسی چاق

بولمدی نورلری:	۱ نهی چاق	۲ نهی چاق	۳ نهی چاق
چیکهچه: جاز	جاز امن	جاز امن	جازادی
جلا	جلا یمن	جلا یمن	جلایدی
کوره س	کوره سه من	کوره سه من	کوره سه دی
جوون	جووینامن	جووینامن	جووینادی
فازدر	فازدیرامن	فازدیرامن	فازدیرادی
چانقز	چانقیزامن	چانقیزامن	چانقیزادی
جیگل	جیگیله من	جیگیله من	جیگیله دی
آنستیر	آنستیرامن	آنستیرامن	آنستیرادی
چاقبلا	چاقبلا یمن	چاقبلا یمن	چاقبلایدی
آلکقیرا	آلکقیرایمن	آلکقیرایمن	آلکقیرایدی
کوبچه: جاز	جاز امن	جاز امن	جازادی
جلا	جلا یمن	جلا یمن	جلایدی
کوره س	کوره سه من	کوره سه من	کوره سه دی
جوون	جووینامن	جووینامن	جووینادی
فازدر	فازدیرامن	فازدیرامن	فازدیرادی
چانقز	چانقیزامن	چانقیزامن	چانقیزادی
جیگل	جیگیله من	جیگیله من	جیگیله دی
آنستیر	آنستیرامن	آنستیرامن	آنستیرادی
چاقبلا	چاقبلا یمن	چاقبلا یمن	چاقبلایدی
آلکقیرا	آلکقیرایمن	آلکقیرایمن	آلکقیرایدی
بولمز نورلری:			
چیکهچه: جاز با	جاز بایمن	جاز بایمن	جاز بایدی
جلا ما	جلا مایمن	جلا مایمن	جلا مایدی
کوره سه	کوره سه یمن	کوره سه یمن	کوره سه بیدی
جوون با	جووونبایمن	جووونبایمن	جووونبایدی
فازدر ما	فازدرمایمن	فازدرمایمن	فازدرمایدی
چانقز با	چانقز بایمن	چانقز بایمن	چانقز بایدی

جیگله	جیگله یهن	جیگله یسن	جیگله یی
آنسترما	آنسترما یهن	آنسترما یسن	آنسترما یی
چاقیلا ما	چاقیلا ما یهن	چاقیلا ما یسن	چاقیلا ما یی
آلکفیراما	آلکفیراما یهن	آلکفیراما یسن	آلکفیراما یی
کوبچه: جاز بلا	جاز بایهن	جاز بایسن	جاز بایی
جلاما	جلاما یهن	جلاما یسن	جلاما یی
کوره سبه	کوره سبه یهن	کوره سبه یسن	کوره سبه یی
جوونبا	جوونبا یهن	جوونبا یسن	جوونبا یی
فازدرما	فازدرما یهن	فازدرما یسن	فازدرما یی
جانتقز با	جانتقز بایهن	جانتقز بایسن	جانتقز بایی
جیگله	جیگله یهن	جیگله یسن	جیگله یی
آنسترما	آنسترما یهن	آنسترما یسن	آنسترما یی
چاقیلا ما	چاقیلا ما یهن	چاقیلا ما یسن	چاقیلا ما یی
آلکفیراما	آلکفیراما یهن	آلکفیراما یسن	آلکفیراما یی

داغدیلا ندیروو. هر اینسدهن سوزدهر آلب، اوس اولگی بوینها آله
راندک اوس چاغی مین جکته نوو.

اوتکن چاق.

بولدی تورلهری:	۱ نهی چاق	۲ نهی چاق	۳ نهی چاق
جیکهچه: جاز	جازدم	جازدک	جازدی
جلا	جلادم	جلادک	جلادی
کوره س	کوره سدم	کوره سدک	کوره سدی
جوون	جووندم	جووندک	جووندی
فازدر	فازدردم	فازدردک	فازدردی
جانتقز	جانتقزدم	جانتقزدک	جانتقزدی
جیگل	جیگلدیم	جیگلدک	جیگلدی
آنستر	آنستردم	آنستردک	آنستردی
چاقیلا	چاقیلادم	چاقیلادک	چاقیلادی
آلکفیرا	آلکفیرادم	آلکفیرادک	آلکفیرادی
کوبچه: جاز	جازدی	جازدکار	جازدی
جلا	جلادی	جلادکار	جلادی

کور هس	کور هس دك	کور هس دك	کور هس دك
چوون	چوون دق	چوون دق	چوون دق
فازدر	فازدر دق	فازدر دق	فازدر دق
چانقز	چانقز دق	چانقز دق	چانقز دق
چيگل	چيگل دك	چيگل دك	چيگل دك
آنسئر	آنسئر دق	آنسئر دق	آنسئر دق
چايقلا	چايقلا دق	چايقلا دق	چايقلا دق
آلكغيرا	آلكغيرا دق	آلكغيرا دق	آلكغيرا دق

هولسز تورلاری:

چيگهچه:	چاز با	چاز بادم	چاز بادم
چلاما	چلاما دم	چلاما دم	چلاما دم
کور هسه	کور هسه دم	کور هسه دم	کور هسه دم
چوونبا	چوونبادم	چوونبادم	چوونبادم
فازدرما	فازدرمادم	فازدرمادم	فازدرمادم
چانقز با	چانقز بادم	چانقز بادم	چانقز بادم
چيگلهمه	چيگلهمه دم	چيگلهمه دم	چيگلهمه دم
آنسئرما	آنسئر مادم	آنسئر مادم	آنسئر مادم
چايقلاما	چايقلاما دم	چايقلاما دم	چايقلاما دم
آلكغيراما	آلكغيرا مادم	آلكغيرا مادم	آلكغيرا مادم

کوبچه:

چاز با	چاز بادق	چاز بادق	چاز بادق
چلاما	چلاما دق	چلاما دق	چلاما دق
کور هسه	کور هسه دك	کور هسه دك	کور هسه دك
چوونبا	چوونبادق	چوونبادق	چوونبادق
فازدرما	فازدرمادق	فازدرمادق	فازدرمادق
چانقز با	چانقز بادق	چانقز بادق	چانقز بادق
چيگلهمه	چيگلهمه دك	چيگلهمه دك	چيگلهمه دك
آنسئرما	آنسئر مادق	آنسئر مادق	آنسئر مادق
چايقلاما	چايقلاما دق	چايقلاما دق	چايقلاما دق
آلكغيراما	آلكغيرا مادق	آلكغيرا مادق	آلكغيرا مادق

داغديلانديروو، هر اينسدين هر تورلی موردور آب، اوس اولگي
هرينها آمني رايديك اولسكن چاغی مين چكنه تروو

کیلەر چاق

بولیدی نورلاری:		
۱ نهی چاق	۲ نهی چاق	۳ نهی چاق
جازارمن	جازارسن	جازار
جلارمن	جلارسن	جلار
کورهمن	کورهمسن	کورهمس
جووینارمن	جووینارسن	جووینار
فازدیرارمن	فازدیرارسن	فازدیرار
چانقیزارمن	چانقیزارسن	چانقیزار
جیگیلارمن	جیگیلارسن	جیگیلار
آنستیرارمن	آنستیرارسن	آنستیرار
چایقبیلارمن	چایقبیلارسن	چایقبیلار
آلکفیرارمن	آلکفیرارسن	آلکفیرار
کویچه: جاز		
جلارمن	جلارسندار	جلار
کورهممن	کورهمسندار	کورهمس
جووینارمن	جووینارسندار	جووینار
فازدیرارمن	فازدیرارسندار	فازدیرار
چانقیزارمن	چانقیزارسندار	چانقیزار
جیگیلارمن	جیگیلارسندار	جیگیلار
آنستیرارمن	آنستیرارسندار	آنستیرار
چایقبیلارمن	چایقبیلارسندار	چایقبیلار
آلکفیرارمن	آلکفیرارسندار	آلکفیرار
بولسز نورلاری:		
جاز باسین	جاز بامسین	جاز باس
جلار باسین	جلار بامسین	جلار باس
کورهم باسین	کورهم بامسین	کورهم باس
جووینا باسین	جووینا بامسین	جووینا باس
فاز درما سین	فاز درما سین	فاز درما
چانقز باسین	چانقز بامسین	چانقز باس
جیگیله سین	جیگیله سین	جیگیله
جیکه چه: جاز با		
جلار ما		
کورهم		
جووینا		
فاز درما		
چانقز با		
جیگیله		

آنسترماس	آنسترماسین	آنسترماس	آنسترماس
چاقیقلاماس	چاقیقلاماسین	چاقیقلاما	چاقیقلاما
آلتقیراماس	آلتقیراماسین	آلتقیراما	آلتقیراما
جازباس	جازباسین	جازبا	کوپچه : جازبا
جلاماس	جلاماسین	جلاما	جلاما
کوروسهسین	کوروسهسین	کوروسه	کوروسه
جوونباس	جوونباسین	جوونبا	جوونبا
قازدرماس	قازدرماسین	قازدرما	قازدرما
چانقزباس	چانقزباسین	چانقزبا	چانقزبا
چینگلهسین	چینگلهسین	چینگله	چینگله
آنسترماسین	آنسترماسین	آنسترماس	آنسترماس
چاقیقلاماسین	چاقیقلاماسین	چاقیقلاما	چاقیقلاما
آلتقیراماسین	آلتقیراماسین	آلتقیراما	آلتقیراما

دانش یازان پیرو. اوستی اولسکی بونجا هر اینسدهن موز آلب، آلب
رایدک کیله چاغی مین چکنه.

(۴) شرطتی رای

شرطتی رای دییمز - ماسدک استه لووینه شرط کورساتن موزده
موز، مثلا، «بیرسهک، آلاسین؛ ایکسهک، اوراسین». آلوفا - بیر
هرطیفن، اوروفا - ایگر هرطیفن «بیرسهک»، «ایکسهک»، «بیرسهک» موزده
کورسنب تور. موزدک اوسندای موزی شرطتی رای بولادی.
خوفار بدا ییلک رای م آچق رای مین آبتان موزدهدی شرطتی
رای مین آبت کورسک.

چکنه

براندی تورلری:	۱ نهی جاق	۲ نهی جاق	۳ نهی جاق
چیکچه : جاز	جازسام	جازساک	جازا
جلا	جلاسام	جلاساک	جلا
کوروس	کوروسهسم	کوروسهساک	کوروسه
جوون	جوونسام	جوونساک	جوونسا
قازدر	قازدرسام	قازدرساک	قازدرما

مانق	مانق سام	جانق سالك	مانق سام
چيگله	چيگله سام	چيگله سالك	چيگله سام
آنسور	آنسور سام	آنسور سالك	آنسور سام
چاييلا	چاييلا سام	چاييلا سالك	چاييلا سام
آلكثيرا	آلكثيرا سام	آلكثيرا سالك	آلكثيرا سام
كويچه: جاز	جاز ساق	جاز سالك	جاز ساق
جلا	جلا ساق	جلا سالك	جلا ساق
كور مس	كور مس ساق	كور مس سالك	كور مس ساق
جورون	جورون ساق	جورون سالك	جورون ساق
فازدر	فازدر ساق	فازدر سالك	فازدر ساق
جانق	جانق ساق	جانق سالك	جانق ساق
چيگله	چيگله سام	چيگله سالك	چيگله سام
آنسور	آنسور سام	آنسور سالك	آنسور سام
چاييلا	چاييلا سام	چاييلا سالك	چاييلا سام
آلكثيرا	آلكثيرا سام	آلكثيرا سالك	آلكثيرا سام
بولمسق تورلاري:			
چيگله چه: جاز با	جاز با سام	جاز با سالك	جاز با سام
جلا ما	جلا ما سام	جلا ما سالك	جلا ما سام
كور مس چه	كور مس سام	كور مس سالك	كور مس سام
جورون با	جورون سام	جورون سالك	جورون سام
فازدر ما	فازدر سام	فازدر سالك	فازدر سام
جانق با	جانق سام	جانق سالك	جانق سام
چيگله	چيگله سام	چيگله سالك	چيگله سام
آنسور ما	آنسور سام	آنسور سالك	آنسور سام
چاييلا ما	چاييلا سام	چاييلا سالك	چاييلا سام
آلكثيرا ما	آلكثيرا سام	آلكثيرا سالك	آلكثيرا سام
كويچه: جاز با	جاز با ساق	جاز با سالك	جاز با ساق
جلا ما	جلا ما ساق	جلا ما سالك	جلا ما ساق

كورمه سېسه ك	كورمه سېسه كندار	كورمه سېسه
چورمه ساق	چورمه ساق كندار	چورمه ساق
قازدرما ساق	قازدرما ساق كندار	قازدرما
چانقر ساق	چانقر ساق كندار	چانقر
چيگل سېسه ك	چيگل سېسه كنده	چيگل سېسه
آنسور ساق	آنسور ساق كندار	آنسور
چايقلام ساق	چايقلام ساق كندار	چايقلام
آلكفير ساق	آلكفير ساق كندار	آلكفير

داغديلانديروو، اوسى اولگى بويىدا هر اوسنده سوزدهر آلب، شرملى
راى مين چكته نوو.

(د) ايرهول راي

ايرهول راي ديميز - ايسه يوشن اسدك منخودينا بولمى قارسى، ايرهول
بولغاندا ايتيلان سوز تورن. «مثلا، سوراسا كندا بيرمه مين؛ سويرمه كنده،
ايرمه مين» ديگن سوزده «سوراسا كندا»، «سويرمه كنده» ديگن ايرهول راي
بولادى. سوراعاندا آلوو مقصود، سويرمه كنده ايرهول مقصود ايدى. بيرمه گن
سولك، ايرمه گن سولك اسدك بولمى اسدك مقصود قارسى كېلىپ تور. سوردك
اوسنداي عتورى ايرهول راي بولادى.

جوغاريدا بيلك، آچق هم شرطنى زايلاز مين ايتىلغان سوزدهردى ايرهول
راى مين آيتىپ كورمه پك

چيگل سېسه

بولمى تورلورى.	١ نهى چاق	٢ نهى چاق	٣ نهى چاق
چيگل سېسه: چاز	چاز ساقدا	چاز ساقدا	چاز ساقدا
چلا	چلا ساقدا	چلا ساقدا	چلا ساقدا
كورمه س	كورمه سېسه كنده	كورمه سېسه كنده	كورمه سېسه كنده
چورمه	چورمه ساقدا	چورمه ساقدا	چورمه ساقدا
قازدر	قازدر ساقدا	قازدر ساقدا	قازدر ساقدا
چانقر	چانقر ساقدا	چانقر ساقدا	چانقر ساقدا
چيگل	چيگل ساقدا	چيگل ساقدا	چيگل ساقدا

چایقلا	چایقلا ساقدا	چایقلا ساکندا	چایقلا سادا
آلکفیرا	آلکفیرا ساقدا	آلکفیرا ساکندا	آلکفیرا سادا
جاز	جاز ساقدا	جاز ساکندا	جاز سادا
جلا	جلا ساقدا	جلا ساکندا	جلا سادا
کورهس	کورهس ساقدا	کورهس ساکندا	کورهس سادا
جوون	جوون ساقدا	جوون ساکندا	جوون سادا
فازدر	فازدر ساقدا	فازدر ساکندا	فازدر سادا
جانتقز	جانتقز ساقدا	جانتقز ساکندا	جانتقز سادا
جیگل	جیگل ساقدا	جیگل ساکندا	جیگل سادا
چایقلا	چایقلا ساقدا	چایقلا ساکندا	چایقلا سادا
آلیکفیرا	آلیکفیرا ساقدا	آلیکفیرا ساکندا	آلیکفیرا سادا

بولمسن نورلاری:

چیکهجه:	جاز با	جاز با ساقدا	جاز با ساکندا	جاز با سادا
	جلاما	جلاما ساقدا	جلاما ساکندا	جلاما سادا
	کورهسبه	کورهسبه ساقدا	کورهسبه ساکندا	کورهسبه سادا
	جونبا	جونبا ساقدا	جونبا ساکندا	جونبا سادا
	فازدرما	فازدرما ساقدا	فازدرما ساکندا	فازدرما سادا
	جانتقز با	جانتقز با ساقدا	جانتقز با ساکندا	جانتقز با سادا
	چیکله	چیکله ساقدا	چیکله ساکندا	چیکله سادا
	آتستیرما	آتستیرما ساقدا	آتستیرما ساکندا	آتستیرما سادا
	چایقیلاما	چایقیلاما ساقدا	چایقیلاما ساکندا	چایقیلاما سادا
	آلکفیراما	آلکفیراما ساقدا	آلکفیراما ساکندا	آلکفیراما سادا
کوبچه:	جاز با	جاز با ساقدا	جاز با ساکندا	جاز با سادا
	جلاما	جلاما ساقدا	جلاما ساکندا	جلاما سادا
	کورهسبه	کورهسبه ساقدا	کورهسبه ساکندا	کورهسبه سادا
	جونبا	جونبا ساقدا	جونبا ساکندا	جونبا سادا
	فازدرما	فازدرما ساقدا	فازدرما ساکندا	فازدرما سادا
	جانتقز با	جانتقز با ساقدا	جانتقز با ساکندا	جانتقز با سادا
	چیکله	چیکله ساقدا	چیکله ساکندا	چیکله سادا
	آتستیرما	آتستیرما ساقدا	آتستیرما ساکندا	آتستیرما سادا

چا بقیلا ما چا بقیلا ما ساقده چا بقیلا ما ساکندار دا چا بقیلا ما سادا
 آکفیر اما آکفیر اما ساقدا آکفیر اما ساکندار دا آکفیر اما سادا
 داغدیلا ندیروو: اوسی اولگی بوینجا هرایتسدان سوزدهر آلب.
 ایرمول رای مین چکنه توو.

(۶) وینچ رای.

وینچ رای دیمز - استه گان - استه گان اسدار گه رینچ اینکهنده آیتیلان
 مسوز نورن؛ مثلا، «چا فرغاندا، بار سامچی!» کوردیم دیب، آیتیا سامچی!
 «بار ما سامچی» دیگهنده بار ماغانینا رینچ ایتهدی؛ «آیتما سامچی» دیگهنده آیتقانینا
 رینچ ایتهدی. «بار سامچی»، «آیتما سامچی» دیگهن رینچ سور کندن مسوزدهر
 رینچ رای بولادی.
 جو غاربدا باشقار ایلاز مین آیتاغان سوزدهردی، رینچ رای مین آیتب قاراق

جکتهو.

بولمادی نورله ری.	انچی جاق	۲نچی جاق	۳نچی جاق
جیکه چه: جاز	جاز سامچی	جاز ساکنچی	جاز سایچی
جلا	جلا سامچی	جلا ساکنچی	جلا سایچی
کورس	کور مسسده چی	کور مسسده کچی	کور مسسده چی
جوون	جوون سامچی	جوون ساکنچی	جوون سایچی
قازدر	قازدر سامچی	قازدر ساکنچی	قازدر سایچی
چانقز	چانقز سامچی	چانقز ساکنچی	چانقز سایچی
جیگل	جیگل مسسده چی	جیگل مسسده کچی	جیگل مسسده چی
چا بقیلا	چا بقیلا سامچی	چا بقیلا ساکنچی	چا بقیلا سایچی
آکفیرا	آکفیرا سامچی	آکفیرا ساکنچی	آکفیرا سایچی
کوچه: جاز	جاز سامچی	جاز ساکنار چی	جاز سایچی
جلا	جلا سامچی	جلا ساکنار چی	جلا سایچی
کورس	کور مسسده کچی	کور مسسده کندن چی	کور مسسده چی
جوون	جوون ساچی	جوون ساکنار چی	جوون سایچی
قازدر	قازدر ساچی	قازدر ساکنار چی	قازدر سایچی
چانقز	چانقز ساچی	چانقز ساکنار چی	چانقز سایچی
جیگل	جیگل کچی	جیگل کندن چی	جیگل مسسده چی

داغدیلا ندیروو. ءاوچن هرايتسدن سوزدهر آلب جوغارغی اولگیلەر
بویجا فالاورای مین چکنهتوو.

(۸) سینمدی رای

سینمدی رای دییمز. ءاسدک استدلر و استله وینه کوکل سینب سویله گنده
آیتیلان سوز تورن: مثلا، آلتایمن، آلتاغایمن، تورغایسن، ایتورماغایسن،
بولغای بولماغای دیگن سیاتتی سوزدهر سینمدی رای بولادی. جان، جلا،
کورەس، جوون، قازدر، جاتقز، جیگل چاپقیلا، آلتقیرا دیگن سوزدهردی
باسقا رایلارداغی اولگی بوینچا: بولمادی بولمسن نورلر نده جیک، چه، کوچه،
ءاوچ جاق بین آیتقیزوو.

داغدیلا ندیروو. ءاوچن هرايتسدن سوزدهر آلب سول اولگیلەر بوینچا
سینمدی رای مین چکنهتوو.

(۹) سینمز رای

سینمز رای دییمز. ءاسدک بولوو. بولماسینا کوکل سینمه گدن کور سندن
سوزدک تور. مثلا، بارارما ایکهم، بارماسیا ایکهم؛ کورەرمه ایکهنسن؛ کورە
مەسە ایکهنسن؛ جورەرمه ایکهن؛ جورەمسە ایکهن دیگن سیاتتی سوزدهر
سینمز رای بولادی.

جان، جلا، کورەس، جوون، قازدر، جاتقز، جیگل چاپقیلا، آلتقیرا،
دیگن سوزدهردی باسقا رایلارداغی اولگی بوینچا: بولمادی بولمسن تور.
لر نده جیک، چه، کوچه. ءاوچ جاق بین آیتقیزوو.
داغدیلا ندیروو. ءاوچن هرايتسدن سوزدهر آلب، سول اولگیلەر بوینچا
سینمز رای مین چکنهتوو.

بولجالی رای

بولجال رای دییمز. ءاسدی شرطقا قارایلاب بولجالداغانغی سوزدک
تورن. مثلا، اوفر ایدم (آقچام بولسا)، اچار ایدک (سوو بولسا)، بارار
ایدی (جالداسا) دیگن سیاتتی سوزدهر بولجا رای بولادی.

جان، جلا، کورەس، جوون قازدر، جاتقز، جیگل چاپقیلا، آلتقیرا، دیگن
سوزدهردی باسقا رایلارداغی اولگی بوینچا: بولمادی بولمسن نورلر نده
جیک، چه، ءاوچ جاق بین آیتقیزوو.

داغدیلا ندیروو. ءاوچن هرايتسدن سوزدهر آلب، آلتاغی اولگیلەر
بوینچا بولجا رای مین چکنهتوو.

موڭ راي

موڭ راي دېيېمۇ - استىراك اسكە موڭ بولغاندا آيتىلغان سوزدەڭ تۈرۈن،
مثلا، آيتارما ايدىم؛ آيتىياسما ايدىم؛ جورەرمە ايدىڭ، جورەمسە ايدىڭ؛ دېگەن
سياقتى سوزدەر موڭ راي بولادى.

جاز، جلا، كورەس، جوون، قازدر، جاتقۇز، جېگىل، چاپقىلا، آلكىفيرا، دېگەن
سوزدەردى باسقا رايلارداغى اولگى بويىنچا بولمىدى - بولمىسۇن تورلەرنە
چېكەچە، كۈبچە، ءاۋچ جاق بېن آيتقىزۇ.

داغدىلاندىرۇو. ءاۋچى ھرايتىسدەن سوزدەر آلب موڭ راي مېن جكتەنۇو.

كونىس راي

كونىس راي دېيېمۇ - اسكە كونىگەندە، مويىنغاغاندا آيتىلغان سوز تۈرۈن.
مثلا، كېتەمەن - تا، كېتەيەمەن - تا، باراسىن - تا، بارمايسىن - تا، كورەدى - تا، كورمەيدى - تا.
ايسكەرتۇو. كونىس راي ايكىنھى تورلى دە آيتىلادى؛ مثلا كېتەمەن - تاغى،
كېتەيەمەن - تاغى، كېتەمسەن - تاغى، كېتەيەمسەن - تاغى، كېتەيدى - تاغى دېگەن سوزدەردە
كونىس راي بولادى.

جاز، جلا، كورەس، جوون، قازدر، جاتقۇز، جېگىل، چاپقىلا، آلكىفيرا، دېگەن
سوزدەردى باسقا رايلارداغى اولگى بويىنچا ايتقىزۇو.
داغدىلاندىرۇو. ءاۋچى ھرايتىسدەن سوزدەر آلب، آلداغى اولگىلەر
بويىنچا كونىس راي مېن جكتەنۇو.

قايراۋ راي

قايراۋ راي دېيېمۇ - اسىدى استەۋگە يا استەمەۋگە قايراي سويلەگەندەگى
سوز تۈرۈن، مثلا، باراينچى، بارماينچى، بارىچى، بارماسىچى، بارىنچى
باراماسىچى دېگەن سياقتى سوزدەر قايراۋ راي بولادى.

جاز، جلا، كورەس، جوون قازدر، جاتقۇز، جېگىل، چاپقىلا، آلكىفيرا، دېگەن
سوزدەردى باسقا رايلارداغى اولگى بويىنچە ايتقىزۇو.

داغدىلاندىرۇو. ءاۋچى ھرايتىسدەن سوزدەر آلب، جوغارغى اولگىلەر
بويىنچا قايراۋ راي مېن جكتەنۇو.

ازالى راي

ازالى راي دېيېمۇ - قايراۋ رايىڭ ازامېن آيتىلغان تۈرۈن. مثلا، جورەمسەيىچى
جورەمسەيىچى، فالسايىچى، فالماسايىچى، بارسايىچى، بارماسايىچى.

ايسكەرتۇو. ازالى رايىڭ تورىنە جامىن اۋىنچىنۇ راي بار؛ مثلا، بارسالە:

نورسانا، جورسنا، قویسانا، کینساناوغیری سولای. بول رای بیرن آیتلسادا،
بول کونده عیبی ایتلمایدی دیسهده بولار. دیکن - سایاق بیرنقی امان گیلرده
عانا کیلهدی («قارا باتر» دیکن ایرته گیتی ر)

جاز، جلا، کورهس، جیون، فازدر، جاتقز، جیگ، «باقیلا، آلتقیرا» دگن
سوزدهدی باسفا رایلارداقی اولگی بوینچا ازالی رای من آیتقیزوو.
داغدیلا نایزوو. «اوجن هرایتسندن سوزدهر آلب، آلدای اولگیلر
بوینچا ازالی رای من چکتهنوو.

تورس رای

تورس رای دیهر - استیلتن اسکه آیتلاندن سوز تیرس «تورن، مثلاً،
بارسا ایگی ایدم. بارماسا ایگی ایدم؛ آلسا ایگی ایدک؛ آلماسا ایگی ایدک
جورسه ایگی ایدی، جورمهسه ایگی ایدی دیکن سوزدهر تیرس رای بولادی.
جاز، جلا، کورهس، جیون، فازدر، جاتقز، جیگ، «باقیلا، آلتقیرا» دگن
سوزدهدی باسفا رایلارداقی اولگی بوینچا آیتیزوو.
داغدیلا نایزوو. «اوجن هرایتسندن سوزدهر آلب، آلدای اولگی
بوینچا تیرس رای من چکتهنوو.

جای آیتسندک اوزگهریسی اوسو کورسندک گنچه، گومه، کپتی ایستکدهر.
دک کپی، بوهولهری اوسو جای بین سویلگنده جای ایتسندک چکتهریدن
اوزگچه آیتلادی. موندای ایتسندن تورتهو - آق: جورمهق، تورباق اوتو -
ماق، جاتباق، اوسو جای بین چکتهب، اوزگچه نورده آیتب قارایق.

اوسو چاق

بولمادی تورلهری:	۱نجی چاق	۲نجی چاق	۳نجی چاق
هیکهچه:	جور	جورمن	جورسن
	تور	تورمن	تورسن
	اوتر	اوترمن	اوترسن
	جات	جاتمن	جاتسن
گورمهچه:	جور	جورمن	جورسن
	تور	تورمن	تورسن
	اوتر	اوترمن	اوترسن
	جات	جاتمن	جاتسن

بولمادی تورلهری جای ایتسندکدهر چ چکتهدی.

بول تۈرۈنك اوسى چاغلى ناغز اوسى چاق بولادى.

سپايلىق ھم آنايلىق ريت بىن سويلەر ايتىستكەندە بار. آنايلىق ريت بىن سويلەگەندە خوقاردا كورسەنگەن قالپچا آيتىلادى. سپايلىق ريت بىن سويلەگەندە تىگدا چىغا سويلەرچى «سز»، «كز» قوش سويلەيدى مىلا.

چىكەچە: بىك راي: «بار»
 اورنىنا «بارك»
 آچى راي (۱) «باراسن»
 اورنىنا «باراسز»
 (۲) «باردك»
 اورنىنا «بارديكز»
 (۳) «بارارسن»
 اورنىنا «بارارسز»
 شرطى راي: «بارسالك»
 اورنىنا «بارساكز»
 ايرەول راي: «بارساكدا»
 اورنىنا «بارساكزدا»
 ازالى راي: «بارساكچى»
 اورنىنا «بارساكزچى»
 باسقارلاردا اوسىلا چىغا.

كۈبچە بىلك راي «باركدار»
 اورنىنا «باركدار»
 آچى راي (۱) «باراسندار»
 اورنىنا «باراسندار»
 (۲) «باردكدار»
 اورنىنا «بارارسندار»
 (۳) «بارارسندار»
 اورنىنا «بارارسندار»
 شرطى راي: «بارساكدار»
 اورنىنا «بارساكداردا»
 ايرەول راي: «بارساكداردا»
 اورنىنا «بارساكداردا»
 ازالى راي: «بارساكدارچى»
 اورنىنا «بارساكدارچى»
 باسقارلاردا سولاي چىغا.

كۈسەمچە

كۈسەمچە دېمەك - ايسىكى ايتىستك فوسار بىنان سويلەگەندە آلدندا آيتىلغان ايتىستككە تىغا غورن. مىلا، چارا بىر، قاراب تور، غجورب كىلدى دېگەندە آلدككى سوزدە كۈسەمچە ايتىستك بولادى. كۈسەمچە «اۈچ تۈرۈن (۱) اۈنەمدى، اۈنەمسز (۲) تېتتى.

اۈنەمدى كۈسەمچە سوزمدى «اسدى كورسەتتۈر» اۈچن آيتىلادى مىلا، آيتا بىردىم. آيتا بىردك، آيتا بىردى.

اۈنەمسز كۈسەمچە - سوزمسز بىردەن بىتەن «اسدى كورسەتتۈر» اۈچن آيتىلادى. مىلا آيتىپ بىردىم، آيتىپ بىردك، آيتىپ بىردى.

نېتەنى كۈسەمچە - اۈستەگە نېتەندە تېت تورغاندى كورسەتتەن «سوز غورى»

مثلاً: بارغالی تورمن، بارغالی تورسن، بارغالی توروغیری سولای.
 جوغاریدا رایلار نووراستدا سویله گنده ایستکده فوسارلی کوینده
 کوسه چه توره آیتیلادی دیب ایدک. سول تورسارلی کوی کوسه چه
 توره تالای آیتیلادیغن کورسه تورو اوچن جوغاریداقی رایلار مین
 چکته گن سوزده رهن: آیاق دیسی داوستی بر، سوز، آیاق دیسی داوستی
 یا جارتی ارستی بر، سوز، آلب، هم کورمه کچی ایستکده رهن بر نیچه سن
 آلب، فوسارلی توره اوزگهرنب کورمه ک: ا
 قویق رای.

جازا بیرماک سنای نورماق.

بماک رای.

اونهمدی کوسه چه

بولمادی تورلری:

چیکه چه:

۳نجی جاق

۲نجی جاق

۱نجی جاق

جازا بیرسن

جازا بیر

جازا بیرمین

سنای تورسن

سنای تور

سنای توراین

جازا بیرسن

جازا بیرگده

جازا بیرمه یک

سنای تورسن

سنای تورگدار

سنای تورایق

بولمسن تورلری

چیکه چه:

جازا بیرمه سن

جازا بیرمه

جازا بیرمین

سنای تورماسن

سنای تورما

سنای تورماین

جازا بیرمه سن

جازا بیرمه گده

جازا بیرمه یک

سنای تورماسن

سنای تورما گدار

سنای تورمایق

اونهمسن کوسه چه

بولمادی تورلری:

چیکه چه:

۳نجی جاق

۲نجی جاق

۱نجی جاق

جازب بیرسن

جازب بیر

جازب بیرمین

سناب تورسن

سناب تور

سناب توراین

جازب بیرسن

جازب بیرگده

جازب بیرمه یک

سناب تورسن

سناب تورگدار

سناب تورایق

بولمسن تورلری:

چیکه چه:

جازب بیرمه سن

جازب بیرمه

جازب بیرمین

سناب تورماسن

سناب تورما

سناب تورماین

کوبچه: جازب بیرمدیک جازب بیرمه گدر جازب بیرمه سن
 سنب تورمایق سنب تورما گدر سنب تورماسن
 داغدیلا ندیروو: هر ایتسندن ایتورلی سوزدر آلب، اوسی اولگی
 بولجا قوسار تورده بیلک رای مین چکنه نوو.

آچق رای.

(۱) اوسی چاق.

اریمدی کوسه چچه

اولدی نورلری: ۱نچی چاق ۲نچی چاق ۳نچی چاق
 چیکه چچه: جازا بیرمه من جازا بیرمه سن جازا بیرمه دی
 سنب تورامن سنب توراسن سنب تورادی
 کوبچه: جازا بیرمه من جازا بیرمه سن سنب تورادی
 سنب تورامن سنب توراسن سنب تورادی

بولسز نورلری

چیکه چچه: جازا بیرمه من جازا بیرمه سن جازا بیرمه دی
 سنب تورامین سنب تورامین سنب تورامیدی
 کوبچه: جازا بیرمه من جازا بیرمه سن جازا بیرمه دی
 سنب تورامین سنب تورامین سنب تورامیدی

تورمه سز کوسه چچه

بولدی نورلری: ۱نچی چاق ۲نچی چاق ۳نچی چاق
 چیکه چچه: جازب بیرمه من جازب بیرمه سن جازب بیرمه دی
 سنب تورامن (۱) سنب توراسن سنب تورادی
 تور بچه: جازب بیرمه من جازب بیرمه سن جازب بیرمه دی
 سنب تورامن سنب توراسن سنب تورادی

بولسز نورلری:

چیکه چچه: جازب بیرمه من جازب بیرمه سن جازب بیرمه دی
 سنب تورامین سنب تورامین سنب تورامیدی
 کوبچه: جازب بیرمه من جازب بیرمه سن جازب بیرمه دی
 سنب تورامین سنب تورامین سنب تورامیدی

(۱) «تور» اوزگجه بورنده: سنب تورمن، سنب تورسن، سنب تور بولادی
 اوزگجه تورده گئی باسقا اوچه وی ده، یعنی جور، اوتر، جات - اولاردا اوسیلایا.

اغدىلاندىرۇو. ھەرىتىسىدىن ھەرتۈرلى سوزدەر آلب، اوسى اولكى
بويىنچا فوسار نوردە آچق راپىدك اوسى چاغى مېن چىكتەتو.

(۲) اوتكەن چاق.

اونەمدى كوسەمچە:

بوامدى تورلەرى:	۱نچى چاق	۲نچى چاق	۳نچى چاق
چىكەچە:	جازا بىردىم	جازا بىردىك	جازا بىردى
كۈچە:	سنای تورىم	سنای تورىك	سنای تورى
	جازا بىردىك	جازا بىردىم	جازا بىردى
	سنای تورى	سنای تورىك	سنای تورى

بوامدى تورلەرى:

چىكەچە:	جازا بىرمەم	جازا بىرمەك	جازا بىرمەدى
كۈچە:	سناپ تورمادىم	سناپ تورمادىك	سناپ تورمادى
	جازا بىرمەك	جازا بىرمەم	جازا بىرمەدى
	سناپ تورىق	سناپ تورىك	سناپ تورى

اونەمدى كوسەمچە:

بوامدى تورلەرى:	۱نچى چاق	۲نچى چاق	۳نچى چاق
چىكەچە:	جازب بىردىم	جازب بىردىك	جازب بىردى
كۈچە:	سناپ تورىم	سناپ تورىك	سناپ تورى
	جازب بىردىك	جازب بىردىم	جازب بىردى
	سناپ تورىق	سناپ تورىك	سناپ تورى

بوامدى تورلەرى:

چىكەچە:	جازب بىرمەم	جازب بىرمەك	جازب بىرمەدى
كۈچە:	سناپ تورمادىم	سناپ تورمادىك	سناپ تورمادى
	جازب بىرمەك	جازب بىرمەم	جازب بىرمەدى
	سناپ تورمادىق	سناپ تورمادىك	سناپ تورمادى

اغدىلاندىرۇو. ھەرىتىسىدىن ھەرتۈرلى سوزدەر آلب، اوسى اولكى
بويىنچا فوسار نوردە آچق راپىدك اوتكەن چاغى مېن چىكتەتو.

(۳) كىلەر چاق.

اونەمدى كوسەمچە:

بوامدى تورلەرى:	۱نچى چاق	۲نچى چاق	۳نچى چاق
چىكەچە:	جازا بىرمەم	جازا بىرمەك	جازا بىرمەدى

سنای تور ارمن	سنای تور ارمن	سنای تور ارمن
جازا بیر مریز	جازا بیر مریز	گوبچه :
سنای تور ارمن	سنای تور ارمن	
چا بیر سین	جازا بیر مریز	اولمسیز تولدی :
سنای تور ماسین	سنای تور ماسین	
جازا بیر مریز	جازا بیر مریز	
سنای تور ماسین	سنای تور ماسین	

اونہ سبز کو

بولمىدى نورلىرى: ۱نچى جاق	۲نچى جاق	۳نچى جاق
جايىكە چە:	جارب بىرەر سىن	جارب بىرەر
	سناپ تورار سىن	سناپ نورار
كويىچە:	جارب بىرەر سىنىدەر	جارب بىرەر
	سناپ تورار سىنىدار	سناپ نورار

ہولمسو نورلہری :

جاذب بیرمه سین	جاذب بیرمه سین	جاذب بیرمه سین	جیکچه :
سحاب تورماسین	سحاب تورماسین	سحاب تورماسین	
جاذب بیرمه سین	جاذب بیرمه سین	جاذب بیرمه سین	کویچه :
سحاب تورماسین	سحاب تورماسین	سحاب تورماسین	

داغیلان دیو و هر ایتسین و تورلی سوزدهر آلب اوسی اولگی
بوینچا فوسار نووده آچی رابداش کباهر چاغی بین جکندنور.

شرکتی رای.

اور نعمانی کی سہمیچہ:

٣نچى جاق	٢نچى جاق	١نچى جاق	ئولمىدى تورلەرى:
جاز بېرسە	جازا بېرسەڭ	جازا بېرسەم	چىكەپتە:
سئاي تورسە	سئاي تورساڭ	سئاي تورسام	
جازا بېرسە	جازا بېرسەڭدەر	جازا بېرسەڭ	كويچە:
سئاي تورسە	سئاي تورسەڭدار	سئاي تورساق	

ہوئے سبز نور لہری؛

جیکہ چہ: جازا بیر موسام سنای نور موسام جازا بیر موسام سنای نور موسام جازا بیر موسام سنای نور موسام

کوپچه: جازا بیرمه سهك سنای تورماساق
 جازا بیرمه سهك سنای تورماسا
 جازا بیرمه سهك سنای تورماسا

اونه مئی کوسه مچه:

بولمئی تورلاری:

چیکه مچه: جازب بیر سهك سناب تور سام
 جازب بیر سهك سناب تور سام
 جازب بیر سهك سناب تور سام
 جازب بیر سهك سناب تور سام

بولمئز تورلاری:

چیکه مچه: جازب بیرمه سهك سناب تور سام
 جازب بیرمه سهك سناب تور سام
 جازب بیرمه سهك سناب تور سام
 جازب بیرمه سهك سناب تور سام

اوشیلا ندیررور، هر ایتسده هر عنورلی سوزده، آلب، اوسی اولگئی
 بونچا قوسار تورده شرطتی رای مین چکه توو.
 ایرهول رای.

اونه مئی کوسه مچه:

بولمئی تورلاری: ۱ نچی جاق جازا بیرمه سهك سنای تور سامده
 ۲ نچی جاق جازا بیرمه سهك سنای تور سامده
 ۳ نچی جاق جازا بیرمه سهك سنای تور سامده
 جازا بیرمه سهك سنای تور سامده
 جازا بیرمه سهك سنای تور سامده
 جازا بیرمه سهك سنای تور سامده

بولمئز تورلاری:

چیکه مچه: جازا بیرمه سهك سنای تور سامده
 جازا بیرمه سهك سنای تور سامده
 جازا بیرمه سهك سنای تور سامده
 جازا بیرمه سهك سنای تور سامده
 جازا بیرمه سهك سنای تور سامده
 جازا بیرمه سهك سنای تور سامده

اونه مئی کوسه مچه:

بولمئی تورلاری:

چيىكەچە: جازب بېرىمەندە سىناپ تور ساقدا جازب بېرىمەندە سىناپ تور ساقدا جازب بېرىمەندە سىناپ تور ساقدا
 كۈبچە: جازب بېرىمەندە سىناپ تور ساقدا جازب بېرىمەندە سىناپ تور ساقدا جازب بېرىمەندە سىناپ تور ساقدا
 بولامدى تورلەرى:

چيىكەچە: جازب بېرىمەندە سىناپ تور ساقدا جازب بېرىمەندە سىناپ تور ساقدا جازب بېرىمەندە سىناپ تور ساقدا
 كۈبچە: جازب بېرىمەندە سىناپ تور ساقدا جازب بېرىمەندە سىناپ تور ساقدا جازب بېرىمەندە سىناپ تور ساقدا

داغدىلاندىرۇ. ھەر ايتىدىن ھەر تورلى سوزدە راي، اوسى اولگى بويىنچا قوسار توردە ايرىول راي مېن چيىكتەتور.

رىنچ راي

بول راي، اوجىن دە چازا بېرىمەك، سىناپ تورماق دېگەن سوزدەردى راي، باسقا رايلارداغى كورسەتكەن اولگى بويىنچا اۈنەمدى اۈنەمسىز كۈسەمچەنىڭ بولمىدى، بولمىسىز تولەلمەرنى قوسار كويىدە آتقىزۇ.

داغدىلاندىرۇ. اوجىن ھەر ايتىدىن ھەر تورلى سوزدە راي، اۈنەمدى، اولگىلەر بويىنچا رىنچ رامىن چىكتەتور. قالا راي، سىنەمدى راي، بولجا راي، مەك راي، كۈنەس راي، قاير اوراي، ارالى راي، نېرس راي، بولار اوجىن دە چازا بېرىمەك سىناپ تورماق دېگەن سوزدەردى راي، باسقا رايلاردا كورسەتكەن اولگى بويىنچە اۈنەمدى، اۈنەمسىز كۈسەمچەنىڭ بولمىدى، بولمىسىز تورلەرنى قوسار كويىدە آتقىزۇ.

داغدىلاندىرۇ. اوجىن ھەر ايتىدىن ھەر تورلى سوزدە راي، اۈنەمدى، اولگىلەر بويىنچا چىكتەتور.

نېمەتى كۈسەمچەدە اۈنەمدى كۈسەمچە سىناقى: جالغز - اق ايرماسى سول: اۈنەمدى كۈسەمچەنىڭ جالغازى «ا» (جىگچەك سوزدە «ه» «ي» «ى» نېمەتى كۈسەمچەدە «غالى» (جىگچەك سوزدە «كەلى»).

ايسەمچە

ايسەمچە دېمەز - ايسەم، سىناقى آيتىلانن ايتىپكەن ايتورن. مەلا، ايتورن آدم، چابانن آت چازغان خە دېگەندە «ايتوچى» «چاباتىن» «چارىن»

دېگەن سوزدەر ايسمچە بولادى.

ايسم سىياقتى دېيىنەن: سىن ايسمچە «قانداي؟» دېيىپ سوراپىز.

ايسمچە «اۈچ منورلى: ۱) اوسى چاقىق: ۲) اوتكەن چاقىق: ۳) اويغار.

نامى. اوسى چاقىق ايسمچە دېيىمىز. اوسى چاقىق ايتىپ تۈرەندى كۆرسەتكەندە.

مىللا، اولك، ايتۇچى، بىيە ساۋوچى، قودۇق قاروچى دېگەن سىياقتى سوزدەر.

اوتكەن چاقىق ايسمچە دېيىمىز. بۇرۇن ايتىلگەن اسدى كۆرسەتتىن سوز.

«نور»، مىللا، اولك، ايتقان، بىيە ساۋغان، قودۇق قازغان دېگەندەك «ايتقان»

«ساۋغان»، «قازغان» دېگەن سىياقتى سوزدەر. اوتكەن چاقىق ايسمچە بولادى.

اويغارندى ايسمچە دېيىمىز. ايتىلگەن اويغارغان اسدى كۆرسەتتىن «اۈچن

ايتىلغان سوز» «نور»، مىللا، جازاتىن خط، سويلاتىن سوز كۆرسەتتىن كۆز

دېگەندەك «جازاتىن»، «سويلەيتىن»، «كۆرەتتىن» دېگەن سىياقتى سوزدەر اويغار

رندى ايسمچە بولادى.

ايسمچە گە ايسمىمىز سىياقتى چالغولاردا، ايتىلگەن سىياقتى جەنە ولەردە

جالالاندى. جەنە گەندەدە ايسمىمىز جەنە ولەدى. اولى، ايسمىمىز جەنە اوزگەرتىپ

سۇرغان سوك ايتىلگەن اوزگەرتىپ قاراپىز.

جالغولار

جاي نالاب

«باروچى»، «بارغان»، «باراتىن»

چىكەچە: اوسى چاقىق اوتكەن چاقىق اويغارندى

آناو باروچى بارغان بارانسن (۱)

الك جالغول باروچىنىڭ بارغانىڭ باراننىڭ

بارس جالغول باروچىغا بارغانغا بارانغا

نايس جالغول باروچىنى بارقاندى باراننىدى

جائىس جالغول باروچىدا بارغاندا باراندا

بەس جالغول باروچىدان تارغاندا باراندا

كۆچە: اوسى چاقىق اوتكەن چاقىق اويغارندى

آناو باروچىلار بارغاندا باراندا

(۱) «سارن» دېگەن سوز «بارا» دېگەن سوز «سارغان» سوزىدىن ايتىلگەن

ايسمىمىز «سارغان» دېگەن سوزىدىن.

بار وچیلاردىڭ	بارغاندار دىڭ	باراننداردىڭ
بار وچىلارغا	بارغاندارغا	بارانندارغا
بار وچىلاردى	بارغانداردى	باراننداردى
بار وچىلاردا	بارغانداردا	باراننداردا
بار وچىلاردان	بارغانداردان	باراننداردان

داغدىلاڭ بىرور. رايلاردا آلتىغان باسقا سوز دەردى دە ايسىمچە تۇرۇپ [آلب
وسى اولىگى بويىنچا ايسىمىمىز چە جالغاۋلاتور.

ناۋەلىى قالب

I اوڭاچا ناۋەلىىڭ

چىكە چە:	1 نچى جان	1 نچى جان	3 نچى جان
آناۋ	اوسى چاقىق	بار وچىم	بار وچىسى
»	اونىكەن چاقىق	بارغانىم	بارغانى
»	اويغاندى	باراتىنىم	باراتىنى
الك جالغاۋ	اوسى چاقىق	بار وچىمىڭ	بار وچىسىڭ
»	اونىكەن چاقىق	بارغانىمىڭ	بارغانىڭ
»	اويغاندى	باراتىنىمىڭ	باراتىنىڭ
بارس جالغاۋ	اوسى چاقىق	بار وچىمى	بار وچىسىمى
»	اونىكەن چاقىق	بارغانىمى	بارغانىمى
»	اويغاندى	باراتىنىمى	باراتىنىمى
بارس جالغاۋ	اوسى چاقىق	بار وچىمىدى	بار وچىسىمى
»	اونىكەن چاقىق	بارغانىمىدى	بارغانىدى
»	اويغاندى	باراتىنىمىدى	باراتىنىدى
جالغاۋ اوسى چاقىق	بار وچىمىدا	بار وچىمدا	بار وچىسىمدا
»	اويغاندى	باراتىنىمدا	باراتىنىمدا
بارس جالغاۋ	اوسى چاقىق	بار وچىمىنان	بار وچىسىمىنان
»	اونىكەن چاقىق	بارغانىمىنان	بارغانىمىنان
»	اويغاندى	باراتىنىمىنان	باراتىنىمىنان
كوچە:	2 نچى جان	2 نچى جان	3 نچى جان
اوسى چاقىق	بار وچىلارم	بار وچىلارڭ	بار وچىلارى

* اونكەن چاقتى بارغاندارم بارغاندارىك بارغاندارى
 * اويغارىندى بارانندارم بارانندارىك بارانندارى
 * لك جالغاو اوسى چاقتى باروچىلارمىك باروچىلارىك باروچىلارىك
 * اونكەن چاقتى بارغانمىك بارغاندارمىك بارغاندارمىك
 * اويغارىندى بارانندارمىك بارانندارىك بارانندارىك
 * بارمى جالغاو اوسى چاقتى باروچىلارىما باروچىلارىك بارغاندارىما
 * اونكەن چاقتى بارغاندارىما بارغاندارىك بارغاندارىك
 * اويغارىندى بارانندارىما بارانندارىك بارانندارىك
 * تارس جالغاو اوسى چاقتى باروچىلارىمى باروچىلارىك باروچىلارىك
 * اونكەن چاقتى بارغاندارىمى بارغاندارىك بارغاندارىك
 * اويغارىندى بارانندارىمى بارانندارىك بارانندارىك
 * جانس جالغاو اوسى چاقتى باروچىلارمىك باروچىلارىك باروچىلارىك
 * اونكەن چاقتى بارغاندارمىك بارغاندارىك بارغاندارىك
 * اويغارىندى بارانندارىمىك بارانندارىك بارانندارىك
 * چىس جالغاو اوسى چاقتى باروچىلارمىك باروچىلارىك باروچىلارىك
 * اونكەن چاقتى بارغاندارمىك بارغاندارىك بارغاندارىك
 * اويغارىندى بارانندارىمىك بارانندارىك بارانندارىك
 * داغدىلاندىروو. اوسى اولسكى بويىنچا باسقا سوزدەردى ايسىمچە تور
 * آب، اوگاجا ناو، لىك نالدا جالغاولانور.

II) اورتاق تاو، لىك،

چىكە چە : ۱ نچى جات ۲ نچى جاق ۳ نچى جاق
 * آناو اوسى چاقتى باروچىمىز باروچىمىز باروچىمىز
 * اونكەن چاقتى بارغانىمىز بارغانىمىز بارغانىمىز
 * اويغارىندى باراننىمىز باراننىمىز باراننىمىز
 * لك جالغاو اوسى چاقتى باروچىمىزدىك باروچىمىزدىك باروچىمىزدىك
 * اونكەن چاقتى بارغانىمىزدىك بارغانىمىزدىك بارغانىمىزدىك
 * اويغارىندى باراننىمىزدىك باراننىمىزدىك باراننىمىزدىك
 * تارس جالغاو اوسى چاقتى باروچىمىزغا باروچىمىزغا باروچىمىزغا
 * اونكەن چاقتى بارغانىمىزغا بارغانىمىزغا بارغانىمىزغا
 * اويغارىندى باراننىمىزغا باراننىمىزغا باراننىمىزغا

تاس جالغاۋ اوسى چاقتىق	باروچىمىزدى	باروچىمىزدى	باروچىمىزدى
• اونكەن چ.	بارغانىمىزدى	بارغانىمىزدى	بارغانىمىزدى
• اويغارىندى	باراتىمىزدى	باراتىمىزدى	باراتىمىزدى
جانس جالغاۋ اوسى چاقتىق	باروچىمىزدا	باروچىمىزدا	باروچىمىزدا
• اونكەن چ.	بارغانىمىزدا	بارغانىمىزدا	بارغانىمىزدا
• اويغارىندى	باراتىمىزدا	باراتىمىزدا	باراتىمىزدا
چەس جالغاۋ اوسى چاقتىق	باروچىمىزدان	باروچىمىزدان	باروچىمىزدان
• اونكەن چ.	بارغانىمىزدان	بارغانىمىزدان	بارغانىمىزدان
• اويغارىندى	باراتىمىزدان	باراتىمىزدان	باراتىمىزدان

كويچە: ۱نجى جاق ۲نجى جاق ۳نجى جاق

اۋاۋ اوسى چاقتىق	باروچىلارىمىز	باروچىلارىمىز	باروچىلارىمىز
• اونكەن چ.	بارغاندارىمىز	بارغاندارىمىز	بارغاندارىمىز
• اويغارىندى	باراتىندارىمىز	باراتىندارىمىز	باراتىندارىمىز
الك جالغاۋ اوسى چ.	باروچىلارىمىزدىك	باروچىلارىمىزدىك	باروچىلارىمىزدىك
• اونكەن چ.	بارغاندارىمىزدىك	بارغاندارىمىزدىك	بارغاندارىمىزدىك
• اويغارىندى	باراتىندارىمىزدىك	باراتىندارىمىزدىك	باراتىندارىمىزدىك
تاس جالغاۋ اوسى چاقتىق	باروچىلارىمىزغا	باروچىلارىمىزغا	باروچىلارىمىزغا
• اونكەن چ.	بارغاندارىمىزغا	بارغاندارىمىزغا	بارغاندارىمىزغا
• اويغارىندى	باراتىندارىمىزغا	باراتىندارىمىزغا	باراتىندارىمىزغا
تاس جالغاۋ اوسى چاقتىق	باروچىلارىمىزدى	باروچىلارىمىزدى	باروچىلارىمىزدى
• اونكەن چ.	بارغاندارىمىزدى	بارغاندارىمىزدى	بارغاندارىمىزدى
• اويغارىندى	باراتىندارىمىزدى	باراتىندارىمىزدى	باراتىندارىمىزدى
جانس جالغاۋ اوسى چ.	باروچىلارىمىزدان	باروچىلارىمىزدان	باروچىلارىمىزدان
• اونكەن چ.	بارغاندارىمىزدان	بارغاندارىمىزدان	بارغاندارىمىزدان
• اويغارىندى	باراتىندارىمىزدان	باراتىندارىمىزدان	باراتىندارىمىزدان
چەس جالغاۋ اوسى چ.	باروچىلارىمىزدان	باروچىلارىمىزدان	باروچىلارىمىزدان
• اونكەن چ.	بارغاندارىمىزدان	بارغاندارىمىزدان	بارغاندارىمىزدان
• اويغارىندى	باراتىندارىمىزدان	باراتىندارىمىزدان	باراتىندارىمىزدان

داعىلا ئىدىرۋو، باسقاسۇز دەردى آلب اوسى اولگى بويىنچا تەسلىمە
 لورنىدە كورناتقان ئارالدىك قالپىدا جالغاۋ لاتىۋو.

(۱) چكته (های نورده) (*)

۳نچی جاق	۲نچی جاق	۱نچی جاق	چیکه چه:
باروچی ایدی	باروچی ایدم	باروچی ایدم	اوس چاقق
بارغان ایدی	بارغان ایدم	بارغان ایدم	اونکن چاقق
باران ایدی	باران ایدم	باران ایدم	اویغان ایدی

گوچه:

باروچی ایدی	باروچی ایدم	باروچی ایدم	اوس چاقق
بارغان ایدی	بارغان ایدم	بارغان ایدم	اونکن چاقق
باران ایدی	باران ایدم	باران ایدم	اویغان ایدی

داغدیلا ندیروو باسقا سوزدمدی ایسه چه نورده آلب، اوس اولمگن
بوینچا چكته تور.

(۲) چكته (نوسار نورده)

۳نچی جاق	۲نچی جاق	۱نچی جاق	چیکه چه:
باروچی ایدی	باروچی ایدم	باروچی ایدم	اوس چاقق
بارغان ایدی	بارغان ایدم	بارغان ایدم	اونکن چاقق
باران ایدی	باران ایدم	باران ایدم	اویغان ایدی

گوچه:

باروچی ایدی	باروچی ایدم	باروچی ایدم	اوس چاقق
بارغان ایدی	بارغان ایدم	بارغان ایدم	اونکن چاقق
باران ایدی	باران ایدم	باران ایدم	اویغان ایدی

داغدیلا ندیروو، باسقا سوزدمدی ایسه چه نورده آلب اوس اولمگن
بوینچا چكته تور.

ایسکه رتو. ایسه چه گه «ایدی» فوسیلب آیتلسادا «بورنقر» ائسدی کورسه ته دی
سوننددان اول «تورن» «بورونغیلق» دیمیز؛ ایسه چه گه «ایکمن» فوسیلب آیتلسادا
«پایاغی» ائسدی کورسه ته دی؛ سوننددان بول «تورن» «پایاغیلق» دیمیز؛ مثلا
باروچی ایدم، باروچی ایدم، باروچی ایدی - بولا، بورونغیلق، بارغان
ایکمن، بارغان، ایکمن، بارغان ایکمن - بولا، پایاغیلق.

ایستکسدهن تووغان سوزدهر،

ایستکسدهنک اڭک توبسکی عتوری ساباقنی هم سالفاڭ ایس. اوس ایکی
ایستکس توبیرینه عتورلی جورناقدار جالفاناب، عتورلی سوزدهر تووانی، ایس
جورناقدار (۱) هر ایستکسدهن ایکنچی ایستکس سوزدهر تووغانی (۲) ایستکسدهر-
دهن یاسقا ایستکس سوزدهر تووغانی. ساباقنی ایس بین سالفاڭ ایستکسدهن
یاسقالاری تووانی ایس.

تووانی ایستکسده دهگی جورناقدار:

- (۱) «س» جورناق (اور - اورس، کوره - کورس، سوف - سوغس).
 - (۲) «ن» جورناق (جوو - جورن، تارا - تاران، باق - باغن).
 - (۳) «ور» (نر) جورناق (قاز - قازیر، قال - قالدر، آیت - آیتیر).
 - (۴) «قز» (غز، کز، گز) جورناق (جانقز، آلفز، جیتکز، بیرگز).
 - (۵) «ل» جورناق (آس - آسل، جیک - جیکل).
 - (۶) «ت» جورناق (قولا - قولات، ایر - ایرت، قوری - قورت).
 - (۷) «تتور» جورناق (قولا - قولانتور، سورا - سورانتور، کوره - کورنتور).
 - (۸) «ستور» (اور - اورستور، سوق - سوغستور، کوره - کورستور).
 - (۹) «قیلا» (غیلا، کیله، گیل) جورناق (چاب - چابقیلا، جوو - جووخیلا، کبس - کیسکیله، نل - نلگیله).
 - (۱۰) «کغیرا» (کغیرا) جورناق (آل - آلکغیرا، بارکغیرا، بیرکغیرا)
- جورکغیرا) بولار ایس جورناقدار دیب آنالادی.

ایستکسدهن تووان یاسقا سوزدهگی جورناقدار:

- (۱) «و»، «م»، «س»، «چ» جورناقدار ایستکس توبیرینه جالفاناب سول ایستکس
کورسدهتن اسن آتایدی، مثلا، سورا - سوراو، ساو - ساوو، آیت - آیتوو (۱)
اوتی - اوقو، آل - آلم، ایل - ایلیم، اول - اولوم، آس - آسم، ساو - ساوم، بار
بارس، عجور - عجورس، نور - قوروس، قارا - قاراس، قووان - قووانچ.
 - داغدیلائیروو. نور، قوس، قوی، سابا، سانا، بوو، وغیری سوندا
ایستکس توبیرلرن آل، «و»، «م»، «س»، «چ» جورناقدارن جالفاتوو.
 - (۲) «مساق» (مسک)، «آغان» (گهن)، «چاق» (جک)، «قاق» (قاق)
- (۱) ایستکس توبیرنک آباغی دوسیز دس یا دی «وو» بولسا، جورناق ایکی «وو» بولسا
مکملی.

جورناقدار ایتستك توپرلهرینه جالغانب، سول ایتستك كورسهتهنن ماسدی
استهوگه ذاندك سوبه گینه بتكهن منهن آتایدی؛ مثلا، آل - آلساق، كیل -
کیلمسهك، قاچ - قاچاغان، کور - کوره گهن، اورن - اورنچاق، ایرن - ایرنچهك.
اور - اورسقاق، سن - سنقاق.

داغیلانديروو، چارا، بیر، قاب، کیت، نپ، اومت، چیهن، ترس، اولك،
وغیری سوندای ایتستك توپرلهرن آلب، آلیگی جورناقدار دی جالغانوو.
(۳) «قچ» (غچ، کچ، گچ)، «قر» (غسر، کسر، گر)، جورناقدار
ایتستك توپرلهرینه جالغانب، سول ایتستك كورسهتهنن ماسدی. استهوگه
جاندی نارسه بولسا، اوسفالیهن ایکه مدیگن آتایدی، جانش نارسه بولسا
سول اسکه قولایلی، جافسیلیهن آتایدی یا کی آنچه یمن سول اسکه قورال نارسه
لیگن آتایدی. مثلا، جاندی نهرسهلهر توورالی؛ آبت - آیتفج، سوی - سویفج،
کیس - کیسکچ، کور - کورگچ، ناپ - ناپفر، آل - آلمر، اچ - اچکر، بیل - بیلگر،
جانش نهرسهلهر توورالی؛ آق - آقچ، جان - جانفج، اوس - اوسکچ، سون - سونگچ،
تور - تورقور، اوت - اوتکر، باس - باسقچ، سپر - سپرفج، سورت - سورتکچ، کیر - کیرگچ.
داغیلانديروو، آت، سار، ایس، اوت، کول، چار، بوت، اولك، کون،
ئیس، وغیری سوندای ایتستك توپرلهرن آلب، آلیگی جورناقدار دی جالغانوو.
(۴) «قچ»، «گچی»، «ق»، «ك» (ك) جورناقدار ایتستك توپرلهرینه جالغانب، سول
ایتستك كورسهتهنن اسکه قورال دیهن آتایدی. مثلا، اور - اوراچ، بور - بورغی،
سور - سوزدگی، قار - قارق، توسه - توسهك.

داغیلانديروو، ترنا، فر، قایا، ایس، وغیری سوندای ایتستك توپرلهرن
آلب، آلیگی جورناقدار دی جالغانوو.
ایسکهرتوو، «ق» (ك) جورناق باسقا معنادار جالغانادی، مثلا، آچ - آچق،
تیس - تیسك، اوج - اوچق، کیت - کیتك، وغیری سوندای.

(۵) «قن» (غن) «ما» (یا، مه، به) «مال»، «ماقل» (باقل، مه کل، به کل)
جورناقدار ایتستك توپرلهرینه جالغانب، سول ایتستك كورسهتهنن ماسدك، تورن
آتایدی؛ تاس - تاسقن، قر - قرغن، سال - سالما، تارت - تارتبا، اور - اورمه،
کیس - کیسه، تاسی - تاسیمال، آینی - آیممال؛ تاسما - تاسمامقل، آت - آتباقل،
چیرت - چیرته کل، ایبر - ایبره کل.

داغیلانديروو، قاچ، چال، سانا، اوراما، باس، تیر، مسوز، وغیری
سوندای ایتستك توپرلهرن آلب، آلیگی جورناقدار دی جالغانوو.

(۶) «آق» (هك)، «ن» جورناقدار اينستك نوپارينه جالغاق، سول اينستك كورسنتن اسدەرن اونگەن داندى آنايدى، مثلا، قاچ - قاچاق، كېس - كېسەك، چاپ - چاپن، ايك - ايگن.

داغىلاندىروو. قوس؛ قون، جات، مېول، آق، چىك، چق وغيرى سونداي اينستك نوپارلەرن آلۇب، جالغاتوو.

(۷) «لىق» (لك) جورناق اينستكك كېلەر چاق نورينە جالغاتوب، سول اينستك كورسنتن ئىسدى اينستككە كېلەر چاق نورارلق كوپن آنايدى؛ مثلا، بارار - بارارلىق، كورار - كورارلك.

داغىلاندىروو. كېلەر چاق نورەگى اينستكەردى آلۇب، «لىق» (لك) جورناق جالغاتوو.

(۸) «ول» (وول) جورناق اينستك نوپارينە جالغاق، سول اينستك كورسنتن ئىسدى اسدە چىنى آنايدى، مثلا، جاسا - جاساول، چورت - چورتول، بوگە - بوگەول، سول معنادا اينستكك كېلەر چاق نورينە «مان» (مان) جورناق جالغاتوب، مثلا، آلا - آلايمان، بېرەر - بېرەر مەن.

داغىلاندىروو. اينستككە عتوبلەرن هم كېلەر چاق نورلەرن آلۇب، «ول» (وول) هم «مان» (مان) جورناقداردى جالغاتوو.

اوستەو.

اوستەو دېيىمىز - سەن - ايسىم، سان - ايسىم، ايسىمكە اينستك سوزدەرى ئولىقتىروو، كوچەيتوو ئوچن آيتىلانن سوزدەردى مثلا، «نەم جاقسى»، «اون ايسە»، «تاب ئوزى»، «آرەك كېلىم» وغيرى سونداي.

«قالاي؟» - «نەم جاقسى»، «قاچا؟» - «اون ئېستە»، «قايسىسى؟» - «تاب ئوزى»، «قايتا؟» - «آرەك كېلىم».

قازاق تىلىدە ئوبكى اوستەو سوزدەرى عىبىتى آز. كوپىندە اوستەو معناسىدا ياساق - ايسەنەردەن، ايسەنكەن، اينستكەن چىققان سوزدەرى چورەدى. اولى ئوبكى اوستەو سوزدەردى آلۇپ قارايىق:

سان - ايسىم هم ايسەنكى كوچەيتوچى اوستەولەردى جاي اوستەو دېيىمىز، اولار مناو: آيدان، نەم، عىبىتى، قاس، سىرا، ايسە، تاب، ناق، ناغز، آرەك، دىك، عدوپ، عدايم، عارى، بېرى، آدەبى، بورن، ايندى، مانا، مانى، مەن، ايگە، الغىي، تامان، ساين، آلۇ، چوربا، چورنا، دىك.

داغدىيالاندروو. اوسى اوستىولمىرگە چالغاس آيتارلىق سان - ايسىم،
 سن - ايسىم، ايسىمدىك، ايتىمىڭ سوزدەر ئايتىمىز بولمىدۇ.
 اوستىو بېسىم عتورلى: (۱) نقتاولىق، (۲) سناولىق، (۳) اولچىبولىق،
 (۴) مىزگىلىك، (۵) مىكەندىك.

(۱) نقتاولىق اوستىو

نقتاولىق اوستىو دېمىز - باسقا سوزدەردىڭ مەناسىن ئىزدەپ باقىش.
 سوزدەردى: مىلا، ايتىڭ چاقىسى، يىڭ ناچار، * آيدان قانداق، تىم جامان، اوتەنغا
 تېتىنىقسا، ئاپ ئوزى، ئاق سول، ئاغز آرزان، * دال ئېتى، * ئوپ كېلىدى،
 * دالە - دال اون كىنى، قاس جامان، قاسا فانا آيتىدى، * ادەبىي آيتىدى جوردا
 چارچايدى، تىگىلەرى ئويلايدى، * آسرىمە ماقىلانى، كويىنەمە قارا اوتىغانى،
 اوستىداغى ئىرى سوزدەر مېن چارچالغان سوزدەر نقتاولىق اوستىو بولادى.
 بولاردىن باسقا سوزدەردىڭ مەناسىن كۆچۈرۈش، نقتايتىن سوزدەر نقتاولىق
 اوستىو بولادى.

داغدىيالاندروو. اوستىداغى نقتاولىق اوستىولمىرگە چالغاس اوستىداغى سوزدەردىڭ
 اورنىنا لايىق باسقا سوزدەردى قويغىز. ايتىمىز بولمىدۇ.

(۲) سناولىق اوستىو.

(۲) سناولىق اوستىو دېمىز - ئىشنىڭ سىنى كۆرسىتىش سوزدەردى. سناولىق
 اوستىو بولان: زات - ايسىم، سن - ايسىم، ايسىمدىك، ايتىمىڭ سوزدەر. بولاردىڭ
 اوستىو (كىن) - ايتىمىڭ سوزاۋدان آيتىمىز. سناولىق اوستىو سوزاۋدى
 قالاي؟ قالايچا؟ سوزاۋغا جواب بولماغان سوز اوستىو بولمايدى.

چاقىسى اوتىيدى، جامان چازادى، * سىمى فونادى، چايان جورەدى -
 دېگەندە، ئىرى چارچالغان سوزدەر قالاي؟ دېيىپ سوزاۋغا جواب بولمايدۇ.
 (اوتىيدى قالاي؟ - چاقىسى - چازادى قالاي؟ - جامان. فونادى قالاي؟ - سىمى
 جورەدى قالاي؟ - چايان). بولار اوستىو اورنىنا جورەن سىمىمىز.

چالغاسىنىڭ توستىسى: ايت - بېتىمىن بولادى، اورىمچا آيتىدى، * آدمچا
 سويلەيدى. دېگەندە، ئىرى چارچالغان سوزدەر قالاي؟ دېيىپ سوزاۋغا جواب بولمايدۇ.
 (توستىسى قالاي؟ - چالغاسىنىڭ، بولادى قالاي؟ - ايت - بېتىمىن، سويلەيدى
 قالاي؟ - آدمچا). بولار اوستىو اورنىنا جورەن زات - ايسىمدىر.

ايكى - ايتىمىڭ بولدى، ئۈچ - ئۈچىدىن كىلى، * عتورت - تورتىدىن
 قىلىدى، اون - ئونان سانادى، چىيىمادان اولمىردى دېگەندە، ئىرى چارچالغان

سوزدەر قالای؟ دېب سور اغاغا جواب بولب تور (بولدی قالای) - ایکى -
ایکیدهن. آلى قالای؟ - اوج - اوچیدن. تویدی قالای؟ - تور - تورندهن
سانادی قالای؟ اون - اونان. اولستردی قالای؟ - جییرمادان. بولار اوسته
اورنينا جورهنن سان ایستدر.

اولای آیتادی: سولای سویلهدی: بولایجا ایتهدک. سمنکچه بولسن؛
بزدهرچه اولاماییدی - دیگنده: ماری جان لغان سوزدەر قالای؟ قالایجا؟
دېب سور اغاغا جواب بولب تور (آیتادی قالای؟) - اولای. - سویلهدی
قالای؟ - سولای. ایتهدک قالایجا؟ - اولایجا. بولسن قالایجا؟ - سمنکچه.
اولاماییدی قالایجا؟ - بزدهرچه. بولار اوسته اورنينا جورهنن ایستدر.
ساولاب جانی: جانتایب جانی: ایسککه یب فارادی: ایسککه یب جلادی
دیگنده: ماری جان لغان سوزدەر قالای؟ دېب سور اغاغا جواب بولب تور
(جانی قالای؟) - ساولاب. جانی قالای؟ - جانتایب فارادی قالای؟ - ایسککه یب
جلادی قالای؟ - ایسککه یب. بولار اوسته اورنينا جورهنن ایتهدک کوسه
تورلری.

داغدیلان دیرو موندای کورسه تگندهن باسفا ساولوق اوسته اورنینه
هورهنن آتارچ سوزدەر تابقیزب جاردروو.

۳. اولچهلک اوسته

اولچهلک اوسته دېب: سمنک باءامدک چاماسن کورسه تهن
سوزدردی. اولچهلک اوسته بولانن ذات - ایسم، سن ایسم، سان - ایسم
ایستدک، ایتهدک سوزدەر. بولار دلد اوسته ایکن - ایتهدک سوزاودان
آبرامز. اولچهلک اوسته سوزاوداری: قانچا؟ نچه ایسه؟ اوسى سوزاودارغا
جواب بولماغان سوز اولچهلک اوسته بولمایدی.

توسکه چیین ایتادی: کیچکک دیین جانی: اولغا چیین تویدی دېب
«توسکه چیین» «کیچکک دیین» «اولغا چیین» دیگن سوزدەر قانچا؟ دېب
سور اغاغا جواب بولادی. (اوتنادی قانچا؟) - توسکه چیین. جانی قانچا؟ -
کیچکک دیین. تویدی قانچا؟ - اولغا چیین. بولار اوسته اورنينا
ذات - ایسم سوزدەر.

آز بوردی: کوپ آلى - دېب «آز» «کوپ» دیگن سوزدەر قانچا
دېب سور اغاغا جواب بولای. (بوردی قانچا؟) - آز آلتدی قانچا؟ - کوپ
بولار اوسته اورنينا اوسى - ایسم سوزدەر.

ایکی ایسه آرتق؛ بیس ایسه کیم - دییمز، «ایکی ایسه»، «بیس ایسه»
دیگن سوزدهر نیچه ایسه؟ دیب سوراغانغا جواب بولادی (آرتق نیچه ایسه؟
ایکی ایسه کیم نیچه ایسه؟ - بیس ایسه. بولار اوسته و اورنندایغی سان -
ایسم - سوزدهر.

سونجا آدهمه؟ مونجا کیچکدی؛ اونجا جابجاك ایدهس - دییمز. «سونجا»
مونجا» «اونجا» دیگن سوزدهر قانجا؟ دیب سوراغانغا جواب بولادی (قانجا
آدهمه؟ سونجا آدهمه. کیچکدی قانجا؟ - مونجا. جابجاك ایدهس قانجا؟ - اونجا.)
بولار اوسته و اورنندایغی ایسمد کدهر.

تویغانجا چیدی؛ قانغانجا اچدی؛ جیتکه نهجه چابدی - دییمز. «تویغانجا»
«قانغانجا»، «جیتکه نهجه» دیگن سوزدهر قانجا؟ دیب سوراغانغا جواب بولادی
چیدی قانجاك تویغانجا. اچدی قانجا؟ - قانغانجا. چابدی قانجا؟ - جیتکه نهجه.)
بولار اوسته و اورنندایغی ایستک سوزدهر.
دایغیلا تیریوو. موندایغی کورسه نلگندنن باسقا اولجه و لك اوسته و
اورننن جورتهن سوزدهر نابقیزب جازدرتوو.

۴) میزگلدك اوسته و

میزگلدك اوسته و دییمز - ماسدك میزگیلن کورسه نلگندن سوزدهردی؛
میزگلدك اوسته و بولانن ذات - ایسم، ایسمدك، ایستک سوزدهر. بولاردك
اوسته و ایگن - ایهمسن سور اودان آیرامز. میزگلدك اوسته و سور اولاری؛
قاجانان؟ قاجانان؟ بول سور اولارغا جواب بولامغان سوز میزگلدك اوسته و
بولامادی.

آتام - زاماننان سولای؛ کون ساینن تولادی - دییمز. «آتام - زاماننان»
«کون ساین» دیگن سوزدهر قاجانانان؟ قاجان؟ دیب سوراغانغا جواب
بولادی (قاجاننان سولای؟ آتام - زاماننان. قاجان تولادی. کون ساین)؛ بولار
اوسته و اورنندایغی ذات ایسم سوزدهر.

مونان باسقا تووندی هم تویکی اوسته و لار بار. مثلا، بوگن، کیچه
ایرتک، بیل، «بورسی کون، بورناغی کون، بورناغی جل، آلد کئی کون، آلد کئی
جل» سوگیرا قاجاننان، الازده (بولار تووندی اوسته و)؛ بورن، مانا، «آلی. آلی»
دایم، دیرمو (بولار تویکی میزگلدك اوسته و لار).

دایغیلا تیریوو. موندایغی کورسه نلگندنن باسقا میزگلدك اوسته و اورننن
جورتهن آتاوچ سوزدهر نابقیزب جازدرتوو.

۵) میکنندك اوسته

میکنندك اوسته دیمز - عاسك میکنن کور سندنن سوز دهر دی میکنندك اوسته بولانن ذات ایسم؛ سن - ایسم سان - ایسم؛ ایسمك؛ ایستك سوز دهر بولار ك میکنندك اوسته اكن - ایمن سوز اودان آیرامز. میکنندك اوسته سوز اولاری: قاید؟ قایدان؟ بول سوز اولارغا جواب بولمان جور دهر بیکندك اوسته بولمانی

تسدا جانز، قالاغا باردی؛ جایلاودان فایتدی دیمز. تسدا «قالاغا» جایلاودان دیگن سوز دهر «قاید؟» «قایدان» دیب سوزاغاغا جواب بولادی (جانز قاید؟ - تسدا باردی قاید؟ - قالاغا فایتدی قایدان؟ - جایلاودان) بولار اوسته اورنداغی ذات - ایسم سوز دهر.

اوندا بارمادی؛ موندا کیلدی - دیمز «اوندا» موندا دیگن سوز دهر «قاید؟» «قایدان؟» دیب سوزاغاغا جواب بولادی (بارمادی قاید اوند؟ - کیلدی قاید؟ - موندا) بولار اوسته اورنداغی ایسمك دهر.

داغدیالاندیروو. مونداغی کور سناگنننن باسقا میکنندك اوسته اورنیدا جور من آناویچ سوز دهر تاپمیز پ، چار درلور.

دیوه

دیوه دیمز - «سوزك یا سوبله دهر ك آراسن او یاه استیر و گه دیوه بولان سوز دهر دی. فازاق تاند دیوه دیوه سوز دهر تبتی جوق قاسندا مثلا، سوز او دیوه: ما (با، مه، به) دا؛ جای دیوه: غوی، آق، آچ، باسه آله، تا، ناغی، بالکم. کوبینهسه دیوه اورنیدا باسقا سوز دهر جور دی. باسقا سوز دهر دیگنننن دیوه اورنیدا ایسمك بین ایستك - ایکه وینك بده قایناغان سیافنی قوسلغان تورلری آرسه کوب جور دی. مثال: اویتکندی (اولای ایتکندی دیگنننن قسقارغان)، اویتبهسه (اولای ایتبهسه)، اویتکندسه (اولای ایتکندسه)، اویتبهسینه (اولای ایتبهسینه)، اویتکهنجه (اولای ایتکهنجه)، اقویتب (سولای ایتب) سویتسهده (سولای ایتسهده)، سویتکهن (سولای ایتکهن ساین)، سویتکندسه (سولای ایتکندسه)، قایتکندسه (سولای ایتکندسه)، یایتکندسه (سولای ایتکندسه)، ایتبهسه (آلای ایتبهسه)، نیمهسه (به ایمن بولسا)، آیتسا (آلای ایتسهده).

بولاردان باشقا ديمدو اورندا نواق كويىنە آيتىلغان اينىستەك مەم باسقا
سوزدەردە، بار، مىلا، اولاي بولسا، اولاي بولغاندا سولاي بولغان سولاي، بو-
لماسا، قايتا، ئە غورلوم، سوغورلوم، تىگە، دېسەك، وغىرى سونداي سوزدەردە
دېمەو اورنىنا «سەين» (يەنى) جالغاولقدا جورەدى.

باشقا جورەندەك دېمەو سوزدەرىنەن قازاققا كوپ، سىگىسكەن: مەم، يا، ياكى
ايگەر، سوراد دېمەيدەن باشقالارى، اوزگە سوزگە قوسىلماي، جازىلادى.
داشدىلاندرو، تومەندەگى سوزەردەك آراسىنداغى دېمەو سوزدەردى
قابىقوز.

باراما بارمايما - بىلىسكىز. بارامزغوى؛ بارغان سولاي كورەمىزغوى. سونداك
آيتىلغانى - آق بولسەنچى. سەين كېلەيىدى ايكەنسىن: آچە مەين باراين. باسقا
سولاي بولسا كېرەك. آلتە سەين اوقىمايدىكەن؟ مەين بارا آلماسام، بالىكم اوزاڭ
كېلەرسىن؛ تورىيەندە قاراغاندا مالى جوغىداي غوى. اول كېچكە
كېلەنن چقار، اويتكەننى جەلپەننى دا كورە قايتىماقچى. جايلاوغا كوچەن بولدى،
اويتەسە مال نوراتىن ايمەسنى قوداي كېلىپ چقا آلام، ايتەسە مانا كېلەنن ايتىم.
سوو اوتكەل بېرەمس، اويتكەندە نەلەيتىز؟ آقش بولگەندى بوزا بېرەنن
اويتەسەنە مال نابو كېرەك. كېچ يارساق، كېچ كېلەدى ايكەنن؛ اويتكەندە
ايرتە بارى، ايمەنە كېلەيك، تولىكى تالاي جالغارب، آيلاادى، سويتسەدە تازى
قورمادى. اول مەينى كوپ آلدانغانى بار، سويتكەن اوجىن سېتىمەن. قايتكەندە
چاقسى تولار ايكەن؟ - قايتكەندەدە چاقسى بولماس. اول اوزى بارار،
ايتەسە سەين بار، جورە تورسەن، نېمەسە كوتە تورسەن. ايتسەدە بولادى ايكەن.
اويتەسەنە قورمادى.

جالغاولق دار.

جالغاولق دېيەمىز - جالغار اورنىغا جورىپ، جالغار سياتقى بولسا سوزدەردەك
چااوندا نورماسا، «اوز آلدېنا مەن چاقبايتىن سوزدەردى، جالغاولق سوزدە قازاق
تەلەندە آن. بولغانى مانا - آق: مېنەن (بېنەن) مەين (بېن) اوجىن، چيىن، دېيىن
نامان، سايىن، گورى، آرقىلى، نافرەتى؛ توورالى -
كويىنەسە جالغاولق دار اورنىنا باشقا سوزدەردە جورەدى؛ مىلا، «آرى» بېرى،
سولاي، بويى بويىن، بونەن، باشقا، اوزگە، اورنىنا، باسقا، قاسىنا، جايىنا، بائىيىنا،
قاسىنا، وغىرى سونداي سوزدەردە.

اسكدر توو. چيىن. دىيىن - جالغارلار دىن دارس - جالغارلار دىن سولڭ قويىلادى.
گورى، جالغارلار - جىس جالغارلار سولڭ قويىلادى؛ باسقارلار جالغار - سز
تورىنڭ سوكىنان قويىلادى. چالغارلار اورنىنا جورىن سوزدەردىڭ: «آرى:
بىرى، سولڭ. بونەن، باسقا، اوزگە دېگەندەردى جىس جالغارلار سولڭ قويىلادى؛
بىرى، بونەن دېگەندە ناس جالغارلار سولڭ يا نىگىلى جالغارلار تورىنڭ سولڭ
بويىلادى؛ باسقارلار: يا الك جالغارلار سولڭ يا نىگىلى جالغارلار تورىنڭ
سولڭ قويىلادى.

داغدىلاندىروو. نومەندەگى سوزدەردىڭ سوكىنان جالغارلار جالغارلار يا
جالغارلار اورنىنا جورىن سوزدەردى قويىدۇر، جالغارلار.

خداي، الله، اوليه، قوشته، پىغىر، اوجماق، تاماق، كىسى، آدم، جان
دىنە، باس، پاچ، ماڭداي، مى، چىلىكە، بىت، جور، كوز، قاراچى، كوزقاپاق،
كېپك، قولاق، جاس، قاس، غورن، چىلىكە، آوز، ايرىن، غىل، غىس، تاڭداي،
آوز، آغل، آزور، ئوب، آچور، ساماي، ايهك، جاق، ساقال، مورت، آناسانال،
مېيىق، ايزوو، موين، كىودە، كوكو، كوكو، اومىراو، غوس، تاماق، ناماق، آغىم،
موندىچىق، اوچا، قايرغاق، اومرتقا، اوكىدە، بارو، جورەك، قولقا، غوت، اويىق،
قارن، چولن، نامر، قاراتام، كورەنەو، باور، چىت، قارن، اجهك، بونەن،
اوتابار، قاتپارچاق، قاتپارقارن، تازقارن، چاندور، چايرقاي، تالاق، كىدىك،
قورساق، قول، آياق، آرقا، چاورن، بىلەك، ابيق، ايرىن، قار، غىناق، ساقاق،
چىچىرچەك، سىگىر، سويەك، چىلىك، جانباي، بالىر، تىرە، سان، فوك، تاڭ،
دورباي، باقاي، اوكچە، ئوبىق، توپاي، آسقى، موين، اومرتقا، ارقا، اومرتقا،
اومرتقا، بىل، اومرتقا، قوشچاق، كىگىرەك، كومەي، چوتقچاق، بىرىكە،
آلان، بارماق، قىرناق.

اوداغى.

اوداغى دىيىمىز - اوداغايلان، اوكچا، آيتىلان سوزدەردى اوداغى
سوزدە قازاق تىلىدە كوب، بارچا، چاچا، بولغان ماسدى كورسەتۈرۈپ
آيتىلان، بارچا جايىتاو، اوجىن آيتىلان، بارچا جىگىروو، آيتروو، تىو،
تاپىروو، توقابوو، باسوو، چوبانوو، اوجىن آيتىلان، بارچا قورقۇن، رىنج
كىيىمىنك، وايم، قايسى، كوينگەندە، سوينگەندە، قورققاندا، چوچىقاندا،
اوكچا، تاماسقاندا، جان يا جان كوينگەندە، تاماسقاندا، اوكچا،

راحتتانغادا: آيغاي - فاي!
 كويىنگەندە: اوى، تاگوى - آي! قويىچى!
 چاقىرماغاندا: آپرم - آوا! جانم - آوا! چارفتى - آوا! اوداغاسى - آوا!
 اويىيى - آوا!
 كويىنگەندە: آپرم - آي! خداي - آي! اويىيى - آي!
 سويىنگەندە: آي! خداي! آوا! آرواخ! آ، بابام فەلەنچە! يا، خداي! يا، آرواخ! يا، بابام
 فەلەنچە! (ئەلگە ئېلىنىپ - اوسى سوزدەر آيتىلادى).
 قورقماغاندا: اويىيى! الله!
 تاگىر قاغاندا: باي - باي! آپرم - آي، آه! چىركىن - آي، آه!
 او كىنگەندە: ئاپ! آه!
 قايغىرغاندا: آوھ!
 اوپىق چىكەندە: آئەگەنە... آي! (آئەڭ غانا - آي).
 كىچىكەندە: آئەڭ! آئەڭ! آئەڭ! غانا!
 اورتاقاندا: غابا!
 قوشماغاندا: اوى، پالى!
 سويىنگەندە: بارەكەتە (بارك الله)! خار ايدى!
 آغىس بىرگەندە: كوپ چاسا! چاسك اوزاق بولس!
 آيەل سلام (ايتكەندە: كوپ چاسا! اول ئاپ!
 قارماغاندا: خداي اوزىس! آرواخ آئىس! آنت سوتىس!
 سويلەس، قىلغاندا: اويىدە كم بار - آوا! سويلەسەمەك - آوا!
 كورمەي سوراشاندا: بو ناپسىنىڭ آي!
 بالا تېرىشكەندە: آلدېي! آلدېي!
 جىيەگەندە: آك! ئايىكەي!

اوداغايىدان تووغان سوزدەر

اوداغايىدان سوزايىكى: نورلى توۋادى: باشقا سوزدەر اوداغايىدان
 كۆمەكچى ئېتىشكەم جۇرئاق آرغىلى توۋادى: ئېتىشكە آرغىلى مەللا: لاپ ايتىۋ
 چاپ ايتىۋ، جات ايتىۋ، جات ايتىۋ، تېپ ايتىۋ، سېپ ايتىۋ، دىك ايتىۋ، كۆمپ
 ايتىۋ، دورىس ايتىۋ، كۆرس ايتىۋ، مرس ايتىۋ، فلت ايتىۋ، بىرت ايتىۋ،
 كىرت ايتىۋ، كىلت ايتىۋ، نرس ايتىۋ، چاق ايتىۋ، ئاق ايتىۋ، چى ايتىۋ، تىق

ایتوو، دوکک ایتوو، سات ایتوو، تپ ایتوو، چپ ایتوو،
 جورئاق آرقیلی، مثلا: لاپلداو، چاپلداو، خالقلداو، چالقلداو، زپلداو،
 سپلداو، دکالدهو، کومپلدهو، دورسلدهو، کورسلدهو، موسلدو، نامللدو، پیرلداو،
 کرقلدهو، کللددهو، نوسلدداو، چانلداو، ناملداو، چقلداو، زرنلداو، دوگکلدهو،
 ساپلداو، قیلداو، چیلداو.

ایلمسکو ارداغایدان دا اوسلاپما ایسنک هم جورئاق آرقیلی نوروادی
 ایسنک آرقیلی مثلا: چور - چور ایتوو، بیر - بیر ایتوو، سقر - سقر ایتوو،
 سندر - سندر ایتوو، کولدر - کولدر ایتوو، بلدر - بلدر ایتوو، دبر - دبر
 ایتوو، - نسارق - نسارق ایتوو، ناکئی - ناکئی ایتوو، سوکئی - سوکئی ایتوو،
 حق - حق ایتوو، ماکئی - ماکئی ایتوو، کومپ - کومپ ایتوو، دوکک - دوکک
 ایتوو، پس - پس ایتوو.

جورئاق آرقیلی، مثلا: چرالداو، سقرلاو، سندرلاو، کولدرلاو،
 فاکلداو، موکلداو، چئلداو، ماکلداو، کومپلداو، دوگکلداو، پسلاو.
 چاققورس اوداغایدان جورئاق آرقیلی شانا نوروادی، مثلا: آتالداو،
 آلاچار، کوسکوسنه، نوروللاو، آرداولار، بیدلداو، جوره چسورلدهو،
 کوتیکورنهو، نایککلدهو، مسمشاو، سوراپناو، چامداو، نورایللاو، کسچکوچنهو،
 مهنچناو.

مورئاق باسقا اوداغایدان نورواتن سوزدهو: آهرمدان، اریپایللاو، آعلای
 ارمهوه، آلدیاهو، و غیره سوزدایلار.

سوکی.

